

Economische Verkenning 2011

De Deventer economie in beeld

Augustus 2011

Uitgave : Team Kennis en Verkenning
Naam : M. Nuus, J. Barink en M. Hottenhuis
m.m.v. B. de Brouwer en S. Mulder, team Ruimte en Economie
Telefoonnummer : 0570 69 3401
Mail : mg.nuus@deventer.nl

Samenvatting

Om meer inzicht in de economische situatie van de gemeente Deventer te krijgen, voert team Kennis en Verkenning van de Eenheid Strategische Ontwikkeling sinds 2009 een jaarlijkse economische verkenning uit. Aan de hand van deze verkenning kijken we naar het functioneren van de Deventer economie, naar de kwaliteit van het vestigingsklimaat en naar ontwikkelingen die op de gemeente afkomen. In deze samenvatting worden per hoofdstuk van de verkenning de belangrijkste resultaten op een rij gezet.

De context van de Deventer economie (hoofdstuk 2)

De economie krabbelt in 2010 op uit een diepe recessie. De Nederlandse economie profiteert in 2010 van de groeiende vraag uit het buitenland en van de stimuleringsmaatregelen van de overheid. De consument laat vooralsnog op zich wachten en er wordt maar in beperkte mate geïnvesteerd. In de periode 2012-2016 valt de reële BBP-groei lager uit dan in 2010. Hier zijn onder meer de afvlakkende wereldhandelsgroei en de forse bezuinigingsmaatregelen van de Nederlandse overheid debet aan. Deze bezuinigingen spelen bovendien de consument parten. In de komende jaren komt de gemiddelde groei naar verwachting lager uit dan wat potentieel mogelijk is en veel lager dan we in de jaren voor de crisis gewend waren.

Op korte- en middellange termijn zorgen de bezuinigingsplannen van de overheid naar verwachting voor een daling van de werkgelegenheid. Hoewel er voor de verzorging van ouderen en gehandicapten arbeidsplaatsen bijkomen en er meer mensen aan de slag kunnen bij de politie, gaat per saldo het aantal (semi-)ambtenaren drastisch omlaag. Door de bezuinigingsplannen van de overheid vermindert ook de vraag naar goederen en diensten, waardoor de werkgelegenheid in de particuliere sector naar verwachting ook terugloopt. Aan de andere kant neemt het arbeidsaanbod op de korte- en middellange termijn door vergrijzing af. De potentiële beroepsbevolking daalt, doordat veel babyboomers de komende jaren stoppen met werken.

De economie van Deventer (hoofdstuk 3)

Het einde van de vorige eeuw werd gekenmerkt door een aanhoudende hoogconjunctuur. In 2001 keerde het economisch tij en werd een neergang ingezet. Het eerste aarzelende herstel deed zich voor in 2004, maar een jaar later was er sprake van een (plaatselijke) recessie. In 2006 verscheen echter weer een groei op het scorebord en daarmee sloeg de regio Deventer weer de goede weg in. Dit was van korte duur, want in 2009 sloeg de economische recessie wederom hard toe. Zowel Nederland als de regio Deventer kenden in 2009 een krimp. In 2010 is er weer sprake van economische groei, maar de groei in Deventer blijft wel achter bij de Nederlandse groei. De bijdrage van de regio Deventer aan de landelijke economie is afgenomen. Vooral vanaf 2004 zien we een dalende tendens. Het dieptepunt werd bereikt in 2007. In 2008 nam het aandeel weer iets toe.

De totale werkgelegenheid in Deventer bestaat uit circa 45.500 banen. Tot 2008 was sprake van groei, daarna nam het door de economische crisis af en is het aantal banen rond de 45.500 blijven steken. Vergeleken met Nederland als geheel is de ontwikkeling van de werkgelegenheid tussen 2005 en 2010 op ongeveer dezelfde wijze verlopen. Ook in Nederland was tot 2008 sprake van groei en daarna van stagnatie. Na 2007 scoort Deventer iets onder de landelijke cijfers.

Tussen 2005 en 2010 is de werkgelegenheid in een aantal sectoren afgenomen. De grootste krimp vond plaats in de relatief kleine sector 'productie, distributie, handel in elektriciteit en aardgas'. Ook in de landbouw, bouwnijverheid en industrie is de werkgelegenheid afgenomen. In de overige sectoren is sprake van groei, met als sterkste groeier de sector 'cultuur, sport en recreatie'.

De grootste sector in Deventer in werkgelegenheidstermen is de groot- en detailhandel. Daarna volgt al snel de gezondheids- en welzijnzorg. De derde en vierde plaats worden gevormd door respectievelijk de industrie en de sector 'advies, onderzoek en specialistische zakelijke dienstverlening'. Ook landelijk zijn dit de vier grootste sectoren. De industrie en de advies-

sector hebben een relatief groot aandeel in de werkgelegenheid van Deventer. De bouwnijverheid, vervoer en opslag, financiële instellingen en het openbaar bestuur hebben daarentegen een relatief klein aandeel in de werkgelegenheid. De sectoren cultuur, sport en recreatie; winning/distributie van water; afval(water)beheer, sanering; logies-, maaltijd- en drankverstrekking en verhuur van en handel in onroerend goederen zijn de afgelopen vijf jaar het meest gegroeid. De productie, distributie, handel in elektriciteit en aardgas en landbouw, bosbouw en visserij hebben de meeste arbeidsplaatsen ingeleverd.

Dynamiek (hoofdstuk 4)

Tussen 2005 en 2010 is in alle jaren sprake van een positief saldo voor wat betreft het verloop van het aantal vestigingen in Deventer. De jaren 2008 en 2009 laten de grootste aantallen nieuwvestigingen zien, 2009 de meeste bedrijfsbeëindigingen en vertrekken uit Deventer. De werkgelegenheid is sinds 2005 voornamelijk gegroeid door nieuwvestiging van bedrijven en nauwelijks door groei van werkgelegenheid binnen de zittende bedrijvigheid. Het jaar 2006 vormt hierop een uitzondering met zowel een werkgelegenheidsgroei als gevolg van nieuwvestiging als van mutaties in bestaande bedrijvigheid.

De wijkeconomie groeit. Het thema wordt steevast geassocieerd met achterstandswijken, maar heeft betrekking op alle gebieden met een primaire woonfunctie. Door werken in de wijk mogelijk te maken en doorgroeimogelijkheden te creëren ontstaan multifunctionele gebieden die aantrekkelijker zijn om in te leven. Sinds 2005 is in Deventer het aantal '1-pitters', de bedrijven die uit één medewerker bestaan, met circa 1.000 toegenomen. Het aantal '2-pitters', de bedrijven met twee medewerkers, steeg nauwelijks. Met de toename van het aantal zzp'ers neemt het belang van de woonwijk als werklocatie toe. Veel zzp'ers opereren vanuit huis en blijven dat ook doen. Enkel groeien door en verruilen de schuur achter het huis of de zolderkamer voor een plek in een bedrijfsverzamelgebouw of een eigen bedrijfspand of kantooreenheid op een bedrijventerrein of kantoorlocatie.

Arbeidsmarkt (hoofdstuk 5)

Mede door de gemeentelijke herindeling met Bathmen (2005) laat de beroepsbevolking in Deventer tussen 2004 en 2005 een flinke groeispurt zien. In 2004 bestond de Deventer beroepsbevolking nog uit circa 45.000 personen, in 2009 is deze met bijna 4.000 gegroeid naar circa 49.000 personen. Zowel op gemeentelijk als op landelijk niveau is zichtbaar dat de beroepsbevolking in lichte mate is vergrijsd en ontgroend. Deventer beweegt zich qua arbeidsparticipatie boven het landelijk gemiddelde.

Om een beeld te krijgen van de toekomstige beschikbaarheid van arbeidskrachten in Deventer, is becijferd hoe de potentiële beroepsbevolking zich zal ontwikkelen in de periode tot 2040. In Deventer zijn momenteel ruim 60.000 personen tussen de 20 en 65 jaar. Dit aantal is de afgelopen jaren toegenomen. De verwachting is dat hun aantal in de komende jaren licht zal afnemen en in 2040 uitkomt op circa 55.000 personen.

In 2005 en 2006 waren er relatief veel werklozen in Deventer, rond de 4.750. In de jaren daarna is het aantal werklozen afgenomen tot een laagste punt in 2009 van 2.557. Onder invloed van de economische crisis is in 2010 en 2011 het aantal werklozen weer toegenomen tot rond de 3.500.

Kennis en Innovatie (hoofdstuk 6)

In Deventer is 36% van de werkzame beroepsbevolking hoog opgeleid, ongeveer 16.000 personen. Het aandeel hoog opgeleiden (HBO en WO) is in Deventer ongeveer gelijk aan het landelijke aandeel. De middelbaar opgeleiden vormen de grootste groep binnen de werkzame beroepsbevolking van Deventer. Hun aandeel is iets teruggelopen van 46% naar 44%. De groep laag opgeleiden is stabiel gebleven met twintig procent. In het algemeen is het aandeel hoger opgeleiden in de werkzame beroepsbevolking toegenomen.

Het aantal studenten dat in Deventer een opleiding volgt, is gedaald. Deze afname wordt voor een groot deel verklaard door de sluiting van hogeschool Larenstein. Daarnaast is de concur-

rentie vanuit andere HBO-instellingen toegenomen en zijn instellingen als Windesheim en de HAN gestart met enkele opleidingen die eerder in de regio alleen door Saxion werden aangeboden. Ook verzorgt Saxion de opleidingen Hoger Hotelonderwijs en Security Management in Apeldoorn.

Het aandeel hightech en mediumtech werkgelegenheid in de industrie is een indicator voor innovatiekracht. In de gemeente is nauwelijks hightech industrie gevestigd. Het gaat om enkele bedrijven die samen goed zijn voor 0,3% van de werkgelegenheid. Wat betreft de vertegenwoordiging van mediumtech industrie is het beeld voor Deventer gunstig met een aandeel van 4,5%. De nog vooral op kosten concurrerende lowtech industrie is in Deventer met negen procent van de industriële werkgelegenheid in ruime mate aanwezig.

Op de aanwezigheid van kennisdiensten scoort Deventer goed. Van de totale werkgelegenheid in Deventer is ongeveer achttien procent terug te vinden in de kennisdiensten. Met een aandeel van vier procent van de werkgelegenheid is ook de creatieve sector een belangrijke drager voor de Deventer economie.

Ruimte voor bedrijvigheid (hoofdstuk 7)

De totale voorraad bedrijventerrein in Deventer meet ongeveer 350 hectare. Dit komt overeen met circa 290 hectare netto uitgifbare bedrijfsgrond. De kwaliteit van de bedrijventerreinen is over het algemeen voldoende tot goed. Het Deventer bedrijventerrein bestaat uit Bergweide 1 t/m 5, Kloosterlanden en De Weteringen, en is uniek doordat het bedrijventerrein één geheel vormt. De focus ligt op (modern) gemengde bedrijvigheid met specifieke functies op delen van het terrein, zoals het auto-eiland en het Hanzepark. In 2010 waren op deze drie terreinen in totaal ruim 16.500 personen werkzaam.

Deventer heeft al jaren nagenoeg geen uitgifbare grond. Het logische gevolg daarvan is een aanzienlijke investering in herstructurering en revitalisering van de bedrijventerreinen in de afgelopen jaren. Er is zo'n twintig hectare op de terreinen Bergweide en Kloosterlanden geherstructureerd en gerevitaliseerd. Door demping van de Kieftenbeltskolk en herstructurering van de Westfalenstraat is circa tien hectare ruimtewinst gerealiseerd. Over de 5,7 hectare bedrijventerrein aan de Westfalenstraat vinden op dit moment onderhandelingen plaats. De komende jaren wordt de herstructurering van het Havenkwartier opgepakt. Daarnaast zijn de Essentlocatie en de voormalige melkfabriek aan de Harderwijkerstraat aangewezen als herstructureeringslocaties. De totale herstructureeringsopgave beslaat hiermee circa achttien hectare. Naast herstructurering heeft de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein ten zuiden van de A1 prioriteit. De ontwikkeling van het duurzame Bedrijvenpark A1 is inmiddels in een ver gevorderd stadium. Daarnaast wordt in 2011 een start gemaakt met de ontwikkeling van een lokaal bedrijventerrein in Bathmen ter grootte van circa 3,5 hectare. Hiermee wordt voldaan aan de vervangings- en uitbreidingsvraag van de Bathmense ondernemers.

Naast nieuw aanbod is er aanbod in de bestaande bedrijfsruimtemarkt. De leegstand in de bedrijfsruimtemarkt is over het algemeen gemiddeld tot laag. Slechts in het Havenkwartier is de leegstand bovengemiddeld. Het leegstandspercentage op de Deventer bedrijventerreinen ligt een fractie boven het Nederlands gemiddelde (3-4%). Uit een inventarisatie van de bedrijfsmakelaars (2010) blijkt dat circa 5-6% van de voorraad leeg staat, vooral in het Havenkwartier en enkele straten/deelgebieden. De helft van deze leegstand betreft structurele leegstand.

Economische benchmark Deventer (hoofdstuk 8)

Deventer laat een wisselend beeld zien in de 'Atlas voor Gemeenten 2011' (Marlet en Woerkens 2011), de 'Benchmark gemeentelijk ondernemersklimaat' (Ecorys Nederland BV 2010) en het onderzoek 'Economische toplocaties' (Bureau Louter, 2011). In vergelijking met het gemiddelde van de G50 groeien de bevolking en de werkgelegenheid bovengemiddeld. Ook het aandeel hoogopgeleiden en de creatieve klasse is enigszins groter dan het G50-gemiddelde. In de top-50 van economische toplocaties is Deventer niet vertegenwoordigd. Op de regionale ranglijst is het daarentegen gestegen van de 23^e positie in 2005 naar de positie 15. Op sociaal-economisch gebied en woonaantrekkelijkheid is er zeker ruimte voor verbetering. Daarnaast scoort het ondernemersklimaat in Deventer iets lager dan het gemiddelde van de G31.

Duurzaamheid: energie in beeld (hoofdstuk 9)

In het slothoofdstuk van de verkenning gaat de aandacht uit naar enkele duurzaamheidsgegevens. Deventer is bezig met de voorbereidingen van een Monitor Duurzaamheid. Hierop voortlopend presenteert het slothoofdstuk gegevens over energieverbruik en CO₂-uitstoot. Hiervoor is gebruik gemaakt van gegevens van Energie in beeld, een uitgave van Enexis BV en Liander NV.

Uit Energie in beeld blijkt dat 47% van het totale gasverbruik in de gemeente voor rekening van particuliere huishoudens komt en dat 53% van het gas door bedrijven wordt afgenomen. Het totale gasverbruik is tussen 2008 en 2010 met 2,8% gestegen, waarvan het particuliere deel met 0,9% en het zakelijke deel met 4,5%.

Bij het elektraverbruik is het verschil tussen beide sectoren groter dan bij het gasverbruik: 24% particulier in 2010, 76% zakelijk. Het totale elektraverbruik is tussen 2008 en 2010 met 0,5% gedaald. Die daling komt op het conto van het zakelijk verbruik (-1,5%), het totale particuliere verbruik is met 2,9% gestegen. Het gemiddeld elektraverbruik per vestiging laat een stijging bij de particuliere sector (+0,8%) en een daling bij de zakelijke sector (-4,5%) zien.

Energie in beeld laat ook zien hoe groot de CO₂-uitstoot als gevolg van verbruik van gas en elektra is. In totaal wordt tweederde van de CO₂-uitstoot veroorzaakt door het bedrijfsleven, eenderde is particuliere uitstoot. De totale CO₂-uitstoot is tussen 2008 en 2010 met 0,9% gestegen, onder te verdelen in een particuliere stijging van 1,7% en een zakelijke van 0,4%. De gemiddelde CO₂-uitstoot door particulieren is met 1,7% gestegen, de zakelijke uitstoot is in 2010 een fractie lager dan in 2008.

Inhoud

1	Inleiding	8
1.1	Aanleiding	8
1.2	Doel en vraagstelling	8
1.3	Opzet en leeswijzer	8
2	De context van de Deventer economie	10
2.1	Conjunctuur	10
2.2	Trends	12
2.3	Bevolkingsontwikkeling	14
2.4	Overige ontwikkelingen	20
3	De economie van Deventer	22
3.1	Economische dynamiek	22
3.2	Ontwikkeling van de economische structuur	28
3.3	Sectorale ontwikkelingen	36
4	Dynamiek en geografische ontwikkelingen	44
4.1	Dynamiek	44
4.2	Bedrijvigheid in de wijk	44
4.3	Bedrijvigheid op bedrijventerreinen	56
4.4	Belang van de wijk als vestigingslocatie	59
4.5	Plattelandseconomie	62
5	Arbeidsmarkt	68
5.1	Beroepsbevolking	68
5.2	Werkloosheid	71
5.3	Vacatures	73
6	Kennis en Innovatie	77
6.1	De lerende mens	77
6.2	Kennisintensiteit Deventer bedrijfsleven	80
6.3	Aansluiting bij Nederlandse topsectoren	86
7	Ruimte voor bedrijvigheid	91
7.1	Vraag en aanbod bedrijventerreinen	91
7.2	Vraag en aanbod kantoorlocaties	94
7.3	Detailhandel	98
8	Economische benchmark Deventer	105
9	Duurzaamheid: energie in beeld	113
9.1	Energie in beeld in de gemeente	113
9.2	Energie in beeld in de wijken en op industrieterreinen	114
	Bijlage	119
	Begrippen/definities	121
	Bibliografie	128

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Om meer inzicht in de economische situatie van de gemeente Deventer te krijgen, voert team Kennis en Verkenning van de Eenheid Strategische Ontwikkeling sinds 2009 een jaarlijkse economische verkenning uit. Aan de hand van deze verkenning kijken we naar het functioneren van de Deventer economie, naar de kwaliteit van het vestigingsklimaat en welke ontwikkelingen er op de gemeente afkomen. We kijken hierbij naar het verleden, naar het heden, maar werpen in enkele gevallen ook een blik op de (nabije) toekomst. Hierdoor willen we meer inzicht krijgen in de zaken die op korte termijn aandacht vragen. Het is dus echt een korte termijn verkenning en bevat derhalve geen visionaire vergezichten. Er komen in de verkenning diverse thema's aan de orde, om een zo goed mogelijk beeld van de economische situatie te krijgen. Er wordt gekeken naar:

- de context van de Deventer economie;
- de economie van Deventer;
- de arbeidsmarkt;
- kennis en innovatie;
- ruimte voor bedrijvigheid.

Daarnaast wordt een benchmark uitgevoerd, waarbij de prestaties en de kwaliteiten van Deventer aan de hand van een aantal parameters worden vergeleken met vergelijkbare of 'concurrerende' steden.

1.2 Doel en vraagstelling

Het doel van deze verkenning is om inzicht te krijgen in de economische stand van zaken van de gemeente Deventer en in de kwaliteit van enkele aspecten van het vestigingsklimaat. Deze inzichten maken duidelijk welke onderwerpen op de korte termijn om actie vragen. Op basis van de informatie die uit deze verkenning naar voren komt, is de gemeente in staat om haar interventies in de economie (op het niveau van ondernemers, bedrijven en netwerken) en op het niveau van het vestigingsklimaat (de factoren die bepalend zijn voor de attractiviteit van de stad als vestigingsplaats en die medebepalend zijn voor het presteren van bedrijven) aan te scherpen. Het doel van de verkenning is tevens een onderbouwing te geven voor het huidige beleid of argumenten aan te dragen voor eventuele koerswijzigingen. Ook levert het argumenten op voor de ontwikkeling van nieuw beleid.

1.3 Opzet en leeswijzer

De verkenning start in hoofdstuk 2 met een beschrijving van de context van de Deventer economie. Deventer is geen eiland en de Deventer economie is geen zelfstandige entiteit. Vanuit verschillende hoeken worden Deventer en haar economie beïnvloed en deze invloeden bepalen in toenemende mate de (economische) koers en brengen kansen en bedreigingen met zich mee. In dit hoofdstuk passeren enkele invloedrijke externe factoren de revue.

In hoofdstuk 3 brengen we de economie van Deventer in beeld aan de hand van een groot aantal parameters. Het gaat onder meer om de economische groei en de veranderingen gemeten naar werkgelegenheid en aantal vestigingen. Daarbij belichten we ook sectorale ontwikkelingen.

Om de veranderingen van de Deventer economie goed te kunnen duiden, maken we waar mogelijk een vergelijking met landelijke cijfers.

Hoofdstuk 4 van de verkenning zoomt in op de dynamiek van de Deventer economie, bedrijvigheid in de wijk en op bedrijventerreinen en de plattelandseconomie.

Een goed functionerende arbeidsmarkt vormt een essentieel onderdeel van een concurrerend economisch klimaat. Immers, wanneer het beschikbare aanbod van arbeidskrachten niet aansluit bij de bestaande vraag (dit wordt mismatch genoemd), dan stopt de economische ontwikkeling. In hoofdstuk 5 staat de Deventer arbeidsmarkt centraal. Achtereenvolgens worden de (ontwikkeling van de) samenstelling van de beroepsbevolking, de werkloosheid en de vacatures in kaart gebracht.

Hoofdstuk 6 gaat over kennis en innovatie. We kijken naar het opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking, de ontwikkeling van het aantal studenten. Ook komen de kennisintensiteit van het Deventer bedrijfsleven en de werkgelegenheid en bedrijvigheid in een negental topsectoren van bedrijvenbeleid aan bod.

In hoofdstuk 7 komt de fysieke ruimte die Deventer biedt aan de bedrijvigheid aan bod. Naast bedrijventerreinen gaat het daarbij om kantoorlocaties en detailhandelslocaties. Bij de bedrijventerreinen en de kantoorlocaties inventariseren we het huidige en toekomstige aanbod en zetten we deze vervolgens af tegen een aantal vraagscenario's.

In hoofdstuk 8 wordt er op een aantal parameters een vergelijking gemaakt met Apeldoorn, Zwolle, Amersfoort, Hengelo, Enschede en Arnhem. Deze benchmark geeft een goed beeld hoe Deventer zich op een aantal essentiële economische topics verhoudt tot deze collega-steden.

In het laatste hoofdstuk gaat de aandacht uit naar duurzaamheid. Deventer is bezig met de voorbereidingen van een monitor over duurzaamheid. Hierop vooruitlopend presenteert het slothoofdstuk gegevens over energieverbruik en CO₂-uitstoot. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in particulier(e) en zakelijk(e) verbruik en uitstoot. Daarnaast wordt onderscheid gemaakt in de gebiedsindelingen die ook in hoofdstuk 4 zijn gebruikt.

De verkenning sluit af met een overzicht van gebruikte begrippen en definities en een bibliografie.

2 De context van de Deventer economie

Deventer is geen eiland en de Deventer economie is geen zelfstandige entiteit. Vanuit verschillende hoeken worden Deventer en haar economie beïnvloed en deze invloeden bepalen in toenemende mate de (economische) koers en brengen kansen en bedreigingen met zich mee. In dit hoofdstuk passeren enkele invloedrijke externe factoren de revue.

2.1 Conjunctuur

Na de diepe wereldwijde recessie is er een mager economisch herstel geweest en ook voor 2011 wordt er een verder mager herstel verwacht. Dit is teleurstellend gezien de voorafgaande stevige recessie, maar komt niet onverwacht. In de Verenigde Staten, maar ook in een aantal Europese landen, leefden consumenten jarenlang op de pof. De wereldwijde crisis legde dit genadeloos bloot, evenals ernstige tekortkomingen in de financiële sector en de spanning in de overheidsfinanciën. Economische actoren zijn druk bezig met het opbouwen van nieuwe financiële buffers. Dit is een noodzakelijk, maar langdurig proces dat een rem zet op de economische groei. Het vertrekpunt met torenhoge overheidsschulden in veel landen en hoge werkloosheid helpen absoluut niet om het aanpassingsproces te versnellen of te verzachten. In dit onzekere ondernemingsklimaat blijven bedrijven uiterst behouden in hun investeringsbeslissingen.

In deze paragraaf schetsen we de economische situatie in de wereld anno begin 2011. Achtereenvolgens komen aan bod: de Verenigde Staten (VS), China en Japan (tweede en derde economie van de wereld), de Eurozone en Nederland.

VS

Na de diepe recessie hervatte 's werelds grootste economie de groei in de tweede helft van 2009. Het bedrijfsleven staat er na harde saneringsmaatregelen inmiddels goed voor. De bedrijfsinvesteringen zijn weer op gang gekomen, de voorraden aangevuld en de banengroei in de particuliere sector is vergelijkbaar met die na de twee vorige recessies. Met het uitblijven van de gevreesde dubbele dip in het derde kwartaal van 2010, lijkt de weg voor bedrijven vrij om in 2011 opnieuw te investeren en personeel aan te nemen. Het herstel zal echter tergend langzaam verlopen. Consumenten hebben het namelijk een stuk moeilijker dan bedrijven. De keerzijde van de fikse kostenreducties in het bedrijfsleven is een torenhoge werkloosheid. Bovendien zeult de Amerikaanse consument een enorme schuldenberg met zich mee. Tot aan de crisis werd die gecompenseerd door waardevermeerdering van het eigen huis en het aandelenvermogen. Maar gedurende de crisis zijn aandelen- en vooral huizenprijzen flink gedaald. Dit betekent dat consumenten hun balansen nu moeten repareren door te gaan sparen en dus minder te consumeren.

China

's Werelds tweede economie was de absolute ster van 2010 met een groei van om en nabij de tien procent. Het was wel een jaar met twee gezichten: de Chinese economie groeide krachtig in het begin, maar verloor daarna haar momentum (met in september de laagste groei van 'slechts' zes procent van het BBP). In 2011 wordt er minder dynamiek verwacht voor de exportgeoriënteerde sectoren dan in 2010, aangezien het mondiale economische herstel een traag vervolg van 2010 zal laten zien. Tegen de zwakkere mondiale economische achtergrond wordt verwacht dat de Chinese export in 2011 met veertien procent toeneemt, aanzienlijk lager dan de dertig procent in 2010.

Japan

Hoewel het de derde economie van de wereld is, lijkt Japan zwaar afhankelijk van de groei in het buitenland als drijfveer voor zijn eigen economie. Het Japanse economische herstel zet naar verwachting door in 2011, maar in een duidelijk lagere versnelling. In 2010 zal de economie ongeveer drie procent groeien, terwijl voor 2011 rekening wordt gehouden met een groei-voet net onder de twee procent. Daarmee blijft de Japanse economie ook aan het eind van

2011 nog twee procent kleiner in omvang dan zij aan de vooravond van de recente recessie was. Het lagere groeitempo wordt vooral veroorzaakt door een matiger groeitempo van de consumentenbestedingen.

Eurozone

In de eurozone is het in de tweede helft van 2009 ingezette herstel van de economische activiteit in 2010 voortgezet. Het BBP-volume groeide in de afgelopen vijf kwartalen met gemiddeld een half procent echter minder hard dan de gemiddelde krimp van 1,1% in de vijf kwartalen die daar aan voorafgingen. Daardoor lag de economische activiteit in het derde kwartaal van 2010 nog altijd ruim drie procent lager dan op de top in het eerste kwartaal van 2008. De verwachting is dat het herstel in 2011 in een nog wat gematigder tempo door zal zetten. De consequentie van dit lage hersteltempo is dat de daling van de economische activiteit als gevolg van de recessie ook aan het eind van 2011 nog niet is goedgeemaakt. Achter de groei van de economie van de eurozone als geheel gaan grote verschillen tussen landen schuil. Met Duitsland voorop weten de op export georiënteerde economieën juist volop te profiteren van het herstel in de wereldhandel. Door het trage economische herstel, geringe energieprijsstijgingen en de verwachte waardestijging van de euro zal de inflatie in de loop van 2011 naar één procent dalen (Bruinshoofd et al, 2010).

Nederland

De economie krabbelt in 2010 op uit een diepe recessie. Na een economische krimp van bijna vier procent in 2009 neemt het reële BBP in 2010 (naar verwachting) met gemiddeld 1,75% toe. Dit is niet genoeg om het productieniveau weer te tillen tot het niveau van voor de crisis. De Nederlandse economie profiteert in 2010 van de groeiende vraag uit het buitenland en van de stimuleringsmaatregelen van de overheid. In het derde kwartaal van 2010 kwam er opnieuw goed nieuws vanuit de arbeidsmarkt. Het seizoensgecorrigeerde werkloosheidspercentage daalde van 5,5% in juli naar 5,2% in oktober. Naar verwachting komt het werkloosheidspercentage in 2010 uit op 5,5% en daalt het in 2011 naar 5,25%.

De consument laat vooralsnog op zich wachten en er wordt maar in beperkte mate geïnvesteerd. In de periode 2012-2016 valt de reële BBP-groei, met naar verwachting gemiddeld 1,5%, lager uit dan in 2010. Hier zijn onder meer de afvlakkende wereldhandelsgroei en de forse bezuinigingsmaatregelen van de Nederlandse overheid debet aan. Deze bezuinigingen spelen bovendien de consument parten. In de komende jaren komt de gemiddelde groei naar verwachting lager uit dan wat potentieel mogelijk is en veel lager dan we in de jaren voor de crisis gewend waren.

Op korte- en middellange termijn zorgen de bezuinigingsplannen van de overheid naar verwachting voor een daling van de werkgelegenheid. Hoewel er voor de verzorging van ouderen en gehandicapten arbeidsplaatsen bijkomen en er meer mensen aan de slag kunnen bij de politie, komen er veel meer banen te vervallen door beperking van de instroom bij sociale werkplaatsen en inkrimping van het aantal ambtenaren en politici bij het Rijk en op provinciaal en regionaal niveau. Per saldo gaat het aantal (semi-)ambtenaren dan ook drastisch omlaag. Aangezien het tijd kost om de wijzigingen door te voeren, is de afname van de werkgelegenheid bij de overheid naar verwachting vooral in de laatste jaren van de kabinetsperiode geconcentreerd.

Niet alleen ambtenaren zullen de gevolgen van de kabinetsplannen ondervinden. Door de bezuinigingsplannen vermindert ook de vraag naar goederen en diensten, waardoor de werkgelegenheid in de particuliere sector naar verwachting ook terugloopt. Aan de andere kant neemt het arbeidsaanbod op de korte- en middellange termijn af door de vergrijzing. De potentiële beroepsbevolking daalt, doordat veel babyboomers de komende jaren stoppen met werken. Met name in de overheid- en onderwijssectoren dreigt hierdoor arbeidskrapte te ontstaan. Voor de periode 2012-2016 wordt voorzien dat de werkloosheid gemiddeld uitkomt op 5,5% van de beroepsbevolking (Van de Belt & Struijs, 2010).

2.2 Trends

Naast de conjuncturele ontwikkelingen is er ook nog een groot aantal andere ruimtelijke, (bedrijfs)economische, demografische en maatschappelijke trends en ontwikkelingen die doorwerken in de Deventer economie, en die kansen en bedreigingen met zich mee kunnen brengen. Hieronder worden er enkele genoemd, zonder overigens compleet te willen zijn.

Globalisering en schaalvergroting

Net als elke regio heeft ook de Deventer economie te maken met een toenemende globalisering. Productiebedrijven en grote dienstverleners ontwikkelen zich steeds meer tot global players. Ze expanderen, openen nieuwe vestigingen op internationale markten, nemen bedrijven over of worden overgenomen door nog grotere internationale conglomeraten, fuseren, werken samen, hevelen activiteiten over naar het buitenland, stoten activiteiten af of besteden uit. De trend van internationalisering brengt met zich mee dat bij het economisch handelen in toenemende mate de wereld het referentiekader wordt.

De Deventer economie heeft altijd al voor een deel een focus op export gehad en door de internationalisering zijn de afzetmarkten van Deventer bedrijven groter geworden, maar is tegelijkertijd ook de concurrentie toegenomen. Op lage kosten voor productiefactoren kan de concurrentie met het buitenland evenwel niet worden aangegaan. Dit dwingt de bedrijven om de productiviteit verder op te schroeven en de kennisintensiteit en de innovativiteit te vergroten. De voortschrijdende internationalisering brengt ook een toenemende fysieke ontkoppeling met zich mee tussen de plaats waar beslissingen worden genomen en de plaats waar ze worden uitgevoerd. Dat betekent dat bedrijven veel meer footloose zijn. De binding met Deventer is daardoor ook minder en daarmee is er ook een groter risico dat bedrijven sneller uit Deventer vertrekken. Beslissingen in grotere bedrijven worden in toenemende mate elders genomen en dat betekent dat de grip van Deventer op haar eigen economie en economisch presteren afneemt.

Verdienstelijking van de economie

Er blijft duidelijk sprake van een verdienstelijking van de economie. Het aandeel werkgelegenheid van de landbouw, industrie en bouwnijverheid in de productiestructuur neemt gestaag af. Ook in Deventer is deze ontwikkeling gaande. De verschuiving van productie naar diensten doet zich niet alleen tussen de sectoren voor, maar ook binnen de industrie zelf. De vraag naar personeel binnen de industrie is aan verandering onderhevig. Het aantal personen dat zich daadwerkelijk met de fysieke productie bezighoudt, neemt af doordat een steeds groter deel van de productiefunctie (vooral de meer generieke productie) verdwijnt richting lagelonenlanden. Het accent binnen de industrie, ook in Deventer, komt steeds meer te liggen op onderzoek, ontwikkeling, ontwerp, marketing en sales.

Een ander voorbeeld van de verdienstelijking is de trend van het toenemende aantal zzp'ers. Er komen ieder jaar meer zelfstandigen bij, ook in Deventer. De meeste van deze nieuwe ondernemers zijn actief in het dienstverleningssegment (adviseurs, consultants, tekstschrijvers en dergelijke). Deze zelfstandigen gaan zich verenigen in een netwerk om zodoende een stem naar gemeenten en andere overheden te hebben. Ook in Deventer is er een beweging gaande richting de zakelijke dienstverlening als belangrijkste motor van de economie, daarbij is het midden- en kleinbedrijf overduidelijk de belangrijkste groep.

Het nieuwe werken

Door economische groei, technologische en sociale innovatie en een groeiend aantal hoogopgeleiden is er een verandering in hoe we werken, met wie we werken en wanneer we werken. Al deze veranderingen worden samengevat onder de noemer 'Het Nieuwe Werken'. Aan de basis van het nieuwe werken staat de veronderstelling dat het idee dat we van 9 tot 17 uur bij elkaar op dezelfde plek werken gebaseerd is op een productiemaatschappij. Vaste werktijden en een vaste werkplek waren belangrijk toen mensen nog op het platteland werkten of in fabrieken, oftewel toen fysieke arbeid het belangrijkste was. De verandering in werken is bijvoorbeeld te zien in de toename van het aantal mensen dat regelmatig vanuit huis werkt.

Inmiddels wordt de zakelijke en dienstverlenende sector steeds belangrijker in Nederland en gelden de regels van plaats- en tijdgebonden werken steeds minder. Uiteraard dragen ook technologische innovaties, zoals ICT en communicatiemiddelen, hieraan bij. Een ander onderdeel van het nieuwe werken is het feit dat door technologische vernieuwing mensen steeds efficiënter werken en dus productiever worden. Ook worden andere vaardigheden belangrijk: het is niet meer belangrijk wat je weet, maar hoe je informatie kunt vinden en deze samen met anderen kunt verrijken. Netwerken in steeds wisselende combinaties (projecten) komt steeds meer voor.

Het nieuwe werken is meer dan alleen op afstand en op flexibele tijden werken. Er zit ook een moeilijk te benoemen sociaal-cultureel aspect aan het nieuwe werken. Dit heeft te maken met de komst van een nieuwe generatie, die door krapte op de arbeidsmarkt veel keuze heeft in hun loopbaan en die niet lang aan een werkgever gebonden wil zijn. Het heeft te maken met het inrichten van organisaties met een kleinere vaste kern met daaromheen een flexibele schil van zelfstandigen, die niet altijd voor dezelfde baas willen werken. Ook heeft het te maken met sociale innovatie: met de manier waarop mensen samenwerken en met elkaar omgaan en minder hiërarchie en meer transparantie in organisaties, waardoor talenten beter benut kunnen worden.

Maatschappij: individualisering

Een trend die in de komende jaren zeker ook van grote invloed zal zijn op het Deventer bedrijfsleven, is de voortschrijdende individualisering. Door individualisering en welvaartsgroei is de consument in de afgelopen jaren mondiger en kritischer geworden. Consumptiepatronen veranderen, er worden hogere eisen gesteld en het aanbod dient steeds specifiek op de individuele vraag te worden afgestemd, wat vraagt om maatwerk. Het gevolg is dat er een verschuiving optreedt van een generieke naar een meer klantspecifieke productie en dienstverlening en van massaproductie naar een productie van kleine series of enkelstuks. De vraag verandert bovendien voortdurend, hetgeen tot gevolg heeft dat de levenscycli van producten en hele sectoren kleiner worden, en de time to market afneemt. Dit vraagt om een continue product-, proces- en marktinnovatie. Hier liggen kansen voor het Deventer bedrijfsleven. In een individualiserende markt worden klantcontact en kennis van de markt steeds belangrijker.

Klimaatverandering en milieu en energievraagstukken

De klimaatverandering heeft invloed op het weer en op de waterhuishouding en dus ook op de mondiale voedselvoorziening. Sommige gebieden zullen niet meer of anders geschikt zijn voor de verbouw van voedsel. Schoon drinkwater zal in veel gebieden nog schaarser worden dan het nu al is.

Mensen over de hele wereld begrijpen de urgentie van klimaat- en milieuproblematiek steeds beter, zodat er een toenemend milieubewustzijn optreedt. Op internationale klimaatconferenties worden afspraken gemaakt over het beperken van CO₂-uitstoot, wat vergaande gevolgen kan hebben voor de huidige productie- en transportprocessen. Als deze trend zich doorzet kan dat zelfs gaan betekenen dat het niet meer lonend is om producten in lagelonenlanden te produceren als we deze daardoor over de hele wereld moeten vershippen. Dit kan vergaande gevolgen hebben voor de regionalisering van ons productiesysteem. 'Local for local' vervangt dan het 'local for global' principe.

De opkomst van de belevingseconomie

De marktwaarde van producten en diensten wordt in toenemende mate bepaald door beleving en de toevoeging van identiteit en image aan het product. Het economisch gewicht van creatieve sectoren als architecten en vormgevers binnen de waardeketens, neemt daardoor toe. Deventer beschikt over een relatief omvangrijke creatieve sector.

Innovatie en leerprocessen veranderen

De manier waarop bedrijven innoveren, verandert. Innovatie vindt niet meer plaats binnen een organisatie maar meer in horizontale flexibele samenwerkingsverbanden. Dit vraagt om open innovatiesystemen met nieuwe businessmodellen. De manier waarop mensen leren, verandert. Ze willen tegelijkertijd onderzoeken, samenwerken en interactie hebben met elkaar. Dit vraagt

om een netwerksamenleving waarin verschillende partijen elkaar nodig hebben en elkaar weten te vinden. Het vraagt om een proces waarin de vier O's, ondernemers, overheid, onderwijs en onderzoek elkaar versterken. Regio's die dit proces het beste spelen, hebben een substantieel concurrentievoordeel.

2.3 Bevolkingsontwikkeling

In dit onderdeel worden de demografische ontwikkelingen landelijk, regionaal en lokaal in kaart gebracht. Allereerst worden de uitkomsten van de meest recente Pearl-prognose gepresenteerd. Het Centraal Bureau voor de Statistiek is verantwoordelijk voor deze officiële nationale prognose. Samen met het Planbureau voor de Leefomgeving worden ook regionale prognoses gemaakt. Deze regionale prognoses zijn consistent met de nationale prognose. Naast de Pearl-prognose zijn er ook gemeentelijke bevolkingsprognoses opgesteld door Kennis en Verkenning. Voor alle prognoses geldt dat de ontwikkelingen worden geschetst voor de periode 2000 tot en met 2030. Verder wordt ingezoomd op de doelgroepen jongeren, ouderen en de middenklasse.

Pearl prognose Deventer

Ook in Deventer spelen demografische ontwikkelingen als ontgroening en vergrijzing een rol. Voor Deventer wordt een verdere groei van de totale bevolking verwacht. De verwachting is dat Deventer zal doorgroeien van bijna 99.000 inwoners op dit moment naar bijna 104.000 in 2030. Dat betekent een groei van bijna zes procent voor de komende twintig jaren. De verwachte bevolkingsgroei voor Nederland bedraagt minder, namelijk ruim vier procent.

De groei van de Deventer bevolking wordt volledig toegeschreven aan de 65-plussers. Op basis van de Pearl-prognose wordt in deze leeftijdscategorie een groei verwacht van maar liefst 63%. Onder de 0-19 en 20-64 jarigen wordt een krimp van ruim vier procent verwacht. Het aandeel 65-plussers zal toenemen van 14% in 2010 naar 22% in 2030. Deventer zal dus vergrijzen.

Tabel 2.1: Bevolkingsontwikkeling Deventer naar leeftijd 2010-2030

Leeftijd	2010	2015	2020	2025	2030
<i>absoluut</i>					
0-19 jaar	23.730	24.148	23.959	23.051	22.704
20-64 jaar	60.535	59.966	59.890	59.542	57.980
65 jaar en ouder	14.258	16.385	18.337	20.593	23.302
totaal	98.523	100.499	102.186	103.186	103.986
<i>relatief</i>					
0-19 jaar	24,1%	24,0%	23,4%	22,3%	21,8%
20-64 jaar	61,4%	59,7%	58,6%	57,7%	55,8%
65 jaar en ouder	14,5%	16,3%	17,9%	20,0%	22,4%
totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

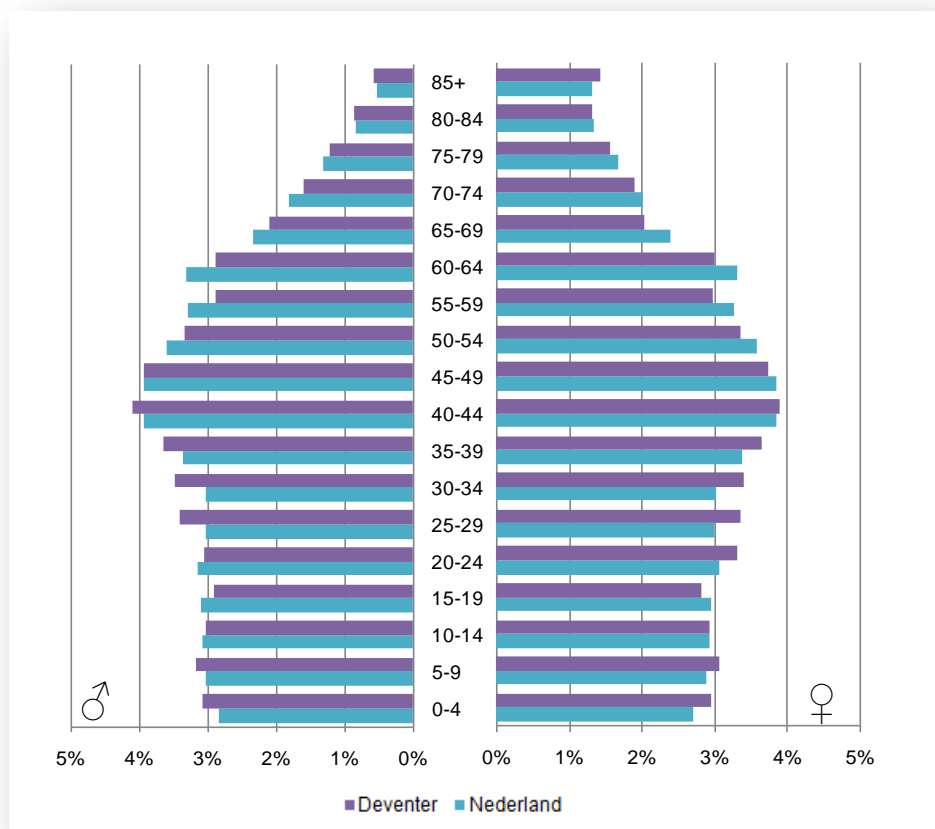
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Deventer kent een andere bevolkingssamenstelling dan Nederland. Ten opzichte van de landelijke bevolking kent Deventer relatief veel kinderen in de leeftijd tot 10 jaar. Ook in de leeftijdsgroep 20 tot 45 jaar en 85-plus scoort Deventer hoger. Er zijn relatief minder mensen in de leeftijdsgroepen 10 tot 20 jaar en 45 tot 75 jaar. Figuur 2.1 op de volgende bladzijde laat de leeftijdsverdeling zien tussen Deventer en Nederland per 1-1-2011.

Pearl-prognose regio Stedendriehoek

Het aantal inwoners in de regio Stedendriehoek bedraagt in 2010 412.306. De verwachting is dat de bevolking in de regio de komende jaren licht zal stijgen met 3,2%. Ook voor de regio geldt dat de bevolkingsgroei plaatsvindt onder de 65-plussers (+51%). De krimp onder de bevolking in de regio jonger dan 65 jaar is bijna zeven procent. De vergrijzing in de Stedendriehoek neemt toe.

Figuur 2.1: Leeftijdopbouw Deventer en Nederland 1-1-2011

Bron: CBS Statline en gemeente Deventer

Tabel 2.2: Bevolkingsontwikkeling Stedendriehoek naar leeftijd 2010-2030

Leeftijd	2010	2015	2020	2025	2030
<i>absoluut</i>					
0-19 jaar	97.509	95.210	93.536	90.922	90.937
20-64 jaar	245.268	240.861	239.053	236.525	229.427
65 jaar en ouder	69.529	79.014	87.411	95.862	105.010
totaal	412.306	415.085	420.000	423.309	425.374
<i>relatief</i>					
0-19 jaar	23,6%	22,9%	22,3%	21,5%	21,4%
20-64 jaar	59,5%	58,0%	56,9%	55,9%	53,9%
65 jaar en ouder	16,9%	19,0%	20,8%	22,6%	24,7%
totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

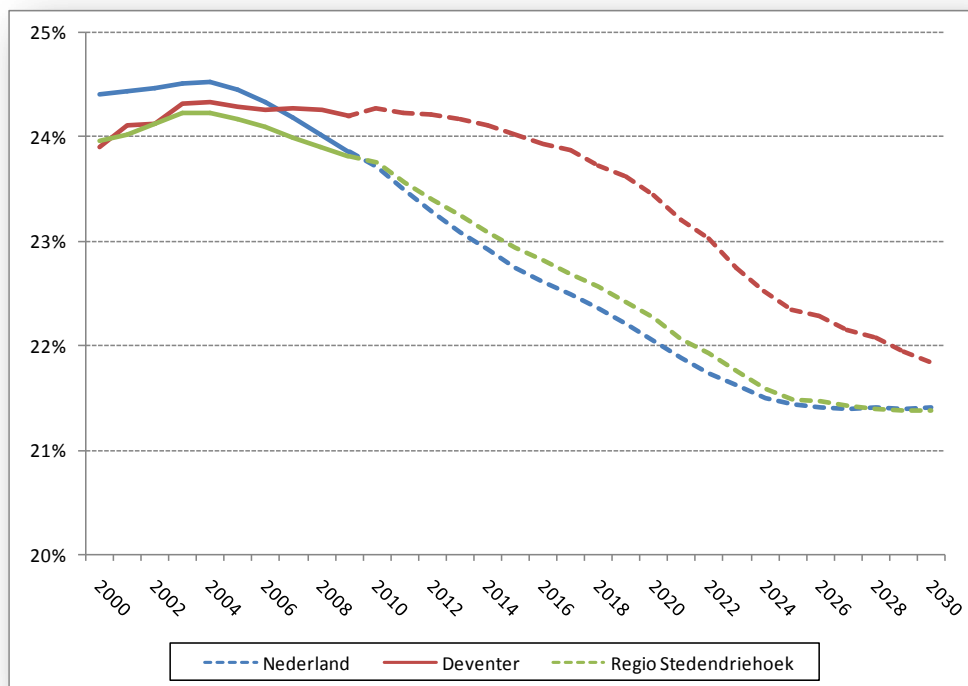
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Ontgroening

Van ontgroening is sprake als het aandeel jongeren in de totale bevolking afneemt als gevolg van een afname van het geboortecijfer. In Nederland is het aandeel 0 t/m 19 jarigen al een aantal jaren aan het dalen. Momenteel is bijna 24% van de totale bevolking in Nederland jonger dan 20 jaar. Verwacht wordt dat dit aandeel de komende jaren verder zal afnemen. Voor 2030 is berekend dat het aandeel jongeren 21,4% bedraagt.

In Deventer is tot op heden niet of nauwelijks sprake van ontgroening. Momenteel is ruim 24% van de Deventer bevolking jonger dan 20 jaar. Wel wordt verwacht dat over een aantal jaren ook in Deventer ontgroening zal gaan plaatsvinden. Voor 2030 zal het aandeel jongeren minder dan 22% zijn.

Figuur 2.2: Aandeel 0-19 jarigen Deventer, regio Stedendriehoek en Nederland 2000-2030

Bron: CBS

Het aandeel jongeren in de regio Stedendriehoek is ongeveer even groot als het landelijke aandeel jongeren. Naar verwachting zal de ontwikkeling van het aandeel jongeren in de regio redelijk gelijk opgaan met de landelijke ontwikkeling. Dat betekent dat het aandeel jongeren in 2030 21,4% zal bedragen. De gevolgen van ontgroening (kunnen) zijn:

- behoefte aan scholen en onderwijzend personeel zal afnemen;
- de kosten van een steeds ouder wordende bevolking moeten worden opgebracht door veel kleinere generaties jongeren;
- ouder wordende (beroeps)bevolking.

Vergrijzing

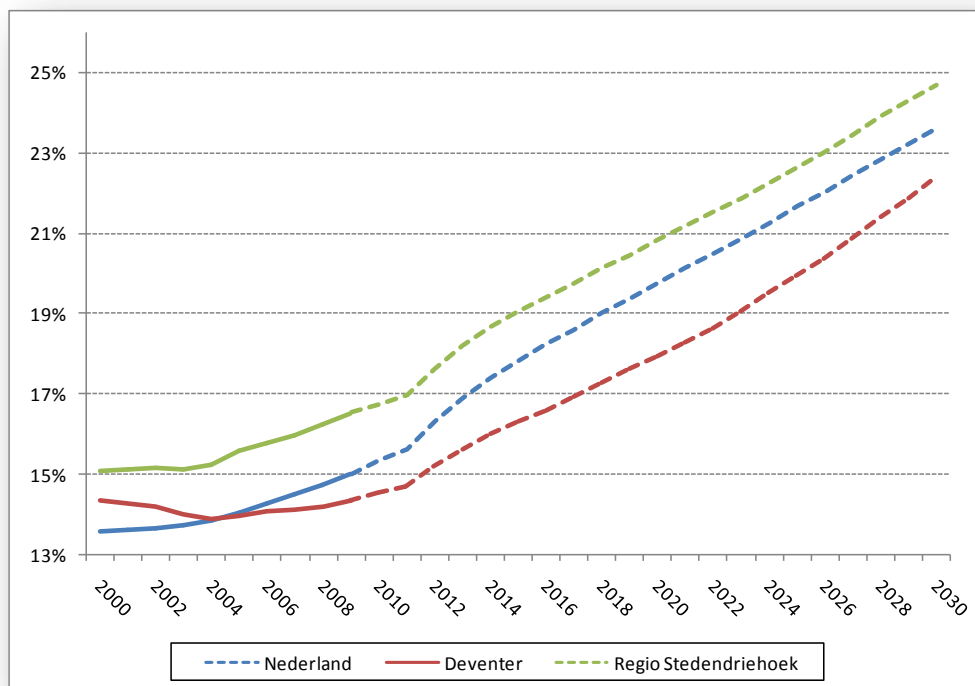
Van vergrijzing is sprake als het aandeel ouderen in de bevolking stijgt. Momenteel is 15% van alle Nederlanders 65 jaar of ouder. De komende jaren wordt een verdere toename van het aandeel ouderen verwacht. Voor 2030 wordt rekening gehouden met bijna 24% 65-plussers. In Deventer is momenteel 14,3% 65 jaar of ouder. Ook in Deventer wordt rekening gehouden met een groei van het aantal en aandeel ouderen de komende jaren. Het aandeel ouderen is (en blijft) er minder hoog dan landelijk. Voor 2030 wordt uitgegaan van 22,4% 65-plussers.

In de regio Stedendriehoek is op dit moment 16,5% van de bevolking 65 jaar of ouder. Hiermee zit de regio dus duidelijk boven het landelijke gemiddelde. Ook voor de regio geldt dat de bevolking naar verwachting verder zal vergrijzen in de toekomst. Voor 2030 is berekend dat bijna 25% van de totale bevolking 65 jaar of ouder is.

De oorzaak van vergrijzing is een combinatie van factoren. Allereerst kende Nederland vlak na de Tweede Wereldoorlog een babyboom, waarin relatief veel kinderen geboren werden. Deze babyboomers behoren (binnenkort) tot de groeiende groep ouderen. Een andere oorzaak van de vergrijzing is de stijging van de levensverwachting. De gemiddelde levensduur van een man is vanaf 1950 toegenomen van 70,4 jaar naar 76,0 jaar. Voor vrouwen nam de gemiddelde levensduur toe van 72,7 tot 80,7 jaar.

Figuur 2.3: Aandeel 65-plussers Deventer, regio Stedendriehoek en Nederland 2000-2030

Bron: CBS

De vergrijzing van de bevolking heeft grote gevolgen, vooral op sociaal-economisch gebied. Zo wordt in Nederland de AOW gefinancierd met behulp van het omslagstelsel. Dit betekent dat de werkenden de uitkeringen van de inactieven betalen. Enkele uitdagingen voor de toekomst zijn:

- de manier waarop de lasten van de vergrijzing verdeeld worden tussen generaties en binnen generaties onderling;
- de uitbouw van een betaalbare en hoogstaande zorgvoorziening die voor iedereen toegankelijk is;
- het optimaliseren van de deelname van ouderen aan het economische, sociale, politieke en culturele leven zodat de kennis, ervaring en vaardigheden van de ouderen nuttig ingezet kunnen worden.

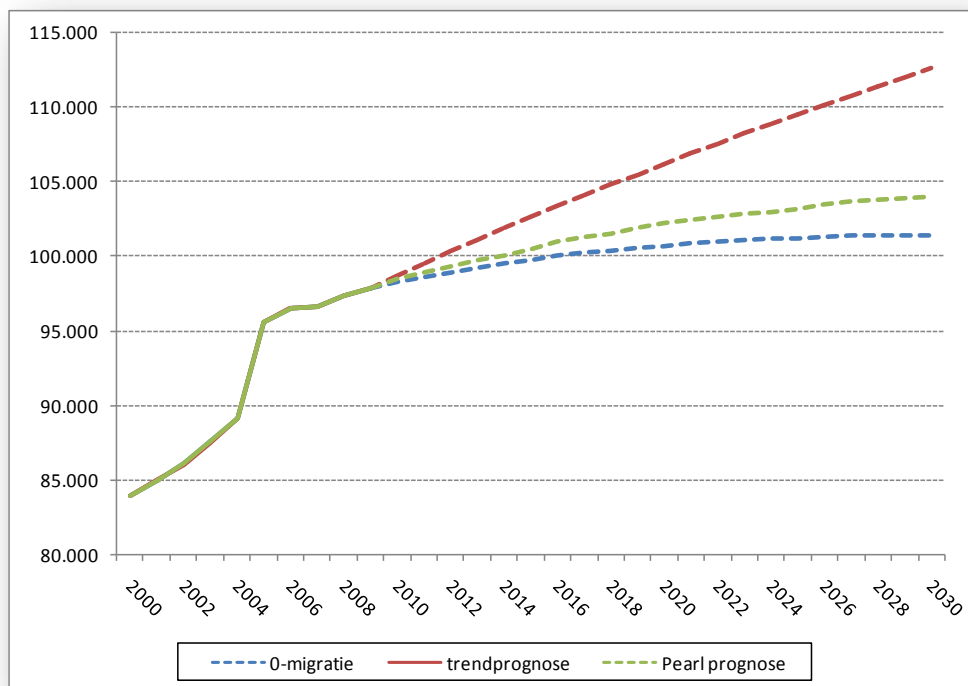
Scenario's demografische ontwikkelingen Deventer

De resultaten van de landelijke prognose (Pearl) voor Deventer zijn in voorgaande pagina's al beschreven. Naast deze prognoses heeft de gemeente zelf ook bevolkingsprognoses voor Deventer opgesteld. Eén ding hebben alle scenario's gemeen: de bevolking in Deventer zal de komende jaren groeien.

Volgens de landelijke prognose zal de bevolking in Deventer groeien tot bijna 104.000 in 2030. Dat betekent een groei van de bevolking met ruim zes procent in de periode 2009-2030. Bij de gemeentelijke prognoses is een variant doorberekend die uitgaat van een autonome ontwikkeling. Dat wil zeggen dat het migratiesaldo de komende jaren 0 zal bedragen. Op basis van deze veronderstelling zal de bevolking in Deventer in 2030 circa 101.400 bedragen. Een stijging van de bevolking ten opzichte van 2009 met 3,6%.

Ook is een variant door de gemeente doorberekend die uitgaat van een trendmatige groei van de bevolking. Dat betekent dat de ontwikkelingen van de afgelopen jaren zijn doorgetrokken naar de toekomst. Volgens deze trendprognose zal de bevolking in de periode 2009-2030 met vijftien procent toenemen. Het aantal inwoners zal in 2030 ruim 112.500 bedragen.

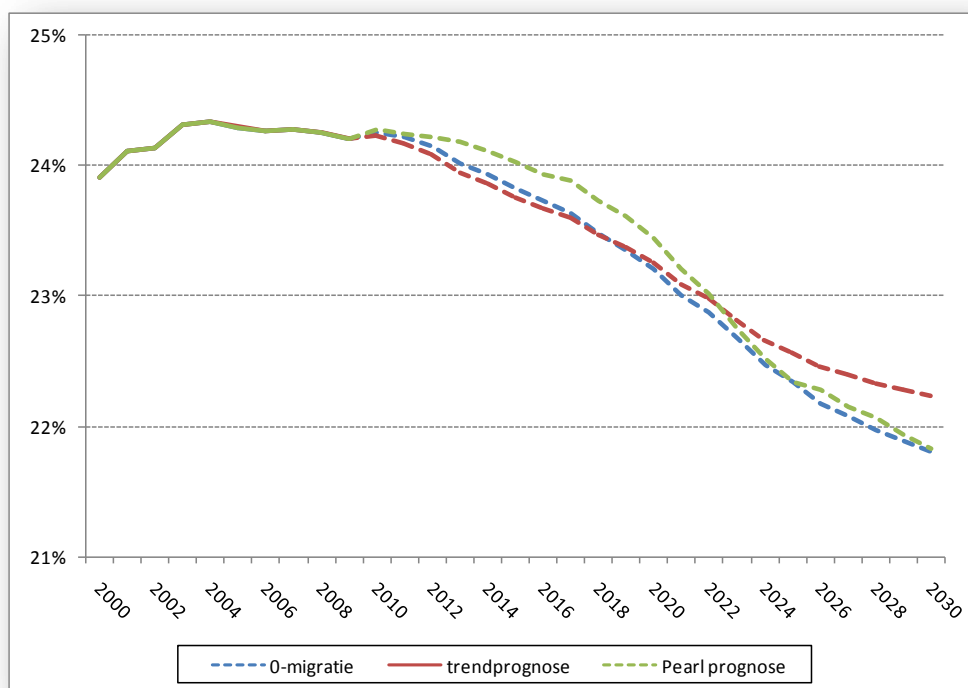
Figuur 2.4: Bevolkingsontwikkeling Deventer 2000-2030 volgens verschillende scenario's

Bron: CBS; Bevolkingsprognose team Kennis en Verkenning gemeente Deventer

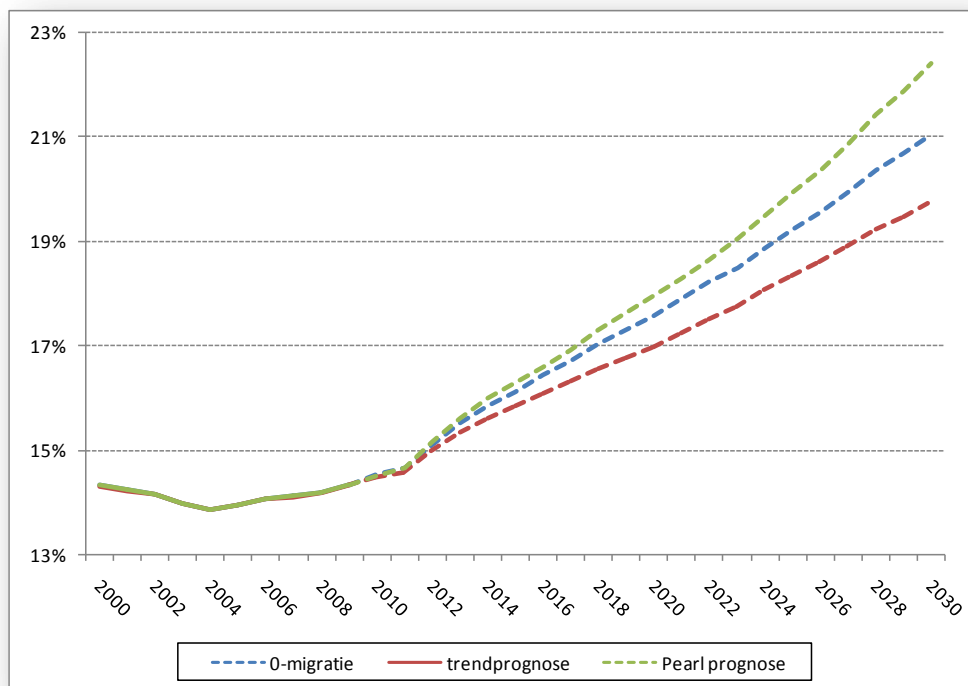
Het aandeel jongeren neemt in alle scenario's af in de toekomst. De mate waarin verschilt enigszins. In figuur 2.5 wordt duidelijk hoe de ontwikkeling van het aandeel jongeren zal verlopen volgens de scenario's.

Figuur 2.5: Aandeel jongeren Deventer 2000-2030 volgens verschillende scenario's

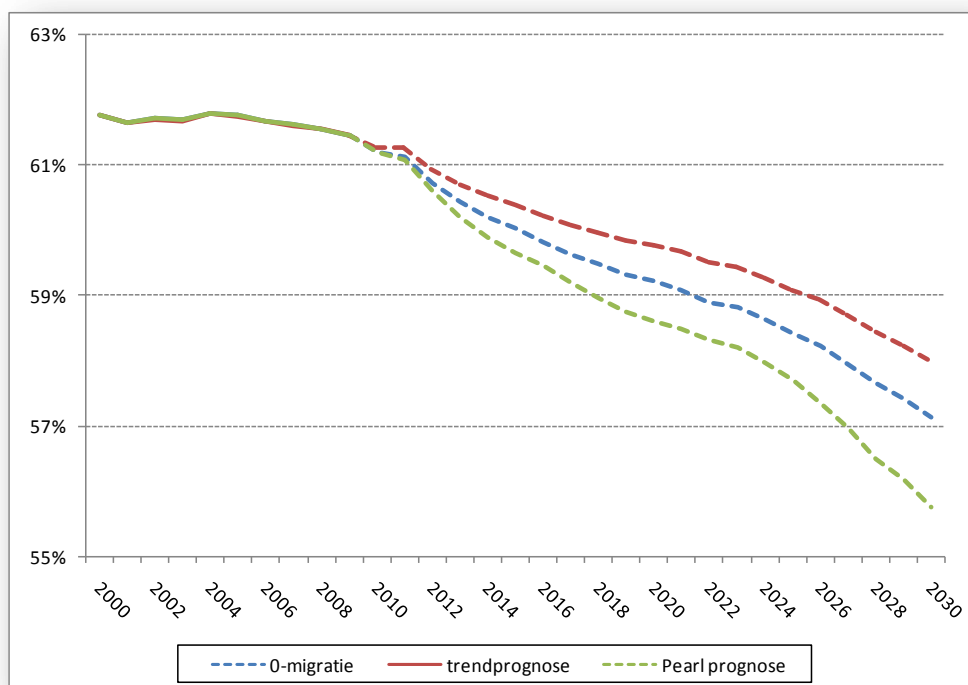
Bron: CBS; Bevolkingsprognose team Kennis en Verkenning gemeente Deventer

Figuur 2.6: Aandeel 65-plussers Deventer 2000-2030 volgens verschillende scenario's

Bron: CBS; Bevolkingsprognose team Kennis en Verkenning gemeente Deventer

Figuur 2.7: Aandeel 20-64 jarigen Deventer 2000-2030 volgens verschillende scenario's

Bron: CBS; Bevolkingsprognose team Kennis en Verkenning gemeente Deventer

Ook in het verloop van het aantal 65-plussers in de toekomst zijn verschillen waar te nemen tussen de scenario's. Alle scenario's geven een stijging van het aandeel ouderen aan. In de

gemeentelijke trendprognose bedraagt het percentage 65-plussers in 2030 bijna twintig procent. In de Pearl-prognose wordt rekening gehouden met ruim 22% plussers in Deventer in 2030. Figuur 2.6 laat de ontwikkeling van het aandeel ouderen zien volgens de drie scenario's, figuur 2.7 de ontwikkeling van het aandeel 20 tot 65-jarigen. Alle scenario's laten een daling van het aandeel 20- tot 65-jarigen zien, maar de mate waarin verschilt per scenario. Volgens de gemeentelijke trendprognose daalt het aandeel 20- tot 65-jarigen van 61,5% nu naar 58% in 2030. Volgens de Pearl-prognose daalt het aandeel 20- tot 65-jarigen naar minder dan 56% in 2030.

Bij een groeiende bevolking, zoals in Deventer is te verwachten, is het niet alleen van belang naar het aandeel ouderen te kijken. Op basis van het aandeel ouderen kan namelijk geconcludeerd worden dat het met de vergrijzing wel mee zou kunnen vallen. In absolute zin moet echter rekening worden gehouden met een forse toename van het aantal 65-plussers.

2.4 Overige ontwikkelingen

Inkomensontwikkeling

Het gemiddeld besteedbaar inkomen (GBI) per huishouden in Deventer is gestegen. Dit blijkt uit de inkomensstatistieken afkomstig uit het Regionale Inkomensonderzoek (RIO), uitgevoerd door het CBS. Volgens de meest recente cijfers uit 2006 bedraagt het GBI per huishouden in Deventer 29.400. Dit is een stijging van 4,3% ten opzichte van 2005. In Nederland bedraagt dit inkomen 31.300 euro per 2006, een stijging ten opzichte van 2005 met 4,0%. Sinds 2000 is het GBI per huishouden in Deventer gestegen van 24.400 naar 29.400 euro, een stijging van 20,5%. Sindsdien steeg het GBI per huishouden in Nederland van 25.900 naar 31.300 euro, een stijging van 20,8%.

Ontwikkelingen op arbeidsmarkt moeilijk te voorspellen

Na een toenemende werkloosheid in Nederland in 2009 (4,8%) en 2010 (5,5%) is de voorspelling dat de werkloosheid in 2011 weer daalt. Het CPB verwacht voor 2011 een werkloosheidspercentage van vijf procent. Er is dus sprake van een licht herstel. Er zijn enkele sectoren die het moeilijk hebben gehad en dat ook houden, zo laat tabel 2.3 zien.

Tabel 2.3: Ontwikkeling aantal banen naar sector in Nederland, 2009-2011

Sector	(Gemiddelde) groei aantal banen per jaar (x1.000)		
	2009	2010	2011
Zorg	26	21	21
Uitzendwezen en rest zakelijke diensten	-67	-20	19
Adviesbureaus en makelaardij	2	-5	10
Welzijn	8	7	7
Horeca en catering	-5	1	7
ICT	-9	1	7
Vervoer en telecom	-13	-5	5
Toerisme en maatschappelijke organisaties	3	-3	3
Onderwijs	4	2	2
Landbouw en visserij	-2	-1	1
Groothandel	3	-6	0
Financiële diensten	-6	-3	0
Delfstoffenwinning	1	0	0
Nutsbedrijven	2	-1	0
Schoonmaak	-1	-4	-1
Detailhandel	-9	-19	-6
Openbaar bestuur	11	-8	-7
Bouw en bouwinstallatie	-8	-31	-14
Industrie	-27	-44	-22
Totaal	-87	-118	33

Bron: Arbeidsmarktprognose 2010 – 2011, UWV WERKbedrijf

In de industrie en de bouw zal het voorlopig qua werkgelegenheid lastig blijven en ook in het openbaar bestuur gaat er gesneden worden in het personeelsbestand. Deze sectoren zijn voor Deventer van groot belang voor de werkgelegenheid. Toch is over de gehele linie de lijn naar boven weer ingezet. Ook is in tabel 2.3 de verdienstelijking van de economie te zien: de adviesbureaus en overige zakelijke dienstverlening groeien op de zorg na het sterkst.

Bereikbaarheid

Via de snelweg is Deventer behoorlijk goed bereikbaar. Deventer is direct gelegen aan de A1 en beschikt daarmee over een prima oost-westverbinding en met de nabijheid van de A50 is Deventer bovendien ook langs de noord-zuidlijn goed ontsloten. Hoewel de congestie op het rijkswegennet in de nabijheid van Deventer toeneemt, staat Deventer nog niet in de landelijke file top 50. Wel is er sprake van een serieuze stijging van het aantal files tussen Apeldoorn en Deventer. Een van de belangrijkste redenen voor de files is, afgezien van ongelukken, het tekort aan capaciteit op de A1. In november 2010 is het plan gepresenteerd voor het vergroten van de capaciteit van de A1 door deze uit te breiden naar 2x4 rijbanen.

Het onderliggende wegennet is voor verbetering vatbaar. De in- en uitgaande wegen van Deventer zijn toe aan een opwaardering, waarvoor plannen in de maak of reeds in uitvoering zijn. Ook de regionale verbindingen laten te wensen over. Zo is de N348 richting Raalte druk en ook de verbindingen met de andere hoekpunten van de Stedendriehoek, Zutphen en Apeldoorn, zijn suboptimaal. Inmiddels zijn er ook plannen gemaakt voor het verbeteren van de bereikbaarheid in de stad zelf. Uit het zogenoemde 'bereikbaarheidsconclaaf' zijn verschillende maatregelen naar voren gekomen die samen met de bewoners van de stad besproken zijn. Enkele van de voorgestelde maatregelen zijn: bezoekers kunnen de auto aan de rand van het centrum parkeren, fietsers kunnen hun fiets in bewaakte stallingen kwijt, wandelen door de stad is aantrekkelijker door minder autoverkeer en een nieuwe buslijn verbindt de parkeergarages met de binnenstad.

Door de ligging aan de IJssel en de aanwezige railverbinding is Deventer trimodaal (op drie manieren) ontsloten. De IJssel is voor het Deventer bedrijfsleven nog steeds een belangrijk aan- en afvoerkanaal. Met name de inkomende goederenstromen zijn aanzienlijk. Zo werd in 2001 ruim 1 miljoen ton aan goederen aangevoerd. Dit aantal is in de afgelopen jaren, uitgezonderd enkele uitschieters, min of meer gelijk gebleven. Meest vervoerde goederen zijn zand, grind en split als belangrijke grondstoffen voor de bouwmaterialenindustrie en de toeleveranciers voor de wegenbouw. Ook veevoerders worden hoofdzakelijk via het water getransporteerd. De havens hebben dus nog altijd een duidelijke economische functie, maar ze hebben bovendien een gunstige uitwerking op de modal split (de wijze van vervoeren van goederen of personen). Om Deventer bereikbaar te houden is multimodaal vervoer van groot belang. Zodoende is er dit jaar ook gewerkt aan het verbeteren van de Prins Bernardsluis.

De railverbinding is vooral van belang vanwege het personenvervoer. In 2009 werden dagelijks circa 20.000 passagiers afgehandeld en dit aantal stijgt gestaag. Het vervoer over spoor is de laatste jaren gemarginaliseerd. Landelijk neemt het belang van het spoor als modaliteit voor het goederenvervoer toe, maar in Deventer ontbreken de overslagterminalfaciliteiten om het vervoer per spoor met deze landelijke ontwikkeling mee te laten groeien.

Een echt 'unique sellingpoint' voor Deventer als het gaat om bereikbaarheid is het glasvezelnetwerk dat momenteel in ontwikkeling is. In 2009 zijn alle ruim 40.000 woningen in Deventer voorzien van een glasvezelaansluiting. Over dit netwerk zal internet, televisie en telefonie worden aangeboden, maar ook nieuwe diensten op het gebied van zorg, onderwijs, cultuur en veiligheid. Deventer is daarmee koploper in Nederland.

3 De economie van Deventer

In dit hoofdstuk brengen we de economie van Deventer in beeld aan de hand van een groot aantal parameters. Het gaat onder meer om de economische groei en de veranderingen gemeten naar werkgelegenheid en aantal vestigingen. Daarbij belichten we ook sectorale ontwikkelingen. Om de veranderingen van de Deventer economie goed te kunnen duiden, maken we waar mogelijk een vergelijking met landelijke cijfers.

3.1 Economische dynamiek

De economische prestaties

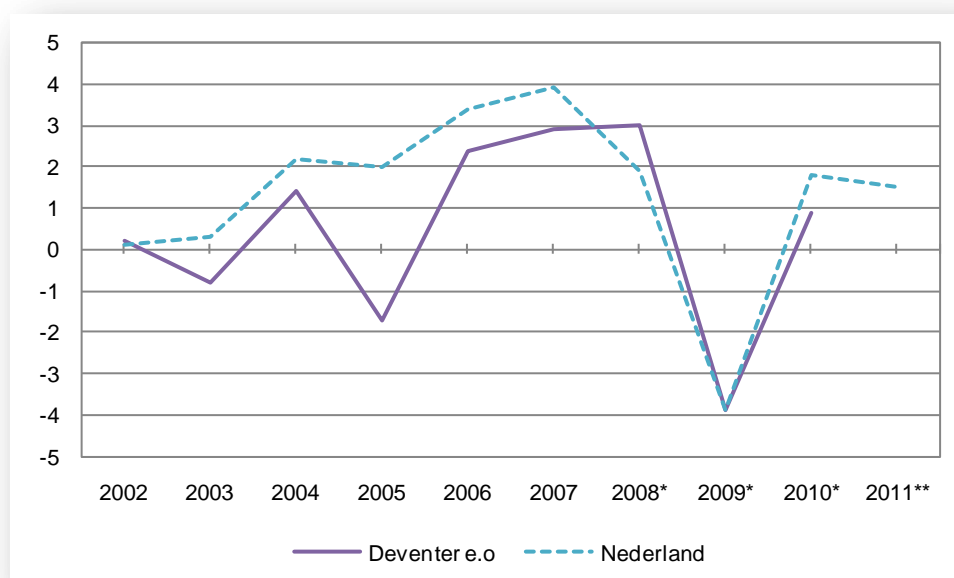
De economische groei of krimp kan worden afgemeten aan de volumemutatie van het bbp (tegen marktprijzen). In tabel 3.1 is dit voor de regio Deventer en Nederland op een rij gezet. Het einde van de vorige eeuw werd gekenmerkt door een aanhoudende hoogconjunctuur. In 2001 keerde het economisch tij en werd een neergang ingezet. Het eerste aarzelende herstel deed zich voor in 2004 met een groei van 1,4%, maar een jaar later was er sprake van een (plaatselijke) recessie. In 2006 verscheen echter weer een groei van 2,4% op het scorebord en daarmee sloeg de regio Deventer weer de goede weg in. Dit was van korte duur, want in 2009 sloeg de economische recessie wederom hard toe. In figuur 3.1 is zichtbaar dat de regio Deventer tot 2007 onder de gemiddelde groeicijfers scoorde. In 2008 en 2009 week Deventer weinig af van de landelijke ontwikkeling. Zowel Nederland als de regio Deventer kenden in 2009 een krimp van 3,9%. In 2010 is er weer sprake van economische groei, maar Deventer blijft met een groei van 0,9% wel achter bij de Nederlandse groei van 1,8%.

Tabel 3.1: Ontwikkeling van volumemutatie bbp in de regio Deventer en Nederland in de periode 2002-2011

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*	2011**
Deventer e.o ***	0,2	-0,8	1,4	-1,7	2,4	2,9	3,0	-3,9	0,9	
Nederland	0,1	0,3	2,2	2,0	3,4	3,9	1,9	-3,9	1,8	1,5

* Voorlopige cijfers CBS; ** Raming CPB ; *** COROP-gebied Zuidwest-Overijssel
Bron: CBS, CPB 2010

Figuur 3.1: Ontwikkeling van volumemutatie bbp in de regio Deventer en Nederland in de periode 2002-2011

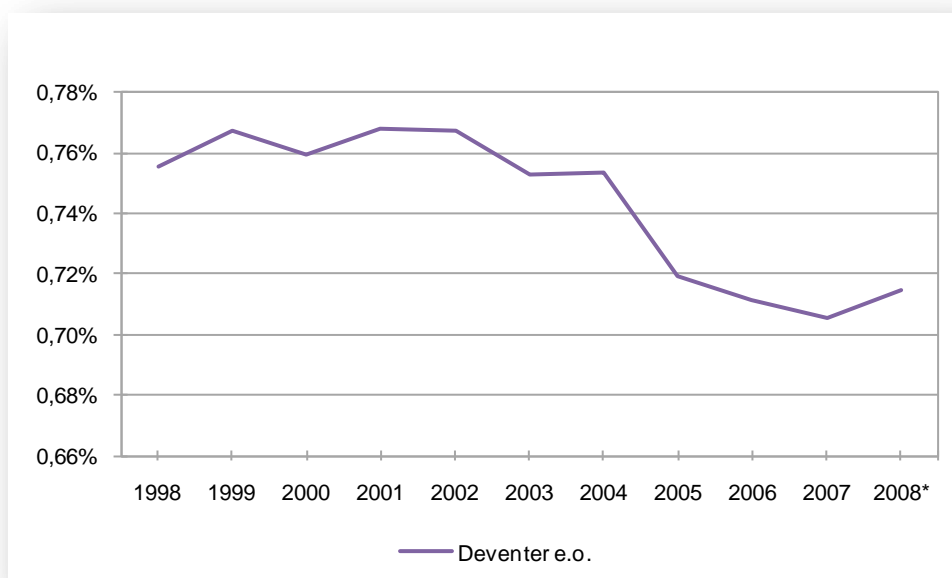
* Voorlopige cijfers CBS, ** Raming CPB *** COROP-gebied Zuidwest-Overijssel
Bron: CBS, CPB 2010, bewerking gemeente Deventer

Het CPB geeft over de ontwikkeling van het bbp aan:

'De Nederlandse economie herstelt zich sinds de tweede helft van 2009 van een uitzonderlijk diepe recessie. (...) Na een krimp van het bbp met 3,9% in 2009, wordt voor 2010 voor Nederland een economische groei geraamd van 1,75%. In 2011 vertraagt de groei tot 1,5%. Deze vooruitzichten wijzen op een gematigd herstel; het groeiverlies van de Grote Recessie wordt in elk geval op korte termijn niet goedge maakt. Eind volgend jaar ligt het volumenniveau van het bbp naar verwachting nog altijd onder het niveau van begin 2008, vlak voordat de kredietcrisis toesloeg.' En *'De Nederlandse vooruitzichten volgen direct uit het internationale beeld en het Nederlandse herstel is vooral nog vooral exportgedreven'* (CPB, 2010).

Uit figuur 3.2 blijkt dat de bijdrage van de regio Deventer aan de landelijke economie is afgenomen. Vooral vanaf 2004 zien we een dalende tendens. Het bruto regionaal product bedroeg in 2008 € 4,3 miljard en was daarmee goed voor 0,71% van het landelijk totaal. Tussen 1998 en 2004 was het Deventer aandeel vrij stabiel en schommelde het rond de 0,76%. In 2003 en 2004 nam het iets af tot 0,75% om in de jaren daarna verder af te nemen naar 0,72% en lager. Het dieptepunt werd bereikt in 2007. Het aandeel bedroeg toen 0,71%. In 2008 nam het aandeel weer iets toe.

Figuur 3.2: Aandeel van Deventer e.o. ** bbp in de Nederlandse economie, 1998-2008

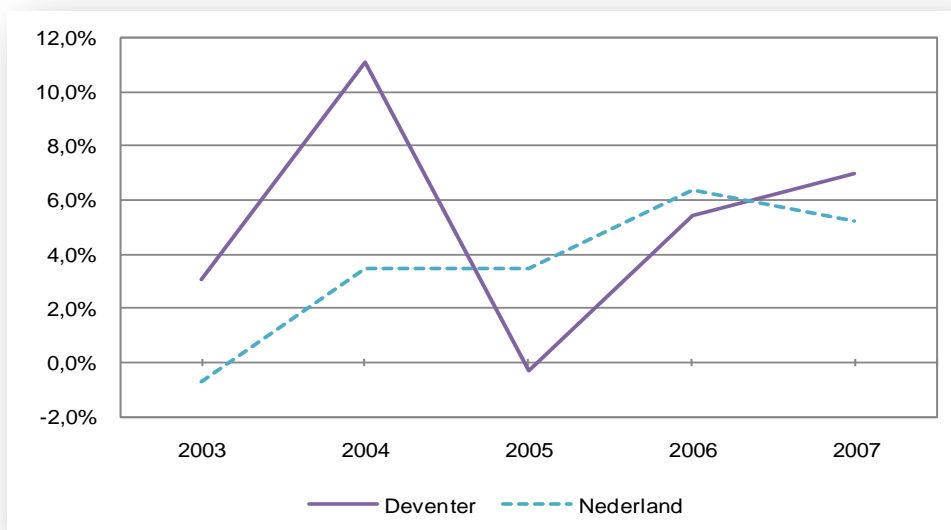
* Voorlopig cijfer ** COROP-gebied Zuidwest-Overijssel
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Exportpositie tot 2007

De exportgroei in Deventer lag in 2003 en 2004 boven het landelijk gemiddelde. Vooral in 2004 vervulde de export in Deventer een belangrijke motorfunctie voor de economie. In 2005 stagneerde de groei. In 2006 herstelde het Deventer bedrijfsleven zich weer en kwam de handel met het buitenland in een stroomversnelling, het jaar daarna wist Deventer de stijgende lijn door te zetten, terwijl landelijk een lichte daling van de groei waarneembaar was.

Deventer bedrijven zijn, gelet op het aandeel van de export in de omzet, relatief afhankelijk van de ontwikkelingen op de buitenlandse markt. De handel met het buitenland draagt voor 29% bij aan de omzet van het Deventer bedrijfsleven (tegenover 19% landelijk) en dit aandeel stijgt bovendien gestaag. Van alle Deventer bedrijven exporteert veertien procent (hetzelfde aandeel als landelijk) en bij tweederde van deze bedrijven neemt de handel met het buitenland toe (landelijk is dat 51%).

Figuur 3.3: Exportontwikkeling in % in Deventer en Nederland, 2003-2007

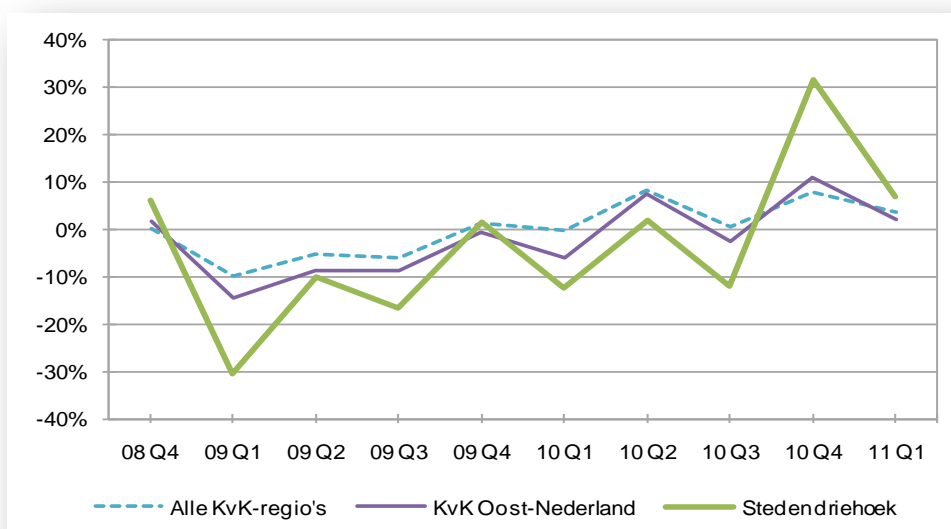
Bron: KvK, ERBO, bewerking gemeente Deventer

Ondernemersklimaat

Ontwikkeling verwachte buitenlandse omzet: licht herstel

In de Conjunctuurenquête Nederland (COEN) wordt ondernemers ieder kwartaal gevraagd naar hun verwachting van de ontwikkeling van de buitenlandse omzet. Het saldo is het gewogen percentage ondernemers met een verwachte toename van de buitenlandse omzet minus het gewogen percentage ondernemers met een verwachte afname van de buitenlandse omzet voor het komende kwartaal. Na het dieptepunt in het eerste kwartaal van 2009 neemt het saldo over de verwachting ten aanzien van de exportorders over het geheel genomen toe.

Figuur 3.4: Saldo omzet export komend kwartaal regio Stedendriehoek, KvK Oost-Nederland en totaal, 2008-2011

Bron: COEN, CBS, bewerking gemeente Deventer

Vanaf het eerste kwartaal in 2009 tot en met het derde kwartaal van 2010 was de verwachting per saldo negatief in de Stedendriehoek. In het laatste kwartaal van 2010 is er sprake van een groot optimisme over de verwachte export (+31,6%), maar een kwartaal later is dit optimisme meer getemperd. Desondanks zijn er in het eerste kwartaal van 2011 in de Stedendriehoek

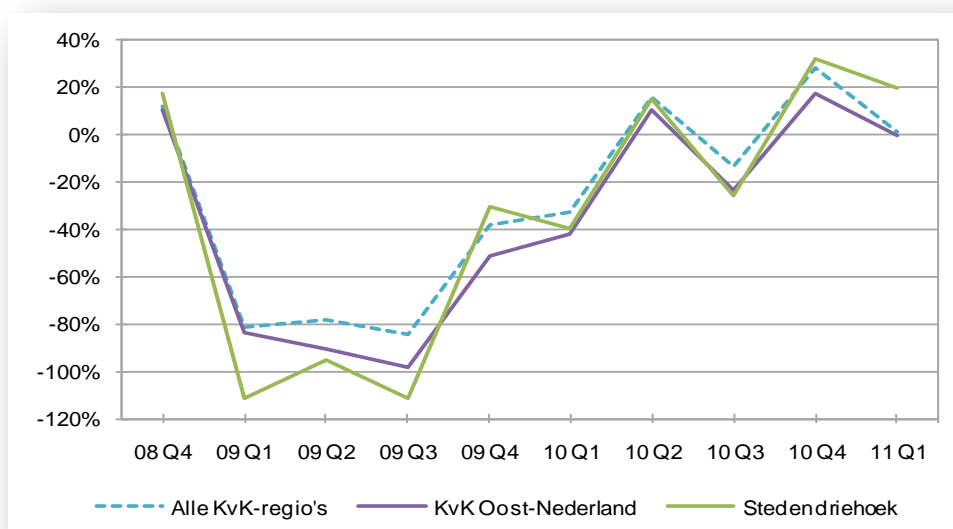
meer ondernemers die een toename verwachten, dan ondernemers die een afname verwachten (+7,0%). Vergeleken met alle KvK-regio's en de KvK-regio Oost-Nederland, waren de ondernemers in de Stedendriehoek in het vierde kwartaal van 2010 beduidend positiever. In het eerste kwartaal van 2011 liggen de verwachtingen over de export dicht bij elkaar.

Saldo ondernemersvertrouwen: ondernemers weer positiever gestemd na dieptepunt in 2009

In de COEN zijn ook cijfers gepubliceerd over het ondernemersvertrouwen. Het ondernemersvertrouwen bestaat uit de indicatoren omzet, export, personeelssterkte en investeringen. Het percentage negatieve antwoorden op de desbetreffende vragen wordt van het aantal positieve antwoorden afgetrokken en zo ontstaat het saldo van die betreffende indicator. De saldi worden bij elkaar opgeteld en vormen het ondernemersvertrouwen.

In de regio Stedendriehoek neemt sinds het vierde kwartaal van 2009 het ondernemersvertrouwen weer toe, na een groot dieptepunt gekend te hebben in de eerste drie kwartalen van 2009. In het eerste kwartaal van 2011 kent het ondernemersvertrouwen in de Stedendriehoek een positief saldo van 20,0%. In de Kamer van Koophandelregio Oost-Nederland en landelijk is het ondernemersvertrouwen neutraal in het zelfde kwartaal.

Figuur 3.5: Saldo ondernemersvertrouwen regio Stedendriehoek, KvK Oost-Nederland en totaal, 2008-2011

Bron: COEN, CBS, bewerking gemeente Deventer

Ondernemers in de industrie laten een toenemend vertrouwen zien in de Kamer van Koophandelregio Oost-Nederland, evenals de groothandel in de laatste twee kwartalen. Respectievelijk is het saldo van het ondernemersvertrouwen in deze twee branches 21,8% en 26,8%. Ook de bouw krabbelt langzaam weer op met een positief saldo van 4,3% in het eerste kwartaal van 2011. In de detailhandel en zakelijke dienstverlening is het vertrouwen van de ondernemers per saldo echter nog (sterk) negatief.

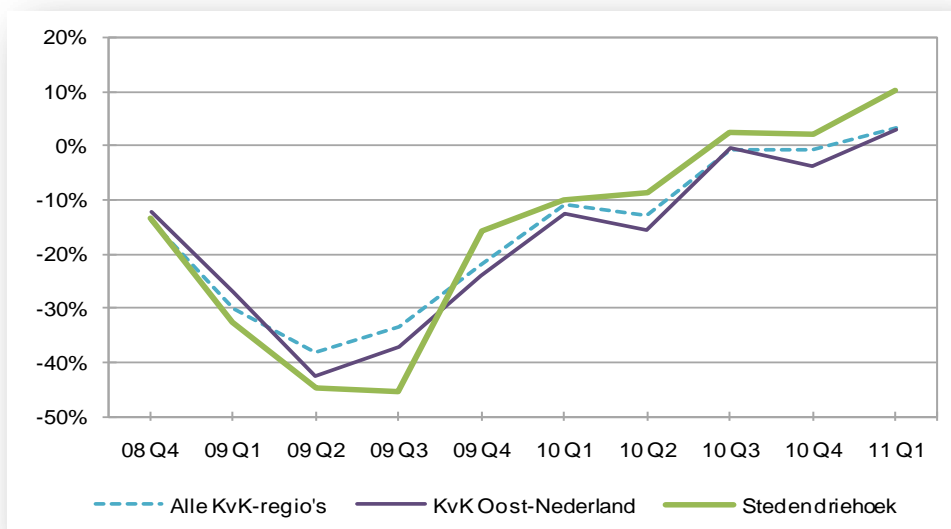
Winstgevendheid

De mate waarin bedrijven winst maken is een belangrijke graadmeter voor de economische ontwikkeling. Het saldo winstgevendheid¹ geeft de ontwikkeling aan van de winstgevendheid in een kwartaal vergeleken met het voorafgaande kwartaal. Het saldo is voor de regio Stedendriehoek de laatste drie kwartalen positief en komt in het eerste kwartaal van 2011 uit op +10%. Kijken we naar de winstgevendheid per branche in de regio Stedendriehoek dan zien we dat

¹ Saldo winstgevendheid is het gewogen percentage ondernemers met de melding dat de winstgevendheid van de onderneming is verbeterd is minus het gewogen percentage dat aangeeft dat deze verslechterd is.

deze in de bouw de laatste kwartalen nog achterblijft (circa -16%). De branche vervoer, opslag en communicatie springt er positief uit (2011-Q1: +21,2%).

Figuur 3.6: Saldo ontwikkeling winstgevendheid regio Stedendriehoek, KvK Oost-Nederland en totaal, 2008-2011

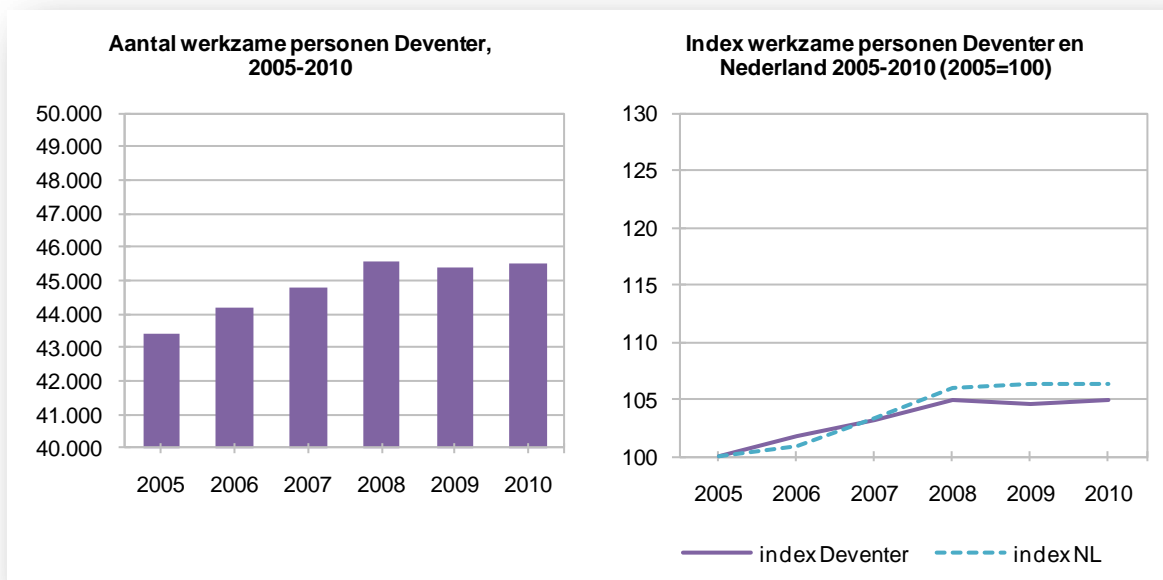

Bron: COEN, CBS, bewerking gemeente Deventer

Werkgelegenheid: tot en met 2008 groei, daarna stagnatie

De totale werkgelegenheid in Deventer omvat circa 45.500 banen. Tot 2008 was sprake van groei, daarna neemt het door de economische crisis af en blijft het aantal banen rond de 45.500 blijven steken.

Figuur 3.7: Ontwikkeling werkgelegenheid in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Vergeleken met Nederland als geheel is de ontwikkeling van de werkgelegenheid tussen 2005 en 2010 op ongeveer dezelfde wijze verlopen. Ook in Nederland was tot 2008 sprake van groei en daarna van stagnatie. Na 2007 scoort Deventer iets onder de landelijke cijfers.

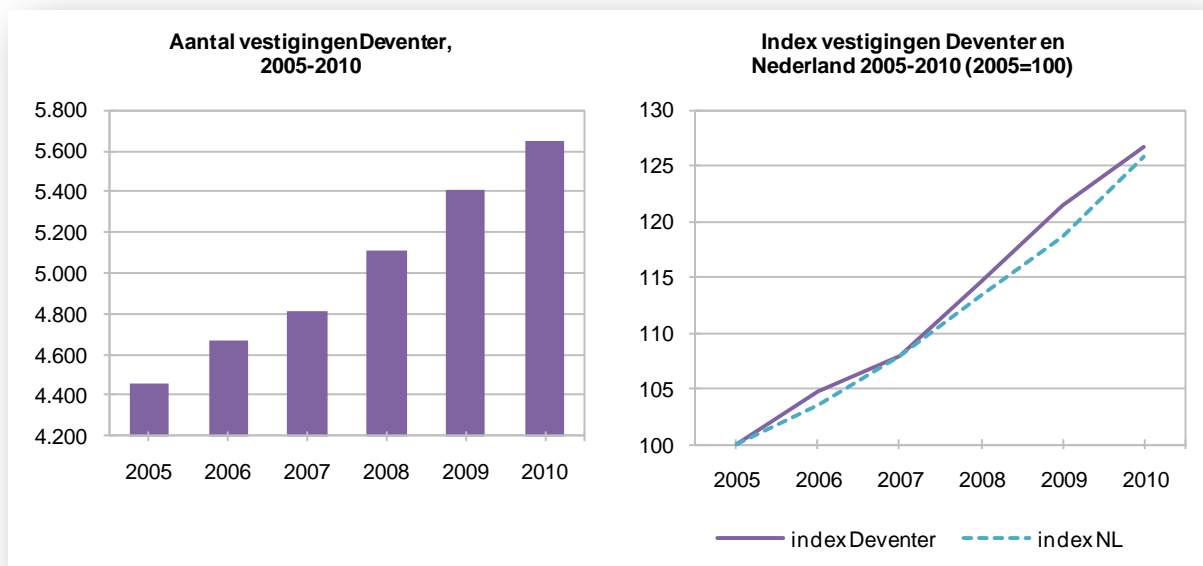
Als we per sector de procentuele ontwikkeling van de werkgelegenheid bekijken, dan blijkt dat de werkgelegenheid tussen 2005 en 2010 in de sector 'productie, distributie, handel in elektriciteit en aardgas' met 40% is afgenomen. Deze sector is echter relatief klein en staat voor 0,3% van alle banen in Deventer. Ook in de landbouw, bouwnijverheid en industrie is de werkgelegenheid afgenomen met respectievelijk 32% (-485 banen), 15% (-364 banen) en 5% (-355 banen). In de overige sectoren is sprake van groei. De grootste toename is te vinden in de sector 'cultuur, sport en recreatie' (28%).

Vestigingen: groei vanaf 2005

Uit de volgende figuur blijkt dat het aantal vestigingen vanaf 2005 aanzienlijk is gestegen. In de volgende sectoren is het aantal vestigingen tussen 2005 en 2010 met 50 procent of meer gegroeid, waarbij de vestiging van zzp'ers een belangrijke rol hebben gespeeld:

- cultuur, sport en recreatie (62%; +111 vestigingen);
- bouwnijverheid (55%; +137 vestigingen);
- gezondheids- en welzijnszorg (54%; +141 vestigingen) en
- advisering, onderzoek, specialistische zakelijke dienstverlening (52%; +369 vestigingen).

Figuur 3.8: Ontwikkeling vestigingen in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

De indexlijn van de ontwikkeling van het aantal vestigingen van Deventer verloopt vrijwel gelijk aan de Nederlandse indexlijn, waarbij Deventer met uitzondering van 2007 een iets grotere toename vertoont dan Nederland. Uit de Nederlandse indexlijn blijkt wel dat de toename van het aantal vestigingen een landelijk verschijnsel is.

Ontwikkeling groot-, midden- en kleinbedrijf

Onder het midden- en kleinbedrijf (MKB) vallen alle vestigingen in de marktsector met minder dan honderd werkzame personen. Bij het kleinbedrijf gaat het om bedrijven met minder dan tien werkzame personen; bij het middenbedrijf om bedrijven met tien tot honderd werkzame personen. Het grootbedrijf biedt per vestiging werkgelegenheid aan minimaal honderd personen.

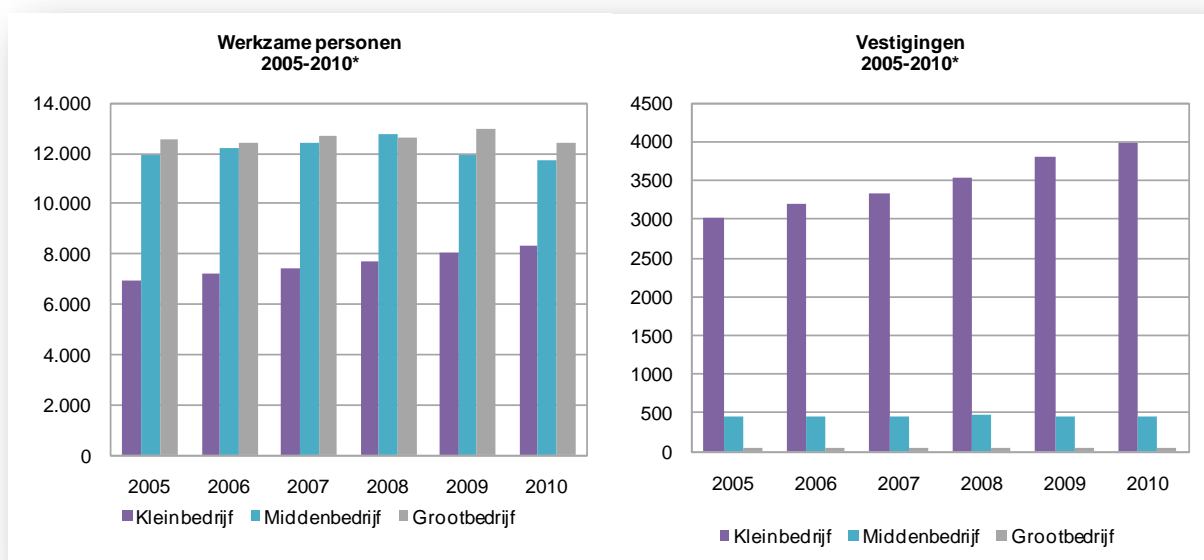
MKB goed voor 62% van de werkgelegenheid in de marktsector

Het economische belang van het MKB voor Deventer blijkt alleen al uit het feit dat het MKB goed is voor 62% van alle arbeidsplaatsen in de marktsector van de gemeente. In totaal gaat het in 2010 om circa 20.100 banen. In 2005 bedroeg de werkgelegenheid van het MKB 18.850

arbeidsplaatsen. Vanaf 2005 tot aan 2010 is het MKB dus gegroeid met 1.250 arbeidsplaatsen. De groei heeft plaatsgevonden in het kleinbedrijf; in het middenbedrijf is de werkgelegenheid afgenomen.

In tegenstelling tot het midden- en grootbedrijf is het kleinbedrijf vanaf 2008 blijven groeien. In 2008 was het kleinbedrijf goed voor 7.700 arbeidsplaatsen, in 2009 voor 8.050 en in 2010 zelfs voor 8.350 arbeidsplaatsen. Het middenbedrijf heeft het zwaar; de werkgelegenheid is afgenomen van 12.750 arbeidsplaatsen in 2008 tot 11.750 in 2010. De werkgelegenheid in het grootbedrijf blijft schommelen tussen de 12.500 en 13.000 werkzame personen.

Figuur 3.9: Ontwikkeling aandeel MKB in werkgelegenheid en vestigingen in de Deventer marktsector, 2005-2010

* cijfers zijn *exclusief* CBS- Landbouwtelling
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

99% van vestigingen zijn MKB-ers

Gemeten naar het aandeel vestigingen komt de betekenis van het MKB nog sterker naar voren. In de marktsector behoort maar liefst 99% van alle vestigingen tot het MKB, waarbinnen het kleinbedrijf op zijn beurt weer een zeer dominante positie inneemt. Tussen 2005 en 2010 is het aantal vestigingen in het kleinbedrijf met ruim 950 toegenomen. Van de ongeveer 4.000 vestigingen in het kleinbedrijf staat 61% geregistreerd als een bedrijf met 0 tot 1 werkzame persoon. De overige vestigingen in het kleinbedrijf bestaan uit 2 tot en met 9 werkzame personen. Het aantal vestigingen in het middenbedrijf is door de jaren heen stabiel gebleven met ongeveer 460. Ook het grootbedrijf bleef stabiel met circa 55 vestigingen.

3.2 Ontwikkeling van de economische structuur

In deze paragraaf beschrijven we de economische sectoren van Deventer aan de hand van de toegevoegde waarde, de werkgelegenheid, het aantal vestigingen, de arbeidsproductiviteit en de EIM-groeivoet.

Toegevoegde waarde

Om het economische belang van een sector te kunnen vaststellen, hanteren we ten eerste de toegevoegde waarde (bruto, tegen basisprijzen) als indicator. De toegevoegde waarde van een bedrijf(stak) is gelijk aan de waarde van de productie minus de waarde van het verbruik. Het gaat hier dus om de waarde die wordt toegevoegd aan de in het productieproces aangewende

goederen en/of diensten. De som van de in het binnenland gevormde toegevoegde waarden is gelijk aan het bbp (CBS).

Wanneer wordt gekeken naar de productiestructuur, dan valt voor de regio Deventer ten eerste het belang van de verhuur en zakelijke dienstverlening op. Deze sector staat voor bijna een kwart van de toegevoegde waarde in de regio. De zakelijke dienstverlening in Deventer legt iets meer gewicht in de schaal dan landelijk. Ten opzichte van 1998 is het aandeel van deze sector in de regio Deventer, maar ook landelijk gezien, toegenomen. De groei van de verhuur en zakelijke dienstverlening duurde overigens tot 2007 (23,7%), om vervolgens in 2008 te stagneren (23,5%). Door het ontbreken van recentere cijfers is het niet duidelijk hoe de economische crisis na 2008 van invloed is geweest op de ontwikkeling van de toegevoegde waarde.

Ten tweede valt het belang van de industrie en energievoorziening op. In 2008 nam de regionale Deventer industrie ruim twintig procent van de toegevoegde waarde voor zijn rekening, en dit is aanzienlijk meer dan het landelijke aandeel (16%). Het belang van deze sector is in de loop der jaren wel teruggelopen. In 2006 bedroeg het aandeel nog 21,9% waarna het in 2007 terugliep naar 21,1%. Desalniettemin blijft de industrie van groot belang voor de Deventer economie. De industrie is een belangrijke klant voor veel bedrijven in andere sectoren. Het gewicht van de industrie voor de regionale economie is daardoor nog aanzienlijk groter dan nu al uit de cijfers naar voren komt.

Ten derde beslaat de gezondheids- en welzijnszorg relatief gezien een groot gedeelte van de toegevoegde waarde in de regio Deventer. Het aandeel van deze sector in de Deventer productiestructuur is de afgelopen tien jaar gestegen met 2,5 procentpunt.

Tabel 3.2: Toegevoegde waarde in Deventer e.o. en Nederland in 1998 en 2008 (exclusief delfstofwinning)

	Deventer e.o.		Nederland	
	1998	2008*	1998	2008*
Landbouw, bosbouw en visserij	4,1%	3,3%	3,0%	1,9%
Industrie en energievoorziening	22,6%	20,3%	18,1%	16,3%
Bouwnijverheid	5,4%	7,3%	5,5%	6,0%
Handel en reparatie	13,0%	12,6%	13,8%	13,4%
Horeca	1,9%	1,5%	2,0%	1,8%
Vervoer, opslag en communicatie	4,3%	3,0%	7,6%	6,9%
Financiële instellingen	2,6%	2,5%	6,1%	6,0%
Verhuur en zakelijke dienstverlening	21,8%	23,5%	21,0%	23,0%
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	4,6%	4,9%	7,4%	7,1%
Gesubsidieerd onderwijs	5,3%	3,6%	4,1%	4,5%
Gezondheids- en welzijnszorg	10,6%	13,1%	7,5%	9,3%
Milieu, cultuur en overige dienstverlening	3,7%	4,2%	3,8%	3,8%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

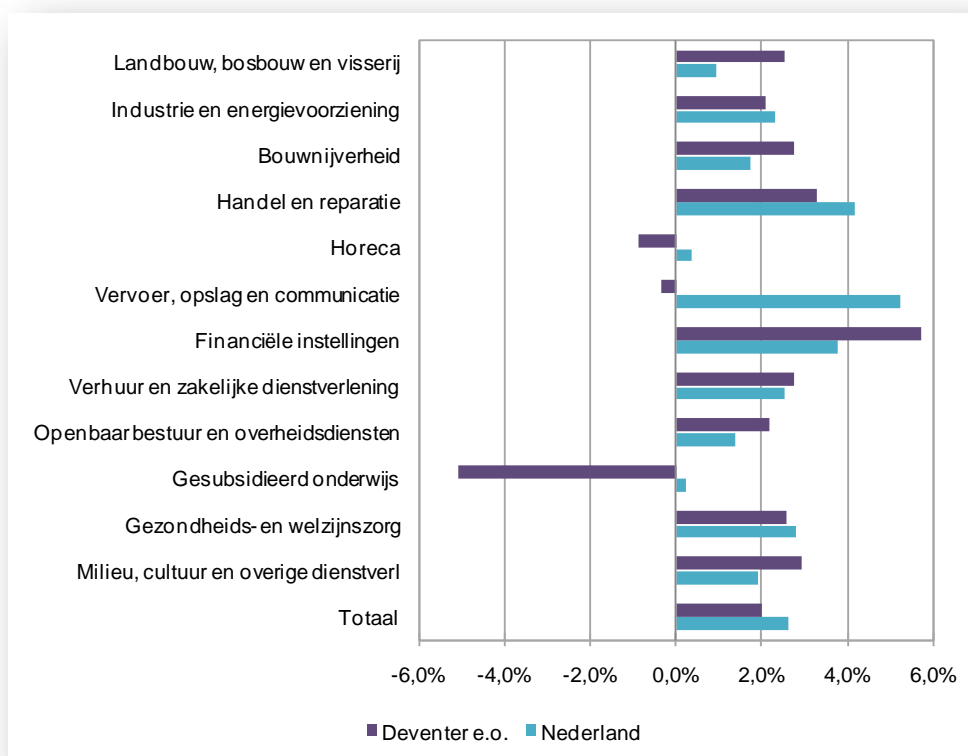
* Voorlopige cijfers

Bron: CBS

Twee sectoren die in de regio Deventer het meest zijn ondervertegenwoordigd, zijn vervoer, opslag en communicatie en de financiële instellingen (zie figuur 3.11). De financiële instellingen waren in 1998 en blijven in 2008 een marginale speler wat betreft de toegevoegde waarde. Tot 2006 bevond de sector vervoer, opslag en communicatie in de regio Deventer zich duidelijk in zwaar weer. De sector speelde een relatief bescheiden rol, en kwam steeds verder onder druk te staan. Terwijl er landelijk sprake was van groei, verloor de sector in Deventer snel terrein. Terwijl de marges onder druk stonden, kon de stap naar toegevoegde waarde logistiek (Value Added Logistics) onvoldoende gemaakt worden. Daar kwam bij dat Deventer geen ruimte op bedrijventerreinen beschikbaar had om een eventuele groei of een omschakeling naar andersoortige activiteiten te kunnen accommoderen. Vanaf 2007 lijkt het tij echter te keren. Terwijl het aandeel van de sector landelijk met 0,1 procentpunt afneemt, blijft het aandeel in Deventer gelijk met 2,8%. In 2008 groeit het aandeel in Deventer naar 3,0%, terwijl het landelijk weer iets verder afneemt. Ten slotte valt op dat de toegevoegde waarde van het onderwijs in de regio Deventer, in tegenstelling tot landelijk, is gedaald. Dit is onder meer te verklaren door het wegvallen van Hogeschool Larenstein.

Ontwikkelingen naar sectoren: vergeleken met Nederland lagere groei toegevoegde waarde
Om te bepalen hoe een sector zich heeft ontwikkeld, brengen we in de volgende figuur het gemiddelde van de jaarlijkse volumemutatie van de toegevoegde waarde over de periode 1998-2008 in kaart.

Figuur 3.10: Gemiddelde jaarlijkse procentuele ontwikkeling van de toegevoegde waarde naar sector in Deventer e.o.* en Nederland, 1998-2008

Bron: CBS, * COROP-gebied Zuidwest-Overijssel

De gemiddelde ontwikkeling van de totale toegevoegde waarde in de regio Deventer blijft achter bij die van Nederland. Wanneer wordt ingezoomd naar sector, dan vallen enkele zaken op. Ten eerste realiseren de financiële instellingen en landbouw in de regio gemiddeld een grotere groei van de toegevoegde waarde dan in Nederland. Ditzelfde geldt in iets mindere mate voor bouwnijverheid, milieu, cultuur en overige dienstverlening en overheid. De financiële instellingen kenden een gemiddelde groei van 5,7%, tegenover 3,8% landelijk.

Maar er zijn ook enkele sectoren waar de regio Deventer achterblijft qua groei. Meest opvallend is de ontwikkeling van de transport-, opslag- en communicatiesector en het onderwijs. Terwijl in Nederland de vervoerssector gemiddeld gezien jaarlijks groeide ten opzichte van het jaar ervoor, was in de regio sprake van een afname ten opzichte van een jaar eerder. In het onderwijs in de regio Deventer komt de gemiddelde ontwikkeling uit op -5%, terwijl het landelijk gezien net boven de 0% uitkwam. Dit kan worden verklaard door het vertrek van Hogeschool Larenstein. Ook de horeca heeft het zwaar gehad in Deventer, de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling komt uit op -1%, tegenover een 0,5% landelijk.

Werkgelegenheid

Naast de toegevoegde waarde is het van belang om de ontwikkeling van de werkgelegenheid en het aantal vestigingen per sector in ogenschouw te nemen. Een toe- of afname van de toegevoegde waarde betekent namelijk niet altijd een toe- of afname van de werkgelegenheid en het aantal vestigingen. Zou kan een sector ondanks een afname van de werkgelegenheid nog

steeds een factor van belang zijn voor de economie door een stijging van de toegevoegde waarde.

Bij de vergelijking is wel voorzichtigheid geboden, aangezien de cijfers over de toegevoegde waarde betrekking hebben op 2008 en de cijfers over de werkgelegenheid op 2010. Tevens geldt dat de cijfers over de toegevoegde waarde betrekking hebben op de regio Deventer, terwijl de cijfers over de werkgelegenheid betrekking hebben op de gemeente Deventer. Ten slotte wijken de indelingen van bedrijven naar sectoren van elkaar af. Dit wordt veroorzaakt door een nieuwe indeling van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI'93 versus SBI'98) die in de databestanden wordt gehanteerd.

De grootste sector van Deventer in werkgelegenheidstermen is de groot- en detailhandel (zie tabel 3.3). Daarna volgt al snel de gezondheids- en welzijnszorg. De derde en vierde plaats worden gevormd door respectievelijk de industrie en 'adviesing, onderzoek en specialistische zakelijke dienstverlening'. Ook landelijk zijn dit de vier grootste sectoren. De industrie en de adviesingssector hebben een relatief groot aandeel in de werkgelegenheid van Deventer. De bouwnijverheid, vervoer en opslag, financiële instellingen en het openbaar bestuur hebben juist een relatief klein aandeel in de werkgelegenheid.

Tabel 3.3: Werkgelegenheidsstructuur en –ontwikkeling per sector gemeente Deventer en Nederland, 2005-2010

	Werk- gelegenheid 2010 Deven- ter	Werk- gelegenheid 2010 Deven- ter	Werk- gelegenheid 2010 Neder- land*	Ont- wikkeling 05-10, Deventer	Ont- wikkeling 05-10, Nederland*
Landbouw, bosbouw en visserij	1013	2,2%	3,0%	-32,4%	-3,3%
Industrie	6464	14,2%	10,1%	-5,2%	-7,1%
Productie, distributie, handel in elektriciteit en aardgas	155	0,3%	0,4%	-39,9%	23,3%
Winning/distributie van water; afval(water)beheer, sanering	168	0,4%	0,5%	23,5%	0,6%
Bouwnijverheid	2028	4,5%	6,2%	-15,2%	3,5%
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's	8089	17,8%	17,5%	9,9%	4,2%
Vervoer en opslag	1161	2,6%	5,2%	0,7%	1,0%
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	1669	3,7%	4,3%	22,2%	9,1%
Informatie en communicatie	1688	3,7%	3,2%	7,1%	11,3%
Financiële instellingen	656	1,4%	3,0%	5,0%	-3,1%
Verhuur van en handel in onroerend goed	554	1,2%	0,9%	21,5%	5,3%
Adviesing, onderzoek, specialistische zakelijke dienstverlening	5112	11,2%	8,5%	8,3%	23,0%
Verhuur van roerende goederen, overige zakelijke dienstverlening	2045	4,5%	4,9%	7,2%	5,7%
Openbaar bestuur, overheidsdiensten e.a.	1755	3,9%	5,5%	2,5%	-1,0%
Onderwijs	3374	7,4%	6,8%	6,9%	9,8%
Gezondheids- en welzijnszorg	8070	17,7%	15,8%	8,8%	15,3%
Cultuur, sport en recreatie	760	1,7%	2,1%	28,2%	26,2%
Overige dienstverlening	768	1,7%	2,1%	3,3%	11,0%
Totaal	45.529	100%	100%	Gem. 4,6%	Gem. 7,5%

* exclusief de sectoren winning van delfstoffen, huishoudens als werkgever en extraterritoriale organisaties en lichamen omdat deze in Deventer niet voorkomen.

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Qua werkgelegenheid zijn de sectoren cultuur, sport en recreatie; winning/distributie van water; afval(water)beheer, sanering; logies-, maaltijd- en drankverstrekking en verhuur van en handel in onroerend goederen het meest gegroeid met meer dan twintig procent. De productie, distributie, handel in elektriciteit en aardgas en landbouw, bosbouw en visserij hebben de meeste arbeidsplaatsen ingeleverd ten opzichte van 2005. Vergeleken met de ontwikkeling van de sectoren in Nederland valt op dat de landbouw in Deventer aanzienlijk meer is gekrompen. In de bouwnijverheid is het zelfs zo, dat deze in Deventer is gekrompen, terwijl het in Nederland stabiel is gebleven. Daarnaast is er een groot verschil tussen de Deventer en de Nederlandse ont-

wikkeling van de sector productie, distributie, handel in elektriciteit en aardgas, maar dit wordt deels verklaard door de geringe omvang van de werkgelegenheid van deze sector in Deventer.

Vestigingen

Qua aantal vestigingen steken de sectoren groot- en detailhandel en advisering, onderzoek en specialistische zakelijke dienstverlening met kop en schouders boven de andere sectoren uit (tabel 3.4). Dit is ook terug te zien in de landelijke cijfers. Mede onder invloed van zzp'ers is het aantal vestigingen in de volgende sectoren het meest toegenomen:

- cultuur, sport en recreatie;
- de bouwnijverheid;
- gezondheids- en welzijnszorg;
- advisering en onderzoek en
- informatie en communicatie.

Ook landelijk zijn deze sectoren qua aantal vestigingen behoorlijk gegroeid. Daarnaast komt uit tabel 3.4 naar voren dat het aantal vestigingen behoorlijk is afgenomen in vergelijking met de gemiddelde afname van deze sector in Nederland.

Tabel 3.4: Vestigingsstructuur en –ontwikkeling per sector gemeente Deventer en Nederland, 2005-2010

	Vestigingen 2010 De- venter	Vestigingen 2010 De- venter	Vestigingen 2010 Neder- land*	Ont- wikkeling 05-10, Deventer	Ont- wikkeling 05-10, Nederland*
Landbouw, bosbouw en visserij	315	5,6%	6,8%	-17,1%	-5,9%
Industrie	192	3,4%	4,5%	2,7%	6,1%
Productie, distributie, handel in elektrici- teit en aardgas	2	0,0%	0,1%	-33,3%	67,2%
Winning/distributie van water; af- val(water)beheer, sanering	10	0,2%	0,1%	25,0%	0,9%
Bouwnijverheid	386	6,8%	10,3%	55,0%	43,2%
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's	1418	25,1%	20,2%	13,5%	6,3%
Vervoer en opslag	87	1,5%	2,6%	16,0%	7,4%
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	261	4,6%	4,1%	14,0%	3,0%
Informatie en communicatie	301	5,3%	4,8%	48,3%	47,3%
Financiële instellingen	96	1,7%	1,6%	3,2%	-7,3%
Verhuur van en handel in onroerend goed	74	1,3%	1,3%	1,4%	2,7%
Advisering, onderzoek, specialistische zakelijke dienstverlening	1076	19,1%	17,0%	52,2%	54,0%
Verhuur van roerende goederen, overi- ge zakelijke dienstverlening	264	4,7%	4,6%	32,0%	27,6%
Openbaar bestuur, overheidsdiensten e.a.	16	0,3%	0,3%	-23,8%	-12,6%
Onderwijs	168	3,0%	3,6%	33,3%	38,8%
Gezondheids- en welzijnszorg	400	7,1%	7,7%	54,4%	67,1%
Cultuur, sport en recreatie	289	5,1%	4,7%	62,4%	86,6%
Overige dienstverlening	293	5,2%	5,6%	34,4%	28,7%
Totaal	5648	100%	100%	Gem. 20,8%	Gem. 28,7%

* exclusief de sectoren winning van delfstoffen, huishoudens als werkgever en extraterritoriale organisaties en lichamen omdat deze in Deventer niet voorkomen.

Bron: BIRO en LISA, bewerking gemeente Deventer

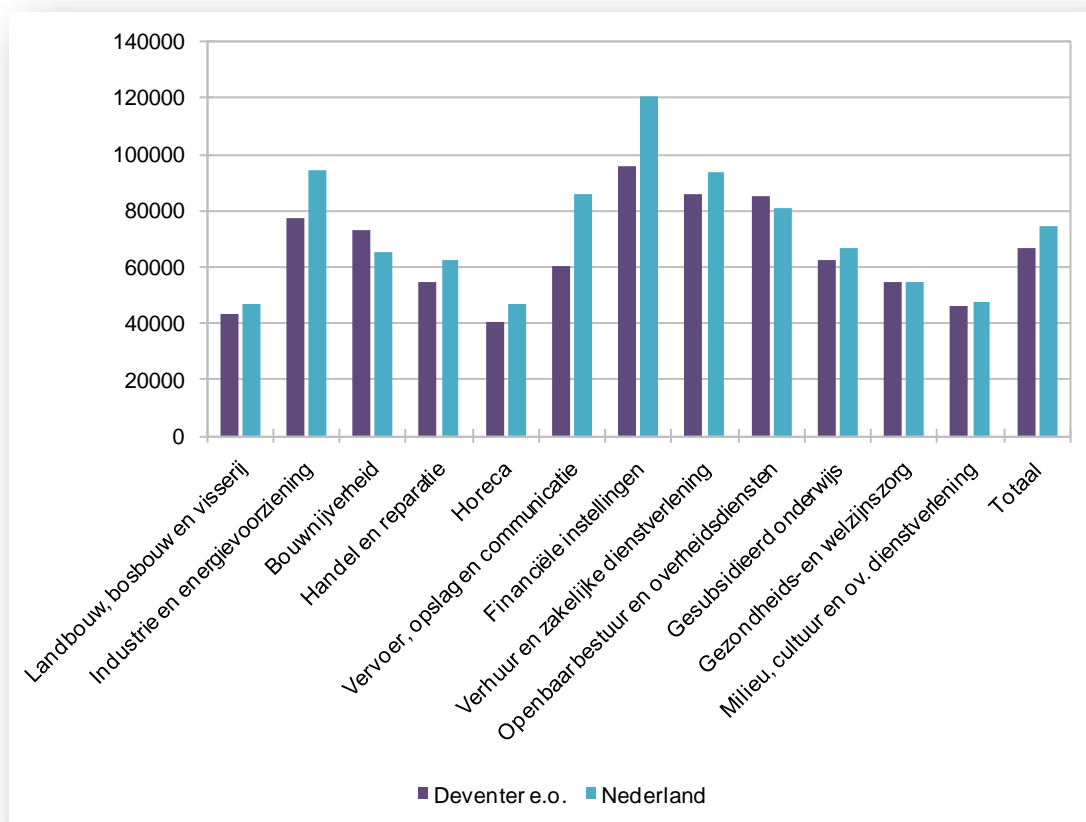
Arbeidsproductiviteit

De arbeidsproductiviteit ligt in de regio Deventer lager dan het landelijk gemiddelde. In Deventer bedroeg de toegevoegde waarde per arbeidsjaar in 2008 circa € 66.600, Nederland als geheel scoorde met € 74.600 hoger. In de volgende figuur is de toegevoegde waarde per arbeidsjaar op sectorniveau weergegeven. In veruit de meeste sectoren in Deventer ligt de arbeidsproductiviteit langer dan de landelijke arbeidsproductiviteit. Vooral de financiële instellingen, vervoer, opslag en communicatie en de industrie en energievoorziening scoren aanzienlijk lager. De bouwnijverheid en het openbaar bestuur scoren juist hoger.

Figuur 3.11: Toegevoegde waarde per arbeidsjaar naar sector in Deventer e.o. en Nederland in 2008

Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Wat betreft de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit (niet weergegeven in figuur 3.11) doen de sectoren in Deventer niet onder voor de landelijke sectoren. De groei in de regio was de afgelopen jaren ongeveer gelijk aan het landelijk gemiddelde (bezien over de periode 2002-2008). De industrie, het vervoer en de financiële instellingen hebben een minder sterke productiviteitsgroei laten zien. De bouwnijverheid, het openbaar bestuur en de landbouw hebben een sterkere productiviteitsgroei laten zien.

Spreiding van groei en krimp bij bestaande vestigingen in Deventer

In dit onderdeel worden bestaande vestigingen ingedeeld naar groeitype. Dit wordt gedaan door middel van de groeivoet van het Economisch Instituut voor Midden- en kleinbedrijf (EIM).² Hiermee kunnen bestaande bedrijven op basis van hun groeitempo van de werkgelegenheid worden ingedeeld naar:

- snelle groeiers;
- normale groeiers;
- gelijkblijvers en
- krimpers (EIM, 2010).

² De formule van de EIM-groeivoet luidt: $x = |wp - wp_{t-1}|^{\alpha} * (wp - wp_{t-1}) / wp_{t-1}$ waarbij:

wp_{t-1} : startomvang van de werkgelegenheid
 wp : eindomvang van de werkgelegenheid
 α : 0,25 (ter afzwakking van de absolute mutatie)

Snelle groeiers: $x \geq 1,5$
 Normale groeiers: $x \geq 0,05$ en $< 1,5$
 Gelijkblijvers: $x > -0,05$ en $< 0,05$
 Krimpers: $x \leq -0,05$ (EIM, 2010)

De werkgelegenheid van bestaande bedrijven wordt gemeten over een periode van vijf jaar.

Wij hanteren bij de berekening de volgende uitgangspunten:

- het startjaar van de meting is 2006 en het eindjaar is 2010. Peildata in beide jaren is 2 april;
- alleen die vestigingen worden meegenomen die zowel in 2006 als in 2010 over tenminste één werknemer beschik(t)en;
- deze werknemer is tenminste 12 uur per week werkzaam bij de vestiging. Werknemers die minder dan 12 uur per week werkzaam zijn, worden niet meegenomen in de berekening van de EIM-groeivoet.

In tabel 3.5 wordt een overzicht gegeven van de verdeling van de vestigingen naar groeitypes.

Tabel 3.5: Groei en krimp van bestaande vestigingen aan de hand van de EIM-groeivoet

Groeivoet	Bestaande vestigingen*	Werkgelegenheid (ft) in 2010**
Snelle groeiers	3,2%	19,7%
Groeiers	11,6%	15,5%
Gelijkblijvers	56,4%	22,5%
Krimpers	28,4%	42,2%
Totaal	100% (2789)	100% (34275)

Bron: BIRO, exclusief CBS-Landbouwtelling, bewerking gemeente Deventer

* Vestigingen die zowel in 2006 als in 2010 tenminste 1 werknemer (ft) in dienst hebben

** Fulltime werknemers: tenminste 12 uur per week werkzaam bij de desbetreffende vestiging

Bijna vijftien procent van de bestaande vestigingen in Deventer kan als een (snelle) groeier worden aangemerkt. Deze groep vertegenwoordigt 35% van de fulltime werkgelegenheid in Deventer. Ruim de helft van alle bestaande vestigingen zijn gelijkblijvers, zij zijn niet gegroeid of gekrompen wat betreft de werkgelegenheid. De groep gelijkblijvers vertegenwoordigt 22% van de werkgelegenheid in Deventer. Ruim een kwart van de bestaande vestigingen is gekrompen. Zij vertegenwoordigen ruim 40% van de werkgelegenheid.

Als we per groeitype bekijken hoe de vestigingen zich hierin naar subsectoren verhouden, dan komt hieruit geen eenduidig beeld naar voren. Bij ieder groeitype komen nagenoeg alle subsectoren voor. Toch zien we dat per groeitype een aantal subsectoren in sterkere mate zijn vertegenwoordigd:

- bij de snelle groeiers behoort vijftien procent van de vestigingen toe aan de gezondheidszorg en tien procent aan informatie en communicatie;
- bij de groeiers is veertien procent van de vestigingen ondergebracht bij detailhandel en twaalf procent bij groothandel en handelsbemiddeling;
- bij de gelijkblijvers is vijftien procent van de vestigingen ondergebracht bij detailhandel en tien procent bij groothandel en handelsbemiddeling;
- bij de krimpers behoort zesentwintig procent van de vestigingen toe aan de detailhandel en negen procent aan de horeca.

Het volledige overzicht is te vinden in de bijlage van deze rapportage.

In het voorgaande is per groeitype gekeken welke subsector het sterkst is vertegenwoordigd. Daarnaast kunnen we ook per subsector kijken welk groeitype het sterkst is vertegenwoordigd. De resultaten hiervan staan in tabel 3.6.

Tabel 3.6: Bestaande vestigingen per subsector naar groei en krimp aan de hand van de EIM-groeivoet

Subsectoren	Snelle groeier	Groeier	Gelijk- blijver	Krim- per	Totaal (abs.)
Dienstverlening voor de landbouw, bosbouw en jacht		8,3%	50,0%	41,7%	12
Voedingsmiddelenindustrie		21,7%	26,1%	52,2%	23
Drukkerijen	3,3%	16,7%	46,7%	33,3%	30
(basis)Metaalindustrie	8,3%	16,7%	33,3%	41,7%	12
Machinebouw		6,7%	66,7%	26,7%	15
Meubelindustrie	15,4%	7,7%	61,5%	15,4%	13
Overige industrie	2,0%	22,0%	50,0%	26,0%	50
Elektriciteit, aardgas en water	22,2%	11,1%	44,4%	22,2%	9
Bouwnijverheid	3,3%	11,0%	61,9%	23,8%	181
Handel en reparatie auto's, motorfietsen, aanhangers	3,1%	18,4%	53,1%	25,5%	98
Groothandel en handelsbemiddeling	2,0%	15,1%	59,5%	23,4%	252
Detailhandel	0,8%	9,1%	48,7%	41,4%	497
Vervoer over land en water	6,5%	9,7%	45,2%	38,7%	31
Opslag en dienstverlening voor vervoer, en post en koeriers		10,5%	57,9%	31,6%	19
Horeca	0,7%	12,5%	40,8%	46,1%	152
Uitgeverijen	13,3%	20,0%	40,0%	26,7%	15
Informatie en communicatie	8,7%	6,7%	70,2%	14,4%	104
Financiële instellingen en dienstverlening	1,7%	8,5%	57,6%	32,2%	59
Verhuur van en handel in onroerend goed	2,1%	27,1%	45,8%	25,0%	48
Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvies		14,3%	63,5%	22,2%	63
Holdings en interne concerndiensten	2,9%	7,4%	67,4%	22,3%	175
Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies, en speur- en ontwikkelingswerk	6,0%	12,0%	63,0%	19,0%	100
Reclame en marktonderzoek	3,8%	9,0%	69,2%	17,9%	78
Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling	2,3%	9,1%	75,0%	13,6%	44
Verhuur roerende goederen en overige zakelijke dienstverle- ning	4,8%	8,7%	62,5%	24,0%	104
Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	5,9%	23,5%	44,1%	26,5%	34
Openbaar bestuur, overheidsdiensten, sociale verzekeringen	31,3%	18,8%	6,3%	43,8%	16
Onderwijs	4,0%	8,0%	53,0%	35,0%	100
Gezondheidszorg	7,6%	19,2%	43,0%	30,2%	172
Kunst		4,0%	74,4%	21,6%	125
Overige dienstverlening	2,5%	8,3%	68,8%	20,4%	157

Bij veruit de meeste subsectoren komen alle groeitypes voor. De subsector openbaar bestuur, overheidsdiensten en sociale verzekeringen kent de meeste (snelle) groeiers. De helft van dit type vestigingen is aan te merken als (snelle) groeier. Opvallend is dat deze subsector ook juist veel krimpers kent. In tegenstelling tot alle andere subsectoren zijn hier nauwelijks gelijkblijvers te vinden. Daarnaast is 30% van de bestaande vestigingen die zich bezighouden met activiteiten rondom elektriciteit, aardgas en water (snel) gegroeid. Dit geldt ook voor de uitgeverijen, de verhuur en handel in onroerend goed en arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer.

In de subsectoren kunst en industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie en vertaling zijn de meeste vestigingen gelijk gebleven. Driekwart van deze vestigingen is noch gegroeid, noch gekrompen.

De meeste krimp is waar te nemen bij vestigingen in de voedingsmiddelenindustrie, horeca, het openbaar bestuur, dienstverlening voor de landbouw, bosbouw en jacht, metaalindustrie en detailhandel (>40%). De minste krimp is te vinden bij industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie en vertaling, informatie en communicatie en de meubelindustrie (<15%).

3.3 Sectorale ontwikkelingen

In deze paragraaf passeren enkele voor Deventer belangrijke economische sectoren of thema's de revue. Achtereenvolgens wordt de ontwikkeling beschreven van de proces- en maakindustrie, de vrijetijdseconomie, de detailhandel en de zorg economie.

De proces- en maakindustrie: made in Deventer

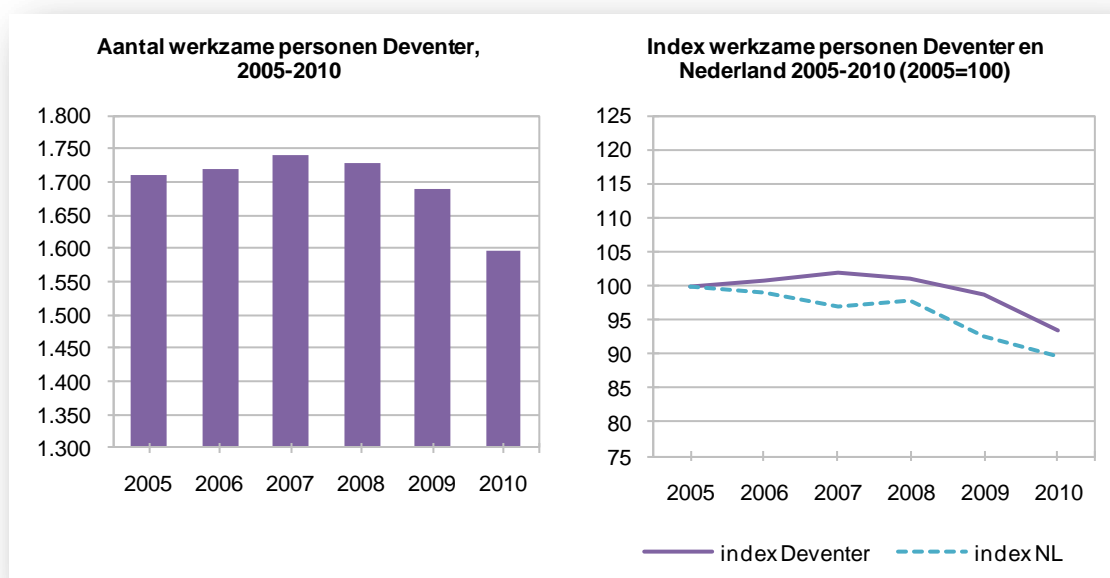
De sector industrie is onder te verdelen in procesindustrie en maakindustrie. De procesindustrie onderscheidt zich van de maakindustrie door haar kenmerkende productiewijze, namelijk de industriële vervaardiging van chemische producten, grondstoffen en halffabricaten, met name met behulp van chemische, biochemische en/of fysische processen. Dit gebeurt op basis van vol- of semicontinue productie. Alle andere industrie wordt gerekend tot de maakindustrie.³

Procesindustrie: werkgelegenheid is afgenomen, maar niet zo sterk als in Nederland

In Deventer is de procesindustrie in 2010 goed voor ongeveer 1.600 arbeidsplaatsen. Tot en met 2007 groeide de werkgelegenheid, daarna is het afgenomen. Uit de volgende indexgrafiek blijkt dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de procesindustrie van Deventer positiever is verlopen dan die van Nederland.

De afname in werkgelegenheid na 2007 wordt grotendeels verklaard door krimp in de vervaardiging van chemische producten. In deze branche zijn negen bedrijven in Deventer actief (waarvan vier met honderd of meer werkzame personen). Tegelijkertijd is deze branche met 53% de belangrijkste bron van werkgelegenheid in de procesindustrie (namelijk 844 van in totaal 1.597 banen in de procesindustrie).

Figuur 3.12: Ontwikkeling werkgelegenheid procesindustrie in Deventer en Nederland, 2005-2010

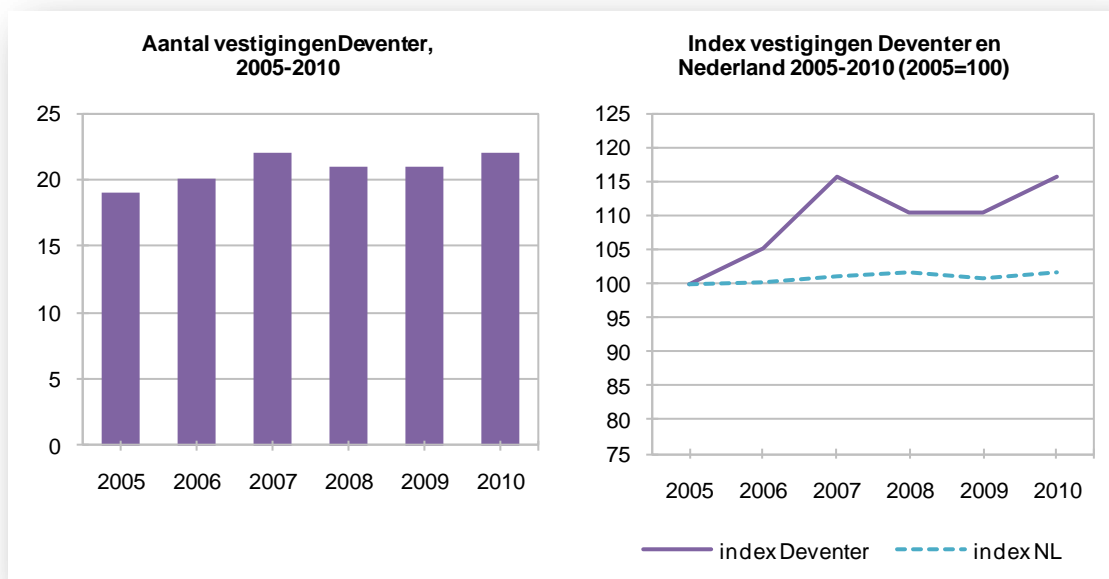

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Ook bij de ontwikkeling van het aantal vestigingen in de procesindustrie scoort Deventer beter dan het landelijk gemiddelde. Het aantal vestigingen is tussen 2005 en 2010 niet erg veranderd; het fluctueerde tussen de 19 en 22. In totaal zijn er tussen 2005 en 2010 acht vestigingen bijgekomen en vijf vestigingen verdwenen.

³ Voor meer informatie over de procesindustrie zie: <http://www.processionals.nl/De-procesindustrie.asp>.

Figuur 3.13: Ontwikkeling aantal vestigingen procesindustrie in Deventer en Nederland, 2005-2010

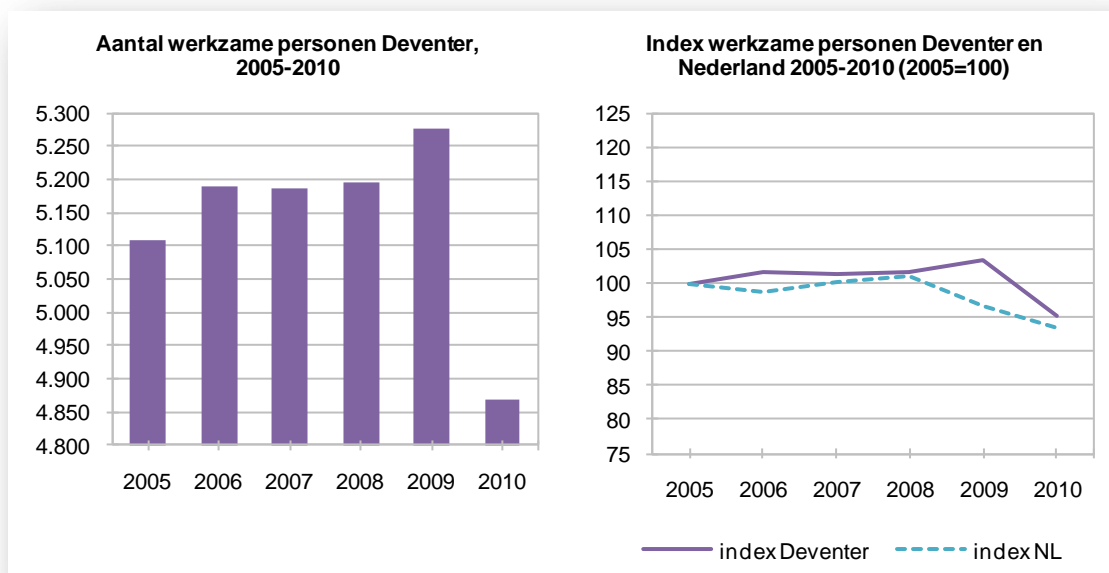

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Maakindustrie: in 2010 afname van werkgelegenheid ten opzichte van 2009

De gevolgen van de economische crisis worden voor de maakindustrie zichtbaar in 2010. Tussen 2005 en 2009 was er namelijk nog sprake van een groei van circa 170 banen, terwijl het in 2010 is afgenomen met 410 banen. Uit de indexgrafiek blijkt dat de werkgelegenheid ook in Nederland is afgenomen en dat deze afname, in tegenstelling tot die van Deventer, al na 2008 was ingezet.

Figuur 3.14: Ontwikkeling werkgelegenheid maakindustrie in Deventer en Nederland, 2005-2009

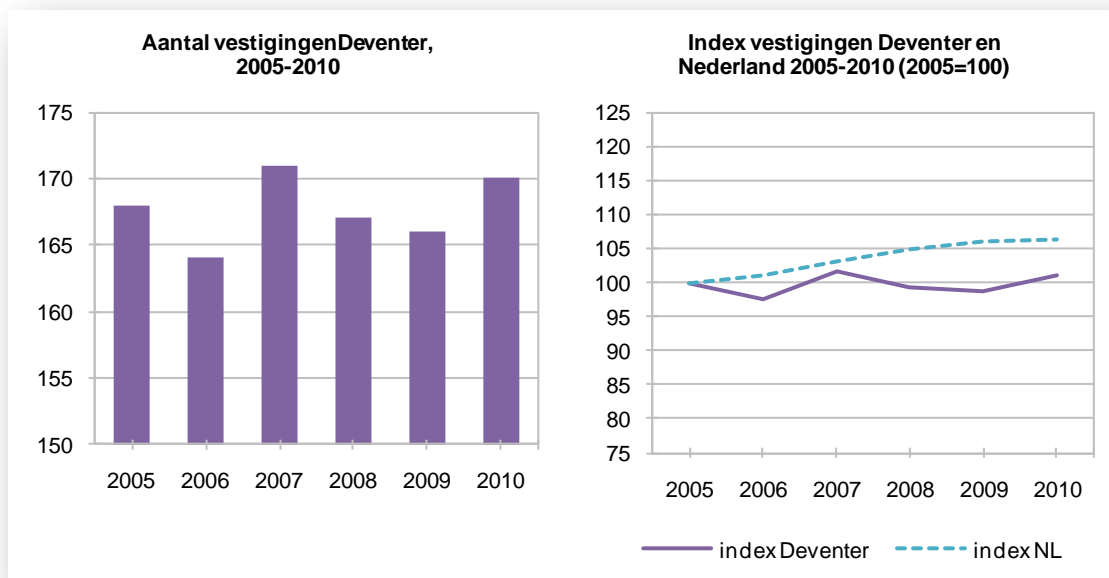

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

De meeste werkgelegenheid tussen 2005 en 2010 is verloren gegaan in de categorieën drukkerijen, reproductie van opgenomen media (-207) en de vervaardiging van voedingsmiddelen (-184). Bij de vervaardiging van overige goederen is het juist met 112 arbeidsplaatsen gestegen.

Deze stijging wordt voor een aanzienlijk deel verklaard door de toename van de werkgelegenheid bij Sallcon Werktalent (+81 arbeidsplaatsen).

Figuur 3.15: Ontwikkeling aantal vestigingen maakindustrie in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Het aantal vestigingen in de maakindustrie was in de afgelopen jaren redelijk stabiel (tussen 164 en 171 vestigingen). Ten opzichte van de landelijke ontwikkeling valt op dat Deventer na 2007 achterblijft.

De vrijetijdseconomie

Op het gebied van vrijetijdsbesteding heeft Deventer een nationaal sterke naam opgebouwd als evenementenstad. Met Deventer op Stelten, de Deventer Boekenmarkt en het Dickens Festijn speelt Deventer zich elk jaar opnieuw in de kijker. Deze evenementen brengen jaarlijks elk tien-duizenden bezoekers uit alle delen van het land naar Deventer. Maar Deventer trekt ook om andere redenen bezoekers, zo blijkt uit het Continue Vakantie Onderzoek, een jaarlijks gehouden onderzoek door een joint venture van het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) en onderzoeksbureau TNS NIPO.

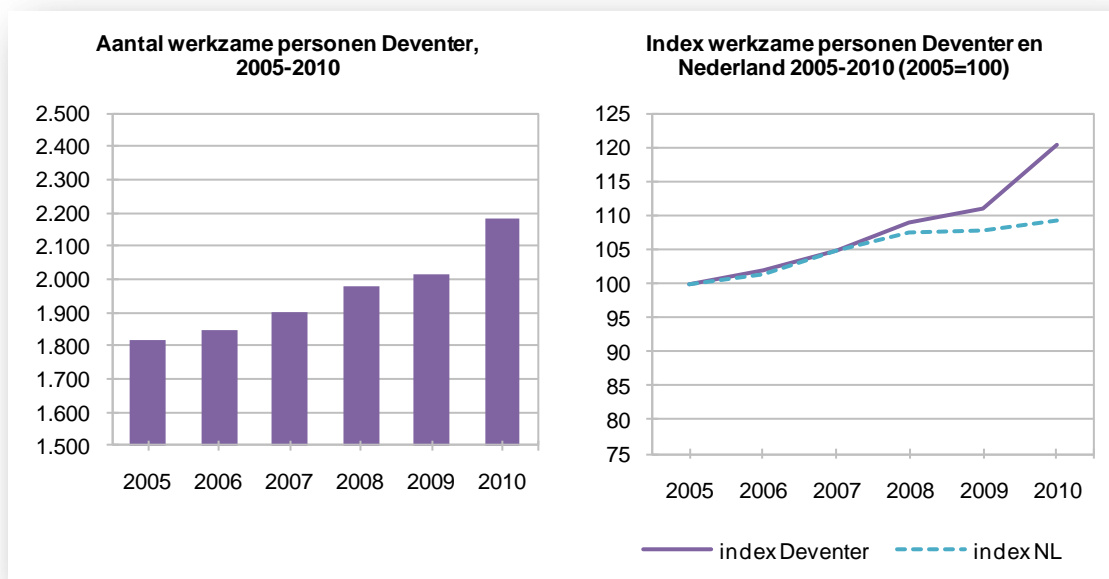
In Deventer groeit het aantal bezoekers jaarlijks. In 2005 kon Deventer 858.000 bezoekers verwelkomen, in 2010 is dit aantal gestegen tot 920.000. In 2007 was het aantal bezoekers het hoogst met 943.000. Het aantal bezoeken was in 2005 het hoogst met een aantal van 2.230.000. In 2006 telde Deventer 1.600.000 bezoeken. Vanaf 2006 neemt het aantal bezoeken jaarlijks gestaag toe tot 1.888.000 in 2010.

De belangrijkste reden (40%) om Deventer te bezoeken is het 'winkelen voor plezier'. Het maken van een stadswandeling en 'lunchen/ dineren in restaurant' is bij tien procent van de bezoeken de belangrijkste reden. Het gemiddeld besteed bedrag per bezoek in de laatste vijf jaar is € 38,78. In 2006 was het gemiddeld besteed bedrag het laagst (€ 34,90), in 2010 het hoogst (€ 41,50).

Onder de vrijetijdseconomie wordt alle bedrijvigheid verstaan die gerelateerd is aan horeca, cultuur, sport en recreatie. In Deventer meet de vrijetijdseconomie 2.180 banen. Daarvan komt 45% voor rekening van werkgelegenheid bij restaurants, cafetaria's en snackbars. Vooral in 2010 is, ondanks de economische crisis, sprake geweest van een aanzienlijke groei.

Figuur 3.16: Ontwikkeling werkgelegenheid vrijetijdseconomie in Deventer en Nederland, 2005-2010

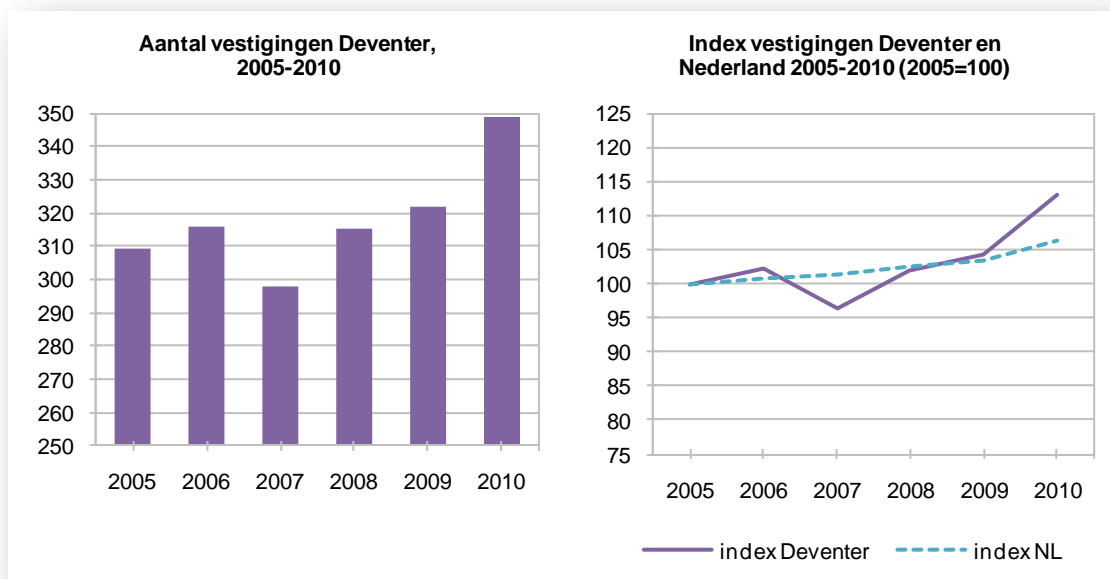

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Het aantal arbeidsplaatsen is vanaf 2005 gestegen van ruim 1.800 naar 2.180. De toename is vooral toe te schrijven aan een stijging van het aantal arbeidsplaatsen bij restaurants, cafetaria's e.d., kantines en catering, cafés en sportgelegenheden (+209). Deze branche heeft ook voornamelijk gezorgd voor de groei tussen 2008 en 2009 (+128). De groeicurve van Deventer verloopt tot en met 2008 gelijk aan de landelijke groeicurve, maar laat daarna een positiever verloop zien.

In de ontwikkeling van het aantal vestigingen binnen de sector is vanaf 2007 een behoorlijke groei waarneembaar. Ten opzichte van 2005 is het aantal vestigingen in 2010 met 40 toegenomen. Er zijn in die periode 8 hotels/logementen bijgekomen, 11 restaurants, 15 kantines en 10 vestigingen die behoren tot overige recreatie. Ten opzichte van de landelijke ontwikkeling heeft Deventer zich in het laatste jaar positief ontwikkeld. In 2007 was daarentegen sprake van een dip. De afname in 2007 is niet toe te schrijven aan een specifieke branche binnen de vrijetijdseconomie.

Figuur 3.17: Ontwikkeling aantal vestigingen vrijetijdseconomie in Deventer en Nederland, 2005-2009

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Deventer winkelstad

Als winkelstad vervult Deventer naast een lokale ook een regionale functie. Uit de in 2005 en 2010 gehouden koopstromenonderzoeken blijkt echter dat de winkelfunctie onder druk staat. De koopkrachtbinding in de dagelijkse sector in Deventer bedraagt in 2010 95%, in de niet-dagelijkse sector 73%. Beide liggen onder het niveau van 2005, toen respectievelijk 96% en 80% werd gemeten.

In de niet-dagelijkse sector is de binding het hoogst bij doe-het-zelf en huishoudelijke artikelen, veruit het laagst bij woninginrichting en kleding. Het totale draagvlak komt in de dagelijkse sector uit op 99.500, in 2005 was dit 97.550. De niet-dagelijkse sector kent een draagvlak van 94.900, een daling van vier procent in vergelijking met 2005. Het draagvlak bij schoenen, huishoudelijk, elektronica en bloemen, planten en tuinartikelen is toegenomen, bij kleding, woninginrichting en doe-het-zelf afgenomen.

Positief is dat het aantal bezoekers per 1.000 m² vvo in de Deventer Binnenstad nog altijd hoog is en dat het aantal getelde passanten er sinds 2007 stevig is toegenomen. In september 2007 telde de binnenstad 163.800 weekbezoekers, in september 2010 waren dit er 216.700. Het aantal bezoekers per 1.000 m² vvo bedroeg daarmee afgelopen september 3.300, waar dit elders in Nederland gemiddeld tussen 1.900 en 3.000 ligt.

Tot enkele jaren geleden waren panden met meer dan 700 m² vloeroppervlak schaars in de binnenstad. Om in deze behoefte te voorzien is aan de rand van de binnenstad de Boreel ontwikkeld. Uit het laatste koopstromenonderzoek blijkt dat de Boreel binnen de Deventer detailhandelsstructuur zijn plek heeft gevonden, voornamelijk dankzij de dagelijkse sector en de electronicabranche.

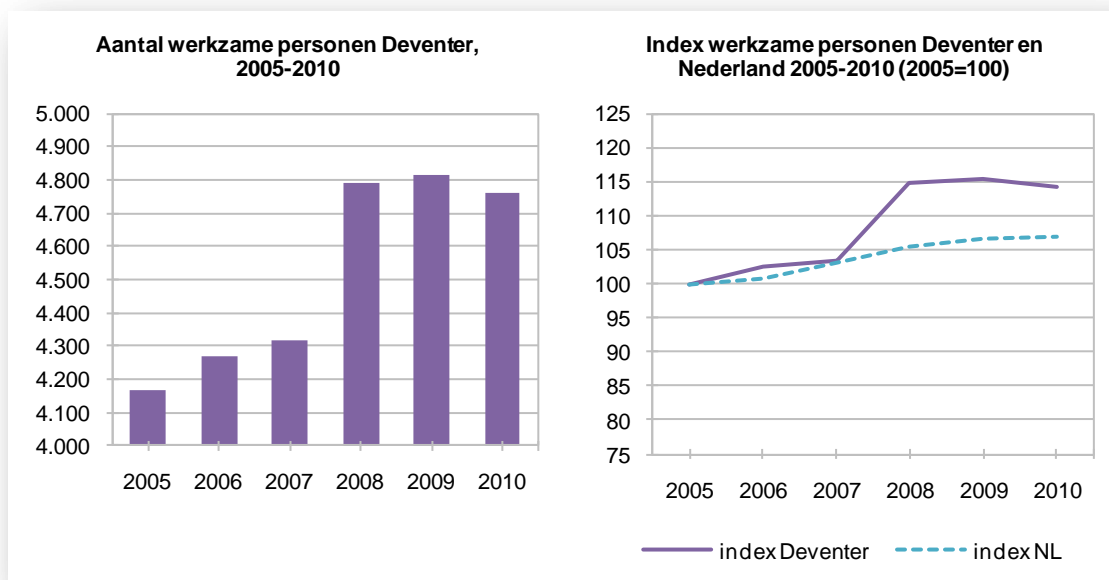
Voor perifere volumineuze detailhandel kunnen bezoekers terecht op het Runshopping Center Snijpening (RSC). Met het wegvallen van Morres is echter een belangrijke trekker verdwenen. De regionale functie van het RSC is daarmee onder druk komen te staan.

In 2010 bood de detailhandel werkgelegenheid aan ruim 4.750 personen, wat een stijging betekent van 600 arbeidsplaatsen ten opzichte van 2005, maar een lichte daling ten opzichte van 2009 (-50).

De groei van de werkgelegenheid in de detailhandel in de periode 2005-2010 heeft zich met name voorgedaan bij winkels met een algemeen assortiment (supermarkten, warenhuizen e.d.). Daar zijn namelijk 500 arbeidsplaatsen bijgekomen. De komst van de Boreel kan hiervoor als verklaring worden gezien. In de periode tussen 2005 en 2007 liep de index van het aantal arbeidsplaatsen in de detailhandel in Deventer gelijk op met de Nederlandse ontwikkeling. Vanaf het jaar 2008 is een forse uitschieter naar boven zichtbaar, in belangrijke mate veroorzaakt door de extra werkgelegenheid die in de Boreel is gecreëerd.

Figuur 3.18: Ontwikkeling werkgelegenheid detailhandel in Deventer en Nederland, 2005-2010

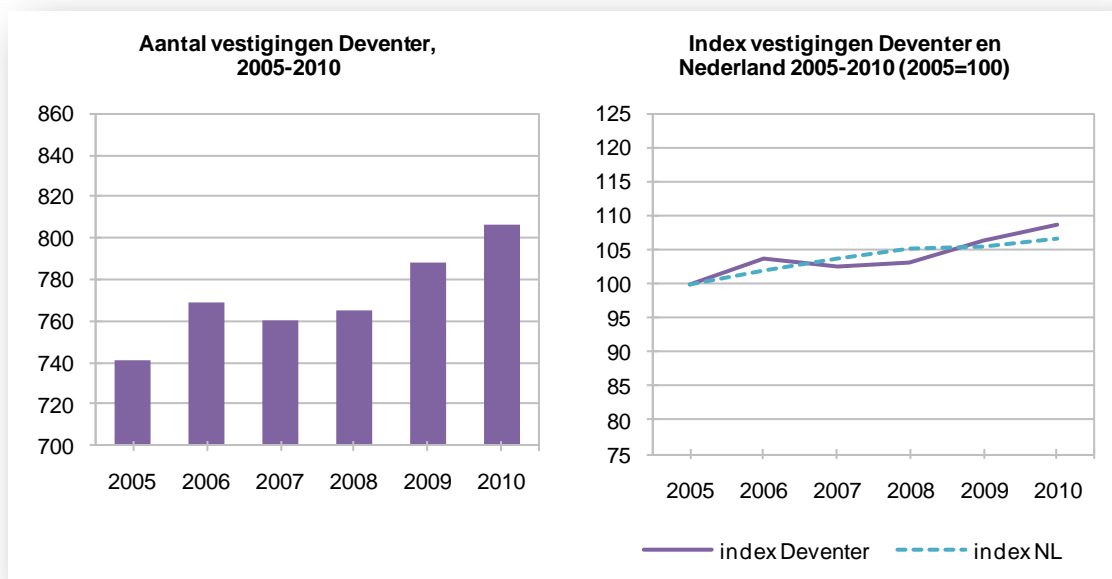

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

In 2006 is een toename van het aantal vestigingen zichtbaar, die juist weer iets afneemt in 2007 om vervolgens weer te stijgen. De groei van de laatste jaren is te verklaren door de toename van de detailhandel die niet via de markt of winkel verloopt. Het gaat hier in het bijzonder om de detailhandel via internet of postorder. In 2005 bestond deze nog uit 20 vestigingen en in 2010 uit 86 vestigingen.

Vergeleken met het landelijke verloop nam het aantal vestigingen in Deventer in 2006 iets meer en in 2007 en 2008 iets minder toe. Vanaf 2009 scoort Deventer weer iets hoger dan het landelijke gemiddelde. De afwijkingen zijn echter marginaal.

Figuur 3.19: Ontwikkeling aantal vestigingen detailhandel in Deventer en Nederland, 2005-2010

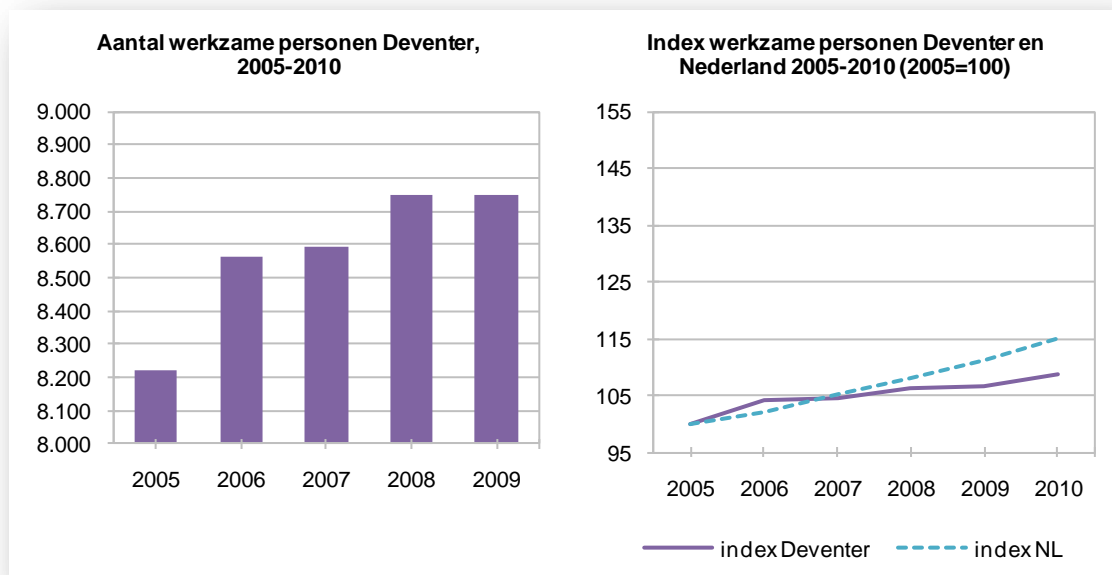

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

De zorg economie

Onder de zorg economie vallen alle vormen van zorgverlening en aanverwante activiteiten op het gebied van zorg en verzorging in sectoren als de detailhandel, industrie, dienstverlening en research & development. In 2010 is de gezondheids- en welzijnszorg in Deventer goed voor negentig procent van de werkgelegenheid binnen de zorg economie.

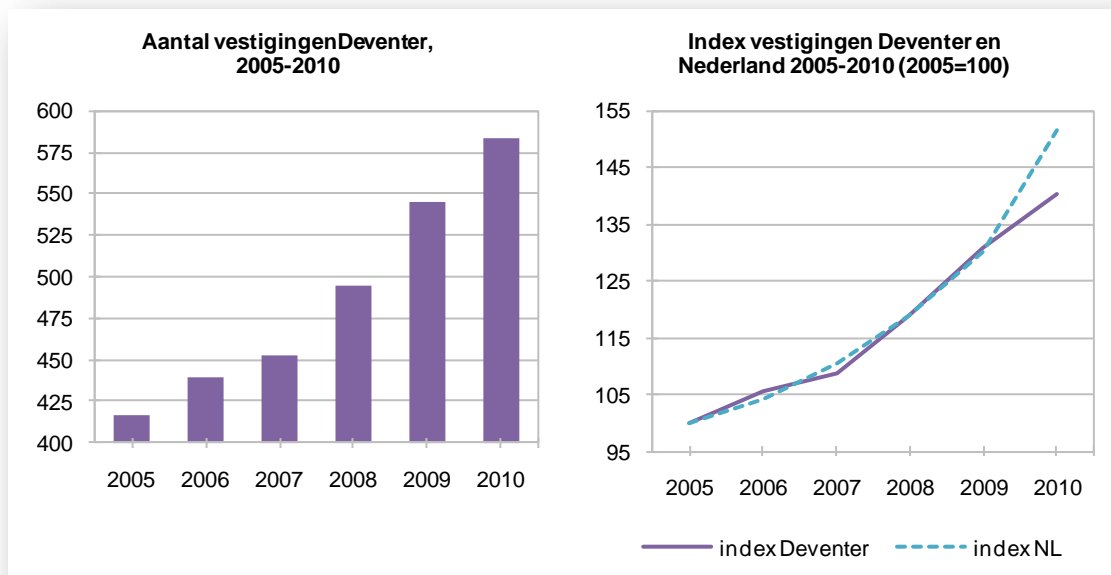
Figuur 3.20: Ontwikkeling werkgelegenheid zorg economie in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Tussen 2005 en 2010 nam de werkgelegenheid toe met ruim 700 werkzame personen. Bij bijna alle onderdelen van de zorgeconomie was sprake van een aanzienlijke groei, alleen bij de ziekenhuizen (-40 werkzame personen) en natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk was sprake van een afname (-19 werkzame personen).

Figuur 3.21: Ontwikkeling aantal vestigingen zorgeconomie in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: BIRO, LISA, bewerking gemeente Deventer

Wat betreft het aantal vestigingen is de zorgeconomie enorm gegroeid van 416 in 2005 naar 583 in 2010. De kinderopvang is daarbij het hardst gegroeid (van 57 naar 109 vestigingen). Daarnaast is het aantal vestigingen in de wellness- en uitvaartbranche vergeleken met de andere branches aanzienlijk gestegen. Bij de ontwikkeling van het aantal vestigingen in de zorgeconomie gaat Deventer tot en met 2009 gelijk op met Nederland, daarna neemt het aantal vestigingen in Deventer relatief minder sterk toe.

4 Dynamiek en geografische ontwikkelingen

Dit deel van de verkenning zoomt in op de dynamiek van de Deventer economie, bedrijvigheid in de wijk en op bedrijventerreinen en de plattelandseconomie.

4.1 Dynamiek

Tussen 2005 en 2010 is in alle jaren sprake van een positief saldo voor wat betreft het verloop van het aantal vestigingen. De jaren 2008 en 2009 laten de grootste aantallen nieuwvestigingen zien, 2009 de meeste bedrijfsbeëindigingen en vertrekken uit Deventer. De werkgelegenheid in Deventer is sinds 2005 voornamelijk gegroeid door nieuwvestiging van bedrijven en nauwelijks door groei van werkgelegenheid door de dynamiek van zittende bedrijvigheid. Het jaar 2006 vormt hierop een uitzondering met zowel een werkgelegenheidsgroei als gevolg van nieuwvestiging als van mutaties in bestaande bedrijvigheid. De geringe afname van de werkgelegenheid in 2008 komt vooral op het conto van bedrijfsbeëindigingen en vertrek uit Deventer, in de bestaande bedrijvigheid was per saldo nauwelijks sprake van banenverlies.

Tabel 4.1: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Deventer, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	4.096	4.302	4.458	4.752	5.080	5.356
Nieuwvestiging Deventer	626	604	725	773	759	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	420	448	431	445	483	
Einde tijdvak ²	4.302	4.458	4.752	5.080	5.356	
Saldo tijdvak	206	156	294	328	276	
Gemiddelde vestigingsgrootte	10,4	10,1	9,9	9,4	8,8	8,4

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.2: Dynamiek werkgelegenheid in Deventer, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	42.578	43.236	43.963	44.734	44.640	44.726
Nieuwvestiging Deventer	1.766	1.175	2.026	1.571	1.698	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	1.247	1.480	1.336	1.621	1.445	
Mutaties bestaande bedrijvigheid	139	1.032	81	-44	-167	
Einde tijdvak ²	43.236	43.963	44.734	44.640	44.726	
Saldo tijdvak	658	727	771	-94	86	

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

4.2 Bedrijvigheid in de wijk

Voor dit onderdeel van de verkenning is voor vijftien gebieden in Deventer de economische ontwikkeling in de periode 2005-2010 in kaart gebracht. Het betreft gegevens exclusief de CBS-Landbouwtellingen. Samen met de bedrijventerreinen Bergweide, Kloosterlanden en Handelspark de Weteringen dekken de gebieden het gehele grondgebied van de gemeente.

Binnenstad

In het afgelopen jaar vonden in de Deventer Binnenstad iets meer dan 7.500 mensen emploi, verdeeld over ruim 1.000 vestigingen. Hiermee is dit deelgebied goed voor zeventien procent van de banen in Deventer. Qua aantal vestigingen en omvang van de werkgelegenheid steekt de groot- en detailhandel met kop en schouders boven de andere secties uit, De Binnenstad herbergt 72% van de banen in het openbaar bestuur en 48% van de werkgelegenheid in de horeca. Met de opening van de Boreel in 2007 kende de werkgelegenheid in de Binnenstad een

stijging naar bijna 7.600, maar deze stijging werd het jaar erop weer voor een groot deel teniet gedaan door de verhuizing van de Rastergroep van de Keizerstraat naar de Brinkgreverweg.

Tabel 4.3: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Binnenstad, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	919	944	934	994	1.022	1.037
Verhuizing binnen Binnenstad	24	21	27	24	21	
Vertrek elders Deventer	26	20	24	28	25	
Vestiging elders Deventer	11	13	25	25	14	
Nieuwvestiging Deventer	120	100	139	115	115	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	80	103	80	84	89	
Einde tijdvak ²	944	934	994	1022	1037	
Saldo tijdvak	25	-10	60	28	15	
Gemiddelde vestigingsgrootte	8,0	7,7	7,7	7,6	7,1	7,2

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.4: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Binnenstad, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/detailhandel; reparatie van auto's	321	339	338	347	346	337
Advisering, onderzoek e.a.	164	157	160	176	187	191
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	105	108	100	105	107	114
Gezondheids- en welzijnszorg	43	46	44	46	44	56
Verhuur roerende goed., ov. zak.dienstv.	43	47	47	50	52	54
Totaal aantal vestigingen	919	944	934	994	1.022	1.037
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/detailhandel; reparatie van auto's	1.491	1.488	1.552	1.901	1.889	1.827
Openbaar bestuur e.a.	1.041	1.050	991	999	1.224	1.263
Advisering, onderzoek e.a.	1.288	1.185	1.190	1.130	1.133	1.120
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	641	672	685	692	705	799
Onderwijs	746	653	590	608	593	594
Totaal aantal werkzame personen	7.341	7.262	7.221	7.589	7.307	7.514

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

De Hoven

De werkgelegenheid in De Hoven is gestegen van 138 in 2005 naar 231 in 2010. Met de komst van een investering in 2008 steeg de werkgelegenheid tijdelijk naar 227, maar deze vestiging verhuisde het jaar erop naar de Binnenstad. Ook de komst van het IJsselhotel is de werkgelegenheid in de Hoven ten goede gekomen.

Tabel 4.5: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in De Hoven, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	62	61	68	79	86	103
Verhuizing binnen De Hoven	0	1	0	1	2	
Vertrek elders Deventer	0	0	5	2	1	
Vestiging elders Deventer	0	2	2	1	1	
Nieuwvestiging Deventer	9	14	18	14	22	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	10	9	4	6	5	
Einde tijdvak ²	61	68	79	86	103	
Saldo tijdvak	-1	7	11	7	17	
Gemiddelde vestigingsgrootte	2,2	2,2	2,5	2,9	2,1	2,2

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

De Hoven kenmerkt zich door kleinschalige bedrijvigheid: de gemiddelde vestigingsgrootte ligt met 2,2 flink beneden het gemeentelijke gemiddelde van 8,4. De top 5 wordt bij de vestigingen aangevoerd door de sectie Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, qua werkgelegenheid is de horeca de belangrijkste werkgever.

Tabel 4.6: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in De Hoven, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Advisering, onderzoek e.a.	11	11	13	16	19	23
Bouwnijverheid	6	7	10	13	13	12
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	14	12	10	12	13	11
Gezondheids- en welzijnszorg	5	5	5	7	7	11
Informatie en communicatie	9	8	7	8	6	10
Totaal aantal vestigingen	62	61	68	79	86	103
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	6	6	6	28	35	51
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	32	32	37	42	38	43
Onderwijs	20	22	21	19	19	24
Advisering, onderzoek e.a.	11	12	14	17	20	23
Bouwnijverheid	13	15	19	21	23	20
Totaal aantal werkzame personen	138	137	167	227	182	231

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Oude Zandweerd

Vestigingen in Oude Zandweerd bieden werk aan 1.459 personen, verdeeld over 318 vestigingen. Het aantal werkzame personen is in vergelijking met 2005 licht gedaald, het aantal vestigingen daarentegen flink toegenomen (van 221 naar 318). De gemiddelde vestigingsgrootte is gedaald van 6,7 naar 4,6, ruim beneden het Deventer gemiddelde. De top 5 wordt bij de vestigingen aangevoerd door de sectie Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, qua werkgelegenheid is de gezondheids- en welzijnszorg veruit de belangrijkste werkgever. Laatstgenoemde neemt 54% van de werkgelegenheid in het gebied voor haar rekening.

Tabel 4.7: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Oude Zandweerd 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	221	247	254	285	299	318
Verhuizing binnen Oude Zandweerd	4	1	3	3	2	
Vertrek elders Deventer	7	6	17	13	6	
Vestiging elders Deventer	9	5	14	7	10	
Nieuwvestiging Deventer	51	38	61	58	61	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	27	30	27	38	46	
Einde tijdvak ²	247	254	285	299	318	
Saldo tijdvak	26	7	31	14	19	
Gemiddelde vestigingsgrootte	6,7	6,0	5,6	6,6	4,8	4,6

* Excl. CBS-Landbouw telling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.8: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Oude Zandweerd, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Advisering, onderzoek e.a.	39	51	53	69	78	84
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	73	74	76	64	61	66
Gezondheids- en welzijnszorg	12	15	14	20	23	27
Informatie en communicatie	12	13	14	17	21	26
Bouwnijverheid	16	17	14	17	24	25
Totaal aantal vestigingen	221	247	254	285	299	318
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gezondheids- en welzijnszorg	888	869	779	1.221	784	795
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	274	260	274	241	251	254
Advisering, onderzoek e.a.	44	58	60	76	87	99
Overige dienstverlening	55	64	59	68	58	60
Onderwijs	45	43	39	43	43	44
Totaal aantal werkzame personen	1.485	1.486	1.411	1.868	1.443	1.459

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Voorstad

Met de verhuizing van het Deventer Ziekenhuis en de Rastergroep naar Voorstad is de werkgelegenheid in dit gebied meer dan verdubbeld: van 2.132 in 2005 naar 4.916 in 2010. Met ruim 2.000 personeelsleden is het Deventer Ziekenhuis de grootste werkgever in Deventer. Ook Dimense Brinkgreven en de Rastergroep dragen fors bij aan de werkgelegenheid in Voorstad, waarmee de gezondheids- en welzijnszorg in totaal voor 72% van de werkgelegenheid in het gebied zorgt. Het aantal vestigingen in Voorstad is tussen 2005 en 2010 gestegen van 324 naar 471. De groot- en detailhandel staat met een aantal van 100 (21%) op de eerste plaats. De gemiddelde vestigingsgrootte is gestegen van 6,6 naar 10,4. De stijging van het aantal bedrijven komt vooral door de vestiging van nieuwe bedrijven, vestiging van bedrijvigheid vanuit andere delen van Deventer heeft hier nauwelijks aan bijgedragen.

Tabel 4.9: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Voorstad, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	324	347	384	389	438	471
Verhuizing binnen Voorstad	3	9	9	3	3	
Vertrek elders Deventer	9	5	9	13	15	
Vestiging elders Deventer	3	9	8	16	10	
Nieuwvestiging Deventer	67	76	63	89	89	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	38	43	57	43	51	
Einde tijdvak ²	347	384	389	438	471	
Saldo tijdvak	23	37	5	49	33	
Gemiddelde vestigingsgrootte	6,6	6,2	6,2	6,0	11,1	10,4

* Excl. CBS-Landbouw telling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.10: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Voorstad, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	73	78	80	84	88	100
Advisering, onderzoek e.a.	44	49	59	59	75	84
Gezondheids- en welzijnszorg	36	38	40	44	47	54
Bouwnijverheid	21	27	31	29	40	48
Cultuur, sport en recreatie	28	30	32	32	36	38
Totaal aantal vestigingen	324	347	384	389	438	471
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gezondheids- en welzijnszorg	821	782	901	987	3.422	3.515
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	242	309	325	319	311	333
Onderwijs	385	370	391	245	241	214
Industrie	95	102	112	106	128	116
Advisering, onderzoek e.a.	69	72	83	79	98	106
Totaal aantal werkzame personen	2.132	2.165	2.376	2.344	4.846	4.916

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Rivierenwijk

Rivierenwijk is onderdeel van het wijkaanpakgebied Rivierenwijk/Bergweide en vormt één van de herstructureringswijken in Deventer. De wijk telde in 2010 90 vestigingen, die werk boden aan 192 arbeidskrachten. Na een daling van het aantal vestigingen sinds het begin van deze eeuw, met als laagtepunt een aantal van 60 in 2006, is het aantal bedrijven in de periode 2007-2010 gegroeid. De sterke relatieve stijging van het aantal vestigingen (43%) heeft zich niet vertaald in een dito stijging van de werkgelegenheid (14%). De reden hiervoor is dat het bij de nieuwvestigers in Rivierenwijk, op een enkele onderneming na, om zzp'ers gaat. Dat laatste draagt bij aan de zeer lage gemiddelde vestigingsgrootte van 2,1.

De economie van Rivierenwijk kent vergeleken met de Deventer economie een zeer grote dynamiek. Er is jaarlijks sprake van een relatief groot aantal nieuwvestigingen en bedrijfsbeëindigingen in de wijk. Het aandeel nieuwvestigingen varieert in de Rivierenwijk van 21% in 2004-2005 tot 50% in 2006-2007, waar dit in Deventer rond de vijftien procent is. Het aandeel bedrijfsbeëindigingen/vertrekken uit Deventer varieert in Rivierenwijk van 20 tot 26%, in heel De-

venter is dat tien procent. Verhuizingen in, naar en vanuit de wijk naar locaties elders in Deventer zijn er nauwelijks, met uitzondering van veertien verhuizingen in 2008/2009 naar elders in Deventer. De dynamiek in de wijk economie Rivierenwijk komt met andere woorden vooral voor rekening van nieuwvestigingen en bedrijfsbeëindigingen/-vertrekken uit Deventer.

Tabel 4.11: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Rivierenwijk, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	63	60	81	89	86	90
Verhuizing binnen Rivierenwijk	2	1	1	1	1	
Vertrek elders Deventer	4	1	7	14	5	
Vestiging elders Deventer	2	4	5	0	2	
Nieuwvestiging Deventer	13	30	31	30	22	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	14	12	21	19	15	
Einde tijdvak ²	60	81	89	86	90	
Saldo tijdvak	-3	21	8	-3	4	
Gemiddelde vestigingsgrootte	2,7	2,6	2,5	1,9	1,9	2,1

* Excl. CBS-Landbouwteiling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.12: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Rivierenwijk, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	25	21	24	25	29	28
Bouwnijverheid	3	4	13	16	17	19
Cultuur, sport en recreatie	4	5	6	6	6	9
Gezondheids- en welzijnszorg	3	3	3	4	6	7
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	7	6	5	4	4	5
Advisering, onderzoek e.a.	3	4	6	9	3	5
Overige dienstverlening	3	1	2	4	4	5
Totaal aantal vestigingen	63	60	81	89	86	90
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	51	50	53	53	61	64
Onderwijs	73	60	50	47	44	49
Bouwnijverheid	3	5	15	18	18	28
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	15	13	14	12	12	13
Cultuur, sport en recreatie	5	6	7	6	6	9
Totaal aantal werkzame personen	168	157	200	171	167	192

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Hoornerk

De buurt Hoornwerk is onderdeel van het wijkaanpakgebied Rivierenwijk/Bergweide. Het is een buurt die in de tijd van de stadsvernieuwing is gerenoveerd en is een aantal jaren geleden helemaal gesloopt. De buurt krijgt met de herbouw een gemengde woon- en kantoorfunctie en vormt met een aantal van 2.300 werkzame personen een belangrijke werklocatie in Deventer.

Tabel 4.13: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Hoornwerk, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	31	33	25	29	44	48
Verhuizing binnen Hoornwerk	0	0	0	0	0	
Vertrek elders Deventer	2	5	2	0	0	
Vestiging elders Deventer	5	1	1	7	2	
Nieuwvestiging Deventer	4	2	6	10	6	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	5	6	1	2	4	
Einde tijdvak ²	33	25	29	44	48	
Saldo tijdvak	2	-8	4	15	4	
Gemiddelde vestigingsgrootte	59,1	54,6	74,5	65,5	47,7	47,9

* Excl. CBS-Landbouwteiling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Het aantal vestigingen in Hoornwerk is tussen 2005 en 2010 gestegen van 31 naar 48, het aantal werkzame personen van 1.831 naar 2.299. De gemiddelde vestigingsgrootte is weliswaar gedaald van 59,1 naar 47,9, maar ligt ruim boven het Deventer gemiddelde van 8,4.

Door de aanwezigheid van Saxion Hogeschool telt de sectie Onderwijs de meeste werkgelegenheid, op de voet gevolgd door de sectie Advisering, onderzoek en overige specialistische dienstverlening met Tauw en Goudappel Coffeng als grootste werkgevers. In de gegevens van Hoornwerk ontbreekt overigens de vestiging van ROC Aventus aan de Snippelingsdijk. Het daar werkzame personeel is in de BIRO ingeschreven bij de centrale vestiging aan de Singel.

Tabel 4.14: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Hoornwerk, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Advisering, onderzoek e.a.	8	9	7	9	12	15
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	4	4	2	2	4	5
Informatie en communicatie	1	1	2	3	4	4
Overige dienstverlening	1	1	1	2	3	4
Financiële instellingen	1	3	3	3	3	3
Verhuur roerende goed., ov. zak.dienstv.	3	1	2	2	4	3
Totaal aantal vestigingen	31	33	25	29	44	48
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Onderwijs	602	643	699	720	779	961
Advisering, onderzoek e.a.	746	727	746	861	924	905
Openbaar bestuur e.a.	270	241	223	208	210	210
Informatie en communicatie	6	7	16	24	90	104
Financiële instellingen	57	63	40	39	30	39
Totaal aantal werkzame personen	1.831	1.801	1.862	1.899	2.099	2.299

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Raambuurt

Ook de Raambuurt is onderdeel van het wijkaanpakgebied Rivierenwijk/Bergweide. De Raambuurt is van oudsher een buurt met een gemengde functie, namelijk bedrijvigheid en wonen. De buurt is begin deze eeuw gerenoveerd en heeft met een aantal nieuwbouwprojecten weer meer een woonfunctie gekregen, maar het herbergt nog steeds 76 bedrijven die werkgelegenheid bieden aan 256 personen. Grootste werkgever in de buurt (100 werkzame personen) is de industriële vestiging van Senzora. Het betreft hoofdzakelijk kleinschalige bedrijvigheid, bij 86% van de vestigingen gaat om 1- of 2-persoonsbedrijven. De sectie advisering, onderzoek en overige specialistische dienstverlening neemt 28 van de 76 vestigingen voor haar rekening.

Tabel 4.15: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Raambuurt, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	51	57	65	63	70	76
Verhuizing binnen Raambuurt	1	0	0	1	1	
Vertrek elders Deventer	1	0	4	3	2	
Vestiging elders Deventer	3	0	2	1	4	
Nieuwvestiging Deventer	7	13	8	15	11	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	3	5	8	6	7	
Einde tijdvak ²	57	65	63	70	76	
Saldo tijdvak	6	8	-2	7	6	
Gemiddelde vestigingsgrootte	4,1	4,3	3,8	3,8	3,5	3,4

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.16: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Raambuurt, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Advisering, onderzoek e.a.	14	17	19	21	23	28
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	11	12	14	12	11	11
Informatie en communicatie	5	5	8	8	10	10
Cultuur, sport en recreatie	7	8	7	6	6	10
Financiële instellingen	2	2	3	3	3	3
Verhuur roerende goed., ov. zak.dienstv.	2	3	4	4	4	3
Overige dienstverlening	1	1	1	2	3	3
Totaal aantal vestigingen	51	57	65	63	70	76
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Industrie	99	91	88	94	101	101
Advisering, onderzoek e.a.	18	62	58	52	42	60
Financiële instellingen	8	9	13	20	23	23
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	22	21	23	21	20	22
Cultuur, sport en recreatie	19	20	19	19	17	20
Totaal aantal werkzame personen	207	247	246	239	245	256

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Knutteldorp

Ook Knutteldorp is onderdeel van wijk aanpakgebied Rivierenwijk/Bergweide. Met een aantal van 64 vestigingen en 117 werkzame personen levert deze woonbuurt een bescheiden bijdrage aan de Deventer economie. De gemiddelde vestigingsgrootte bedraagt 1,8, wat duidt op de aanwezigheid van veel zzp'ers (83% 1- en 2-pitters).

Tabel 4.17: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Knutteldorp, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	36	38	41	44	49	64
Verhuizing binnen Knutteldorp	0	0	0	0	0	
Vertrek elders Deventer	1	2	1	2	0	
Vestiging elders Deventer	2	2	4	3	5	
Nieuwvestiging Deventer	6	3	6	10	16	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	5	0	6	6	6	
Einde tijdvak ²	38	41	44	49	64	
Saldo tijdvak	2	3	3	5	15	
Gemiddelde vestigingsgrootte	2,5	2,2	2,0	2,0	2,2	1,8

* Excl. CBS-Landbouw telling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.18: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Knutteldorp, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cultuur, sport en recreatie	3	2	3	4	7	16
Advisering, onderzoek e.a.	3	5	8	8	10	15
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	10	14	12	13	11	12
Onderwijs	3	3	3	3	4	4
Bouwnijverheid	2	2	2	3	4	3
Gezondheids- en welzijnszorg	3	3	4	4	4	3
Totaal aantal vestigingen						
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	19	22	19	22	23	27
Advisering, onderzoek e.a.	5	10	13	12	13	19
Gezondheids- en welzijnszorg	20	17	18	22	30	17
Cultuur, sport en recreatie	6	2	3	4	7	16
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	2	0	0	2	6	10
Totaal aantal werkzame personen	90	84	82	87	108	117

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Zandweerd en Borgele

Zandweerd en Borgele kenden tussen 2005 en 2010 zowel een stijging van het aantal vestigingen als van de werkgelegenheid. Het aantal vestigingen bedroeg in 2010 255, het aantal werkzame personen 1.051. De secties gezondheids- en welzijnszorg, groot- en detailhandel/reparatie van auto's en onderwijs nemen samen tweederde van de werkgelegenheid voor hun rekening. Het aandeel van de gezondheids- en welzijnszorg is gestegen van 12 naar 25%, die van de beide andere genoemde secties is gedaald naar zo'n twintig procent.

Tabel 4.19: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Zandweerd en Borgele, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	196	193	188	198	232	255
Verhuizing binnen Zandweerd/Borgele	1	2	3	1	3	
Vertrek elders Deventer	6	7	15	5	6	
Vestiging elders Deventer	5	6	8	13	7	
Nieuwvestiging Deventer	26	25	29	52	44	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	28	29	12	26	22	
Einde tijdvak ²	193	188	198	232	255	
Saldo tijdvak	-3	-5	10	34	23	
Gemiddelde vestigingsgrootte	4,2	4,1	4,1	3,8	4,0	4,1

* Excl. CBS-Landbouwteiling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.20: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Zandweerd en Borgele, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	54	51	43	40	41	51
Advisering, onderzoek e.a.	28	29	26	28	32	41
Gezondheids- en welzijnszorg	15	19	19	20	28	28
Bouwnijverheid	11	13	16	24	26	23
Cultuur, sport en recreatie	13	14	16	16	19	22
Overige dienstverlening	21	18	18	16	20	22
Totaal aantal vestigingen	196	193	188	198	232	255
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gezondheids- en welzijnszorg	99	86	68	63	217	268
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	225	213	197	200	191	216
Onderwijs	194	189	176	177	182	206
Verhuur van/handel in onroerend goed	76	71	96	95	82	76
Informatie en communicatie	25	21	13	17	14	48
Advisering, onderzoek e.a.	51	52	51	32	37	48
Totaal aantal werkzame personen	829	793	762	750	920	1.051

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Keizerslanden

Het aantal vestigingen in Keizerslanden is de laatste vijf jaar met ruim vijftig gestegen naar een aantal van 283, de werkgelegenheid is echter gehalveerd van ruim 4.500 naar ruim 2.350. De reden van deze forse aderlating voor de wijk is de verhuizing van het Deventer Ziekenhuis (locaties Geertruiden en St. Joseph) naar de Nico Bolkesteinlaan in Voorstad. Desondanks blijft de gezondheids- en welzijnszorg de belangrijkste bron van werkgelegenheid voor de wijk (31%), met een aandeel van 23% gevolgd door het onderwijs. Met het vertrek van de grootste werkgever van Deventer is de gemiddelde vestigingsgrootte in Keizerslanden afgenomen van 19,7 naar 8,3. Veruit de grootste werkgevers in de wijk zijn nu het St. Jozefverpleeghuis en Apuing.

Tabel 4.21: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Keizerslanden, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	230	249	251	248	258	283
Verhuizing binnen Keizerslanden	3	1	1	4	7	
Vertrek elders Deventer	5	9	12	13	6	
Vestiging elders Deventer	4	7	5	7	14	
Nieuwvestiging Deventer	48	30	40	44	51	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	28	26	36	28	34	
Einde tijdvak ²	249	251	248	258	283	
Saldo tijdvak	19	2	-3	10	25	
Gemiddelde vestigingsgrootte	19,7	19,0	18,8	17,2	9,1	8,3

* Excl. CBS-Landbouwteiling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.22: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Keizerslanden, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	50	59	59	54	54	61
Adviesing, onderzoek e.a.	34	34	37	37	40	46
Gezondheids- en welzijnszorg	26	25	26	28	30	33
Overige dienstverlening	17	18	20	16	25	25
Bouwnijverheid	15	19	19	26	23	24
Totaal aantal vestigingen	230	249	251	248	258	283
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gezondheids- en welzijnszorg	2.855	2.972	2.907	2.481	729	725
Onderwijs	640	642	665	681	552	545
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	434	462	417	384	378	391
Industrie	337	354	340	335	374	345
Cultuur, sport en recreatie	52	40	44	45	46	69
Totaal aantal werkzame personen	4.534	4.740	4.717	4.254	2.336	2.349

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Colmschate-Noord

In de uitbreidingswijk Colmschate-Noord is groei nog steeds het kernwoord als het gaat om de economische dynamiek. Tussen 2005 en 2010 steeg het aantal vestigingen van 332 naar 545, het aantal banen nam toe van 1.945 naar 2.510. Vrijwel alle sectoren laten een groei zien. De belangrijkste stijgers voor wat betreft het aantal vestigingen zijn de secties adviesing/onderzoek/overige specialistische zakelijke dienstverlening en groot- en detailhandel/reparatie van auto's. Qua werkgelegenheid was de gezondheids- en welzijnszorg de belangrijkste stijger. Deze sector neemt 53% van de totale werkgelegenheid in de wijk voor haar rekening.

Tabel 4.23: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Colmschate-Noord, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	332	374	415	454	511	545
Verhuizing binnen Colmschate-Noord	5	6	10	7	11	
Vertrek elders Deventer	13	15	12	10	14	
Vestiging elders Deventer	9	12	9	13	14	
Nieuwvestiging Deventer	91	88	101	113	95	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	45	44	59	59	61	
Einde tijdvak ²	374	415	454	511	545	
Saldo tijdvak	42	41	39	57	34	
Gemiddelde vestigingsgrootte	5,9	5,5	5,2	5,0	4,7	4,6

* Excl. CBS-Landbouwteiling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.24: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Colmschate-Noord, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Advisering, onderzoek e.a.	71	89	103	104	124	135
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	84	88	103	110	112	114
Gezondheids- en welzijnszorg	36	37	34	47	54	56
Bouwnijverheid	24	26	27	36	43	41
Overige dienstverlening	19	27	30	32	36	41
Totaal aantal vestigingen	332	374	415	454	511	545
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gezondheids- en welzijnszorg	1.148	1.212	1.239	1.303	1.334	1.318
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	329	346	322	369	418	411
Onderwijs	140	140	160	175	173	258
Advisering, onderzoek e.a.	112	131	164	133	157	176
Verhuur roerende goed., ov. zak.dienstv.	37	46	47	57	64	62
Totaal aantal werkzame personen	1.945	2.065	2.160	2.269	2.413	2.510

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Colmschate-Zuid (excl. Handelpark de Weteringen)

De werkgelegenheid in Colmschate-Zuid vermeerderde in de periode 2005-2010 met bijna 240 banen naar 2.070 arbeidsplaatsen, het aantal vestigingen steeg van 337 naar 455. De stuwende krachten achter de werkgelegenheidsgroei zijn de sectoren groot- en detailhandel, gezondheids- en welzijnszorg en onderwijs. De gemiddelde vestigingsgrootte in de wijk daalde van 6,9 in 2005 naar 6,2 in 2009.

Tabel 4.25: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Colmschate-Zuid, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	337	344	355	387	418	455
Verhuizing binnen Colmschate-Zuid	7	4	6	4	2	
Vertrek elders Deventer	8	9	7	6	11	
Vestiging elders Deventer	10	8	16	8	6	
Nieuwvestiging Deventer	37	47	48	56	65	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	32	34	25	27	24	
Einde tijdvak ²	344	355	387	418	455	
Saldo tijdvak	7	11	32	31	37	
Gemiddelde vestigingsgrootte	5,4	5,4	5,4	5,4	5,2	4,5

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.26: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Colmschate-Zuid, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	124	132	135	140	150	143
Advisering, onderzoek e.a.	60	51	54	67	79	91
Gezondheids- en welzijnszorg	18	18	23	27	30	36
Overige dienstverlening	22	24	24	26	28	33
Informatie en communicatie	16	17	17	23	27	28
Totaal aantal vestigingen	337	344	355	387	418	455
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	943	951	993	1.034	1.012	989
Gezondheids- en welzijnszorg	211	214	226	261	279	289
Onderwijs	113	100	100	101	201	213
Advisering, onderzoek e.a.	94	95	91	136	136	185
Overige dienstverlening	37	61	55	72	73	91
Totaal aantal werkzame personen	1.833	1.861	1.914	2.097	2.177	2.070

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Diepenveen

Diepenveen heeft exclusief de landbouwsector tussen 2005 en 2010 een groei van zowel het aantal vestigingen als van de werkgelegenheid gekend. Het aantal vestigingen steeg van 413 naar 540, het aantal banen van 1.598 naar 1.857. Exclusief de landbouwsector draait de wijk-economie van Diepenveen vooral op de sectoren gezondheids- en welzijnszorg (22% van de werkgelegenheid) en groot- en detailhandel/reparaties van auto's (20%). De gemiddelde vestigingsgrootte is gedaald van 3,9 naar 3,4, waarmee de bedrijvigheid in Diepenveen een stuk kleinschaliger is dan gemiddeld in Deventer.

Tabel 4.27: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Diepenveen, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	413	440	446	480	520	540
Verhuizing binnen Diepenveen	5	6	2	4	3	
Vertrek elders Deventer	7	6	10	8	14	
Vestiging elders Deventer	6	3	6	8	5	
Nieuwvestiging Deventer	51	45	70	71	68	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	23	36	32	31	39	
Einde tijdvak ²	440	446	480	520	540	
Saldo tijdvak	27	6	34	40	20	
Gemiddelde vestigingsgrootte	3,9	3,9	3,8	3,8	3,5	3,4

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.28: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Diepenveen, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Advisering, onderzoek e.a.	97	103	106	110	128	137
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	88	97	98	108	106	107
Gezondheids- en welzijnszorg	36	39	43	48	53	53
Bouwnijverheid	43	39	41	45	52	51
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	17	19	19	24	27	33
Totaal aantal vestigingen	413	440	446	480	520	540
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gezondheids- en welzijnszorg	366	422	394	367	410	409
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	294	339	323	371	379	378
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	120	112	115	137	155	183
Advisering, onderzoek e.a.	138	140	149	158	170	178
Onderwijs	128	127	130	135	136	144
Totaal aantal werkzame personen	1.598	1.712	1.707	1.822	1.832	1.857

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Bathmen

Bathmen heeft in de periode 2005-2010 een lichte groei van bedrijven en werkgelegenheid doorgemaakt. Het aantal vestigingen groeide van 222 naar 277, het aantal banen van 976 naar 1.133.

Tabel 4.29: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Bathmen, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	221	233	245	259	267	277
Verhuizing binnen Bathmen	5	7	7	6	7	
Vertrek elders Deventer	1	4	1	2	2	
Vestiging elders Deventer	3	3	3	1	8	
Nieuwvestiging Deventer	28	32	31	23	23	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	18	19	19	14	19	
Einde tijdvak ²	233	245	259	267	277	
Saldo tijdvak	12	12	14	8	10	
Gemiddelde vestigingsgrootte	4,4	4,1	4,3	4,2	3,9	4,1

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Exclusief de landbouwsector steekt in Bathmen de sector groot- en detailhandel/reparatie van auto's qua aandeel bedrijven (24%) en werkgelegenheid (28%) met kop en schouders boven de rest uit. De gemiddelde vestigingsgrootte bedraagt 4,1.

Tabel 4.30: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Bathmen, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	73	73	71	66	67	67
Advisering, onderzoek e.a.	35	35	37	37	45	48
Bouwnijverheid	18	22	22	26	28	30
Gezondheids- en welzijnszorg	16	16	17	17	20	22
Overige dienstverlening	17	18	17	19	19	18
Totaal aantal vestigingen	221	233	245	259	267	277
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	281	277	334	329	307	312
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	142	154	156	167	131	158
Gezondheids- en welzijnszorg	89	92	112	103	111	137
Bouwnijverheid	99	107	118	122	122	119
Industrie	45	42	54	64	59	80
Totaal aantal werkzame personen	976	945	1.061	1.082	1.045	1.133

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Epse-Noord

Epse-Noord is het laatste gebied in dit overzicht. Het is het beoogde bedrijventerrein aan de overzijde van de A1 op grondgebied van de voormalige gemeente Gorssel.

Tabel 4.31: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Epse-Noord, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	8	9	6	8	9	9
Verhuizing binnen Epse-Noord	0	0	0	0	0	
Vertrek elders Deventer	0	1	0	0	1	
Vestiging elders Deventer	0	0	1	0	0	
Nieuwvestiging Deventer	2	0	1	1	3	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	1	2	0	0	2	
Einde tijdvak ²	9	6	8	9	9	
Saldo tijdvak	1	-3	2	1	0	
Gemiddelde vestigingsgrootte	17,3	17,6	29,7	24,5	22,9	20,4

* Excl. CBS-Landbouw telling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.32: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Epse-Noord, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Overige dienstverlening	0	1	1	1	1	2
Vervoer en opslag	2	2	2	2	2	2
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	2	2	2	2	2	2
Cultuur, sport en recreatie	1	1	0	0	0	1
Advisering, onderzoek e.a.	1	0	0	0	0	1
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	1	2	1	1	1	1
Totaal aantal vestigingen	8	8	5	7	8	7
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	131	149	171	181	192	174
Overige dienstverlening	0	2	2	1	2	3
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	1	2	3	3	3	3
Vervoer en opslag	2	2	2	2	2	2
Cultuur, sport en recreatie	2	2	0	0	0	1
Advisering, onderzoek e.a.	1	0	0	0	0	1
Totaal aantal werkzame personen	138	158	178	196	206	184

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Het gebied is in 2000 aan Deventer toegevoegd en telt negen vestigingen die werk bieden aan 184 personen. Grootste werkgevers zijn de McDonald's en het Mercure hotel, samen goed voor 174 van de 184 banen.

4.3 Bedrijvigheid op bedrijventerreinen

In de voorgaande paragraaf is de ontwikkeling geschetst in de economische structuur van de wijken en enkele buurten van Deventer. Daarbij zijn de grootschalige bedrijventerreinen Bergweide, Kloosterlanden en Handelpark de Weteringen buiten beschouwing gebleven. Hier gaan wij in op deze specifieke werklocaties.

Bergweide

Bergweide levert een substantiële bijdrage aan de Deventer economie: 22% van de werkgelegenheid in Deventer is hier te vinden. Over de periode 2005-2010 was de totale werkgelegenheid redelijk stabiel (ca. 10.000 banen), tegelijkertijd nam het aantal vestigingen toe van 291 naar 401. De grootschalige bedrijvigheid zorgt voor een aanzienlijke –maar de laatste jaren wel afnemende– gemiddelde vestigingsgrootte (34,4 banen per bedrijf in 2005, 24,0 in 2010). Er is binnen de economische structuur van het gebied een verschuiving opgetreden van de traditionele bedrijventerreingebonden sectoren, zoals de industrie, bouwnijverheid en vervoer en opslag, naar vooral de zakelijke dienstverlening. Desondanks blijft de industrie met een aandeel van 44% van de werkgelegenheid koploper.

Tabel 4.33: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Bergweide, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	291	301	319	359	384	401
Verhuizing binnen Bergweide	7	8	17	13	21	
Vertrek elders Deventer	6	2	3	10	14	
Vestiging elders Deventer	15	10	21	20	27	
Nieuwvestiging Deventer	28	32	44	42	36	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	27	22	22	27	32	
Einde tijdvak ²	301	319	359	384	401	
Saldo tijdvak	10	18	40	25	17	
Gemiddelde vestigingsgrootte	34,4	33,6	32,2	28,2	25,4	24,0

* Excl. CBS-Landbouwtelling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.34: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Bergweide, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	109	110	118	132	141	156
Advisering, onderzoek e.a.	37	43	47	53	71	71
Industrie	44	45	47	47	49	53
Bouwnijverheid	27	28	27	27	25	26
Informatie en communicatie	13	13	14	25	23	25
Totaal aantal vestigingen	291	301	319	359	384	401
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Industrie	4.559	4.689	4.597	4.569	4.545	4.198
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	972	1.030	1.093	1.140	1.165	1.277
Informatie en communicatie	937	883	893	1.018	979	866
Advisering, onderzoek e.a.	561	583	585	743	812	808
Verhuur roerende goed., ov. zak.dienstv.	600	597	732	655	708	664
Totaal aantal werkzame personen	10.006	10.108	10.278	10.136	9.749	9.641

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Kloosterlanden

Het industrieterrein Kloosterlanden telde in 2010 303 vestigingen, die gezamenlijk werk boden aan 5.572 personen. De werkgelegenheid is er niet zo grootschalig als in Bergweide, maar de gemiddelde vestigingsgrootte ligt met 18,4 ruim boven het Deventer gemiddelde van 8,4. De

belangrijkste trekkers van Kloosterlanden zijn de groot- en detailhandel/repairatie van auto's (37% van de vestigingen, 19% van de werkgelegenheid), advisering/onderzoek/overige specialistische zakelijke dienstverlening en industrie.

Tabel 4.35: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Kloosterlanden, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	273	286	288	299	306	303
Verhuizing binnen Kloosterlanden	4	2	6	7	3	
Vertrek elders Deventer	8	6	10	14	13	
Vestiging elders Deventer	15	10	11	14	10	
Nieuwvestiging Deventer	30	19	24	27	22	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	24	22	14	20	21	
Einde tijdvak ²	286	288	299	306	303	
Saldo tijdvak	13	2	11	7	-3	
Gemiddelde vestigingsgrootte	20,0	20,4	20,4	20,1	19,9	18,4

* Excl. CBS-Landbouw telling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.36: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Kloosterlanden, 2005-2010

Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	99	108	110	110	114	111
Advisering, onderzoek e.a.	44	50	46	51	53	52
Industrie	37	36	36	37	37	34
Bouwnijverheid	20	17	19	20	21	24
Vervoer en opslag	14	15	15	15	13	15
Totaal aantal vestigingen	273	286	288	299	306	303
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Advisering, onderzoek e.a.	1.022	960	1.016	1.133	1.184	1.215
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	1.206	1.283	1.352	1.270	1.220	1.078
Industrie	1.133	1.117	1.141	1.130	1.126	1.044
Bouwnijverheid	850	803	851	878	883	699
Vervoer en opslag	444	627	647	650	641	584
Totaal aantal werkzame personen	5.471	5.843	5.881	6.022	6.084	5.572

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Handelspark de Weteringen

Handelspark de Weteringen is een relatief jong bedrijventerrein. Het terrein bood in 2010 ruimte aan 81 vestigingen en 1.375 werkzame personen. Het aantal vestigingen is er sinds 2005 licht gedaald (-7), de werkgelegenheid heeft een hardere klap opgelopen: van 1.856 in 2005 naar 1.375 in 2010. Grote verliezers qua werkgelegenheid zijn de sectoren verhuur van roerende goederen/overige zakelijke dienstverlening (-154) en groot- en detailhandel/repairatie van auto's (-91). Van de drie onderscheiden bedrijventerreinen is de gemiddelde vestigingsgrootte van Handelspark de Weteringen de laagste (17,0).

Tabel 4.37: Dynamiek vestigingen en gemiddelde vestigingsgrootte (werkzame personen) in Handelspark de Weteringen, 2005-2010*

Type mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Start tijdvak ¹	88	86	93	88	81	81
Verhuizing binnen Handelspark	0	0	0	0	0	
Vertrek elders Deventer	2	2	5	4	4	
Vestiging elders Deventer	4	5	3	3	0	
Nieuwvestiging Deventer	8	10	5	3	10	
Bedrijfsbeëindiging/vertrek uit Deventer	12	6	8	9	6	
Einde tijdvak ²	86	93	88	81	81	
Saldo tijdvak	-2	7	-5	-7	0	
Gemiddelde vestigingsgrootte	21,1	19,4	18,7	19,1	18,3	17,0

* Excl. CBS-Landbouw telling; ¹ 2 april kalenderjaar; ² 1 april volgend kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.38: Top 5 secties vestigingen en werkgelegenheid in Handelspark de Weteringen, 2005-2010

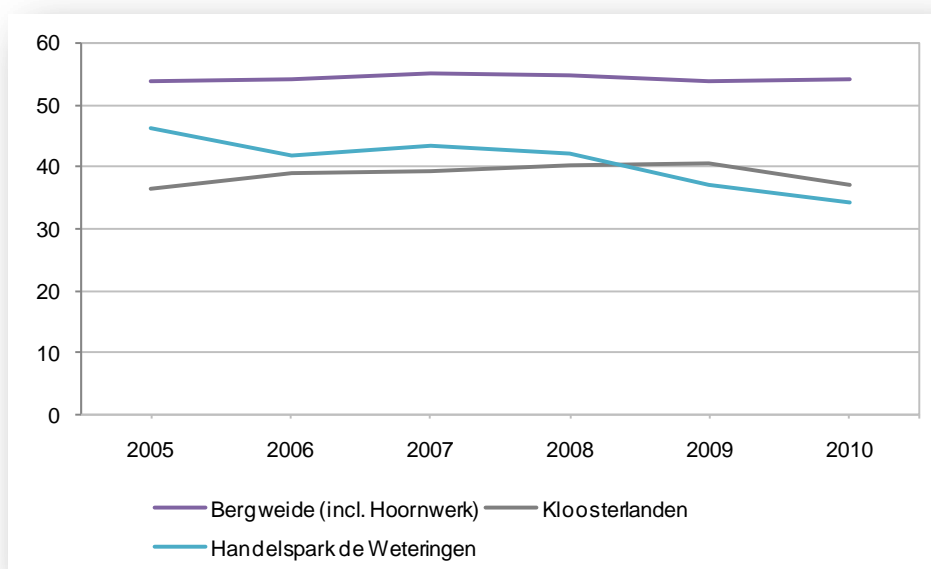
Top 5 secties vestigingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	36	37	40	35	34	37
Industrie	12	12	13	13	13	12
Advisering, onderzoek e.a.	14	14	14	13	9	9
Verhuur roerende goed., ov. zakelijke dienstverlening	5	5	6	8	8	8
Informatie en communicatie	9	7	8	8	7	7
Totaal aantal vestigingen	88	86	93	88	81	81
Top 5 secties werkgelegenheid	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Groot-/ detailhandel; reparatie van auto's	533	555	513	503	444	442
Advisering, onderzoek e.a.	548	415	472	366	364	394
Industrie	373	355	391	398	407	358
Bouwnijverheid	196	179	168	213	185	126
Advisering, onderzoek e.a.	58	63	73	84	51	32
Totaal aantal werkzame personen	1.856	1.672	1.740	1.682	1.481	1.375

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Ontwikkeling terreinquotiënt

De terreinquotiënt drukt het aantal werkzame personen per hectare uit. Aan de hand van dit verhoudingsgetal kan voor de bedrijventerreinen de intensiteit van het ruimtegebruik in beeld gebracht worden⁴. Uit de volgende figuur blijkt dat Bergweide (incl. de belangrijke aangrenzende locatie Hoornwerk) veruit de hoogste terreinquotiënt heeft. Met een quotiënt van 54 ligt deze zeventien punten boven die van Kloosterlanden en twintig punten boven de quotiënt van Handelspark de Weteringen. Bergweide en Kloosterlanden laten een vrij constant patroon zien. Door verlies aan werkgelegenheid is de quotiënt van Handelspark de Weteringen aan het teruglopen. De gemiddelde landelijke quotiënt voor bedrijventerreinen ligt overigens beneden de veertig.

Figuur 4.1: Dynamiek terreinquotiënt bedrijventerreinen, 2005-2010

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

⁴ Het betreft het bruto oppervlak van de bedrijventerreinen, dus inclusief wegen, water en groen.

4.4 Belang van de wijk als vestigingslocatie

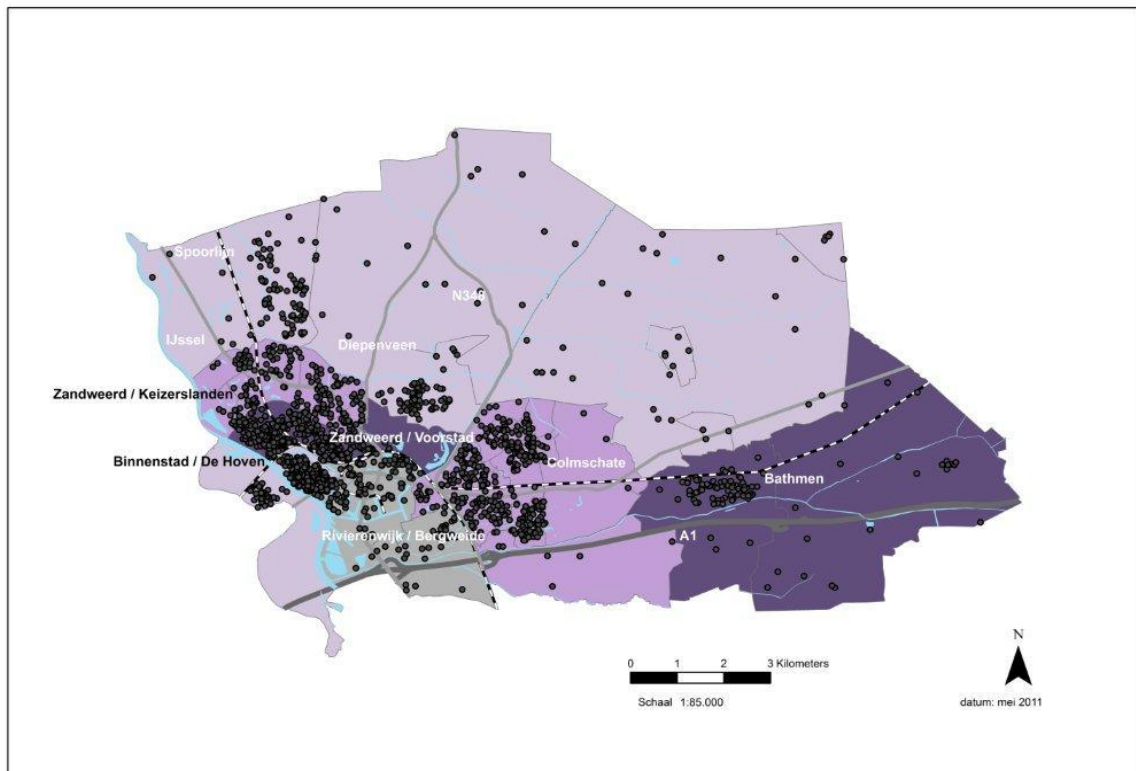
De wijk economie groeit. Het thema wordt stevast geassocieerd met achterstandswijken, maar heeft betrekking op alle gebieden met een primaire woonfunctie. Door werken in de wijk mogelijk te maken en doorgroeimogelijkheden te creëren ontstaan multifunctionele gebieden die aantrekkelijker zijn om in te leven.

Sinds 2005 is in Deventer het aantal '1-pitters', de bedrijven die uit één medewerker bestaan, met circa 1.000 toegenomen. Dit komt neer op een groei van 57%. Het aantal '2-pitters', de bedrijven met twee medewerkers, steeg met 90 (+15%). De stijging van het aantal zzp'ers wordt overigens voor een deel veroorzaakt door een verruiming van de aard van de geregistreerde bedrijven: vanaf 2009 maken meer bedrijven deel uit van het Bedrijven- en Instellingenregister van de provincie Overijssel. Voor 2009 maakten bijvoorbeeld notaris- en advocatenkantoren en vrije beroepen geen deel uit van de registratie.

Met de toename van het aantal zzp'ers neemt ook het belang van de woonwijk als werklocatie toe. Veel zzp'ers opereren vanuit huis en blijven dat ook doen. Enkelens groeien door en verruilen de schuur achter het huis of de zolderkamer voor een plek in een bedrijfsverzamelgebouw of een eigen bedrijfspand of kantoorruimte op een bedrijventerrein of kantoorlocatie.

Als we op kaart voor de jaren 2005 en 2010 de locaties in beeld brengen van waaruit 1- en 2-pitters werken, kunnen we beoordelen of er zich bepaalde trends voordoen in de spreiding van zzp'ers over de gemeente Deventer. In de volgende kaarten laten we allereerst de ruimtelijke spreiding zien van de 1-pitters in respectievelijk 2005 en 2010. Daarna volgt eenzelfde overzicht voor de 2-pitters.

Figuur 4.2: Ruimtelijke spreiding 1-pitters, 2005

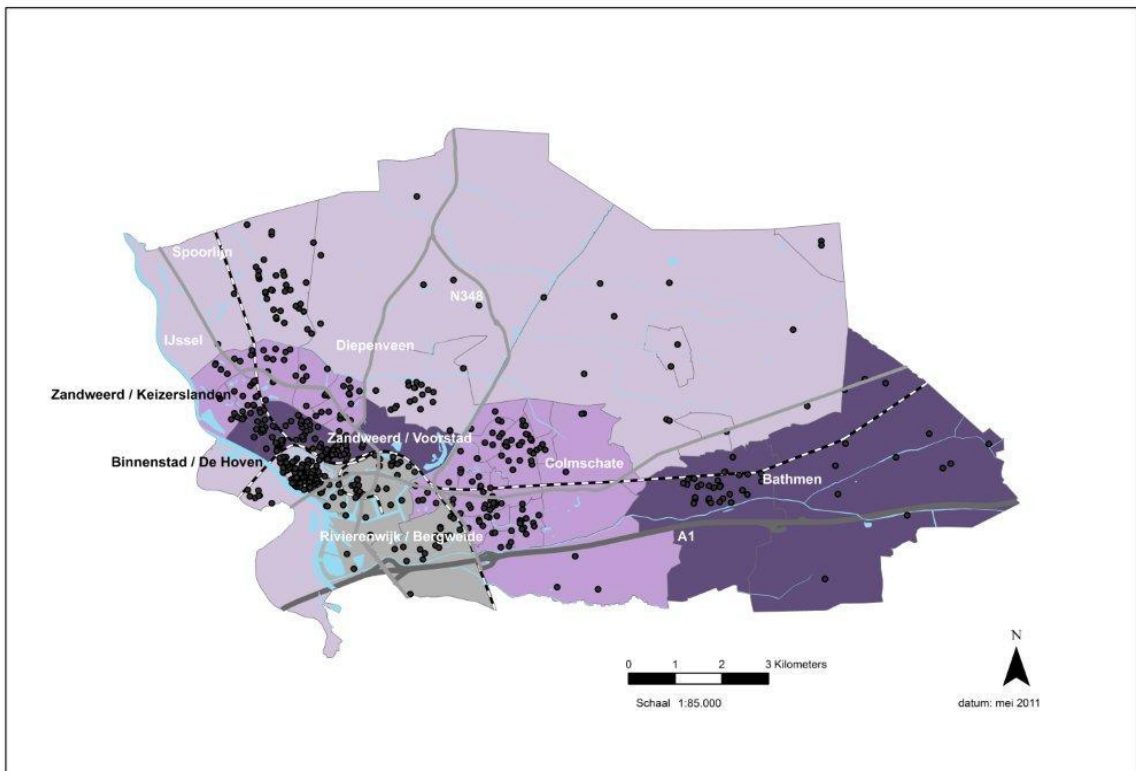
Bron BIRO, bewerking gemeente Deventer

Figuur 4.3: Ruimtelijke spreiding 1-pitters, 2010

Bron BIRO, bewerking gemeente Deventer

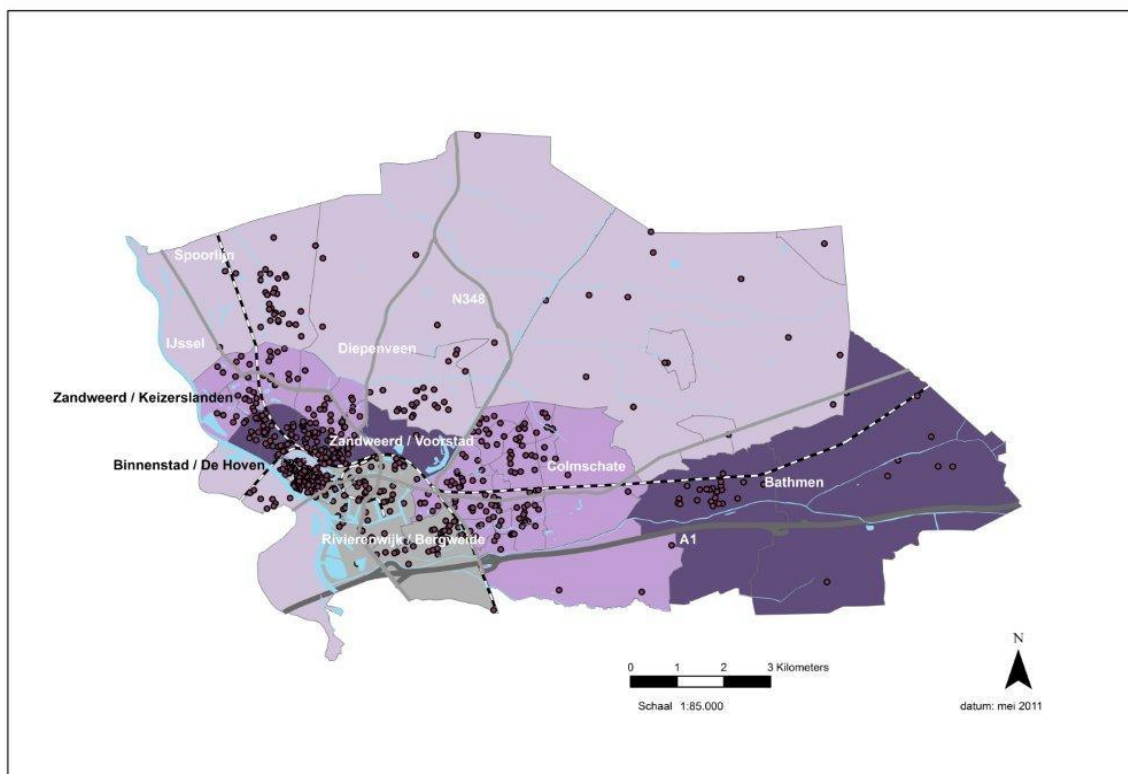
Figuur 4.4: Ruimtelijke spreiding 2-pitters, 2005

Bron BIRO, bewerking gemeente Deventer

Figuur 4.5: Ruimtelijke spreiding 2-pitters, 2010

Bron BIRO, bewerking gemeente Deventer

Uit de kaarten komt naar voren dat er tussen 2005 en 2010 sprake was van een verdichting van het aantal 1-pitters in vrijwel alle wijken in de stad Deventer, maar ook in de kernen Bathmen, Schalkhaar en Diepenveen. Tevens zijn er in het buitengebied meer 1-pitters bijgekomen. In overeenstemming met de ontwikkeling van de werkgelegenheid en het aantal vestigingen van 2-pitters zien we bij deze groep nauwelijks grote veranderingen.

Tabel 4.39 laat de dynamiek onder de 1- en 2-pitters in Deventer zien. Uit de tabel blijkt dat het aantal zzp'ers de afgelopen jaren zeer fors is gegroeid. Opnieuw geldt hier echter de nuanceering dat de stijging van het aantal zzp'ers voor een deel veroorzaakt wordt door een verruiming van de registratie. Het aantal eenmansbedrijven is fors gestegen, het aantal tweemansbedrijven licht. Anno 2010 telde Deventer bijna 3.500 1- en 2-pitters en dit aantal groeit nog steeds. Aan de andere kant zijn er de 'stoppers'. Het aantal zzp'ers dat uit Deventer vertrekt of de onderneming beëindigt, bedroeg jaarlijks tussen de 330 en 410.

De meeste zzp'ers blijven zonder personeel, jaarlijks groeien circa 85 tot 110 1- en 2-pitters door naar de status van niet zzp'er. Andersom komt de dynamiek ook voor, meermansbedrijven krimpen in tot 1- of 2-pitter. Tussen 2005 en 2010 betrof dit jaarlijks 55 tot 75 ondernemingen.

Tabel 4.39: Dynamiek 1- en 2-pitters Deventer 2005-2010*

Type zzp'er/mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Aantal 1- en 2-pitters start tijdvak ¹	2.389	2.571	2.690	2.937	3.270	3.490
waarvan:						
1-pitters	1.780	1.946	2.064	2.270	2.538	2.792
2-pitters	609	625	626	667	732	698
Nieuwvestiging 1- en 2-pitters	541	538	632	698	672	
waarvan:						
1-pitters	416	418	503	576	569	
2-pitters	125	120	129	122	103	

Tabel 4.39: Dynamiek 1- en 2-pitters Deventer 2005-2010*, vervolg

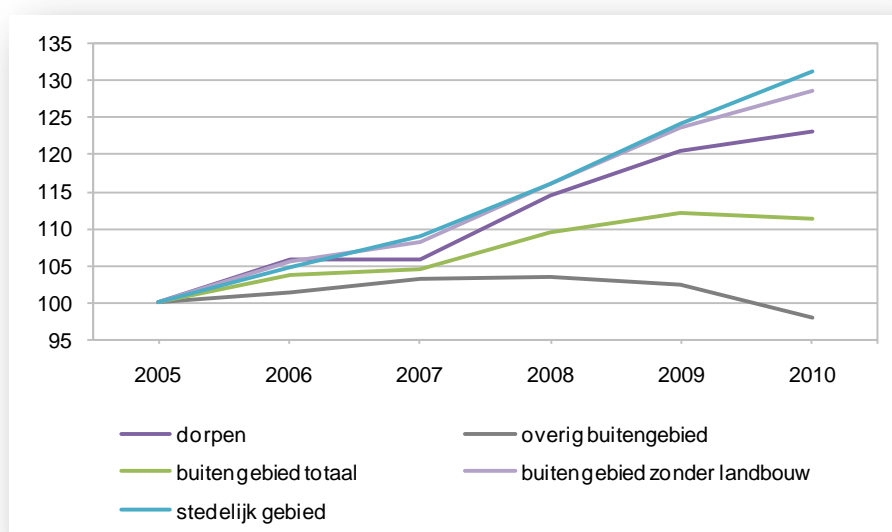
Type zzp'er/mutatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Interne bedrijfsdynamiek	312	282	261	268	278	
waarvan: uitbreiding 1- naar 2-pitter	56	59	52	63	38	
uitbreiding 1-pitter naar niet-zzp'er	31	33	24	21	25	
uitbreiding 2-pitter naar niet-zzp'er	77	78	71	64	84	
inkrimping niet-zzp'er naar 2-pitter	51	34	38	59	48	
inkrimping niet-zzp'er naar 1-pitter	26	19	24	17	22	
inkrimping 2- naar 1-pitter	71	59	52	44	61	
Bedrijfscontinuering als 1- en 2-pitters	1.826	1.981	2.139	2.389	2.649	
waarvan: 1-pitter	1.433	1.568	1.691	1.901	2.140	
2-pitters	393	413	448	488	509	
Bedrijfsbeëindiging 1- en 2-pitters	328	361	352	356	413	
waarvan: 1-pitter	260	286	297	285	335	
2-pitters	68	75	55	71	78	
Saldo 1- en 2-pitters tijdvak	182	119	247	333	220	
waarvan: 1-pitter	166	118	206	268	254	
2-pitters	16	1	41	65	-34	

* Excl. CBS-Landbouw telling; ¹ 2 april kalenderjaar
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

4.5 Plattelandseconomie

Inclusief landbouwbedrijven waren in 2010 in de dorpen van het buitengebied van Deventer 668 bedrijven gevestigd, twaalf procent van het totaal aantal bedrijven in de gemeente. Het overig buitengebied nam met 462 bedrijven nog eens acht procent voor haar rekening. In de periode 2005-2010 is het aantal vestigingen in de dorpen met 23% gegroeid, van 542 naar 668. In het overige buitengebied vonden er in beperkte mate mutaties plaats. Hier is het aantal vestigingen in de afgelopen vijf jaar nagenoeg gelijk gebleven. In het hele buitengebied is het aantal vestigingen met elf procent gegroeid. Ter vergelijking: in het stedelijk gebied van Deventer groeide het aantal vestigingen met 31%.

Figuur 4.6: Ontwikkeling aantal vestigingen in het buitengebied en het stedelijk gebied, 2005-2010 (2005 = 100)

Bron: BIRO en CBS-Landbouw telling, bewerking gemeente Deventer

Tabel 4.40: Aantal vestigingen dorpen, overig buitengebied en stedelijk gebied, 2005-2010

Locatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dorpen	542	574	574	621	653	668
Overig buitengebied	472	479	487	489	484	462
Buitengebied totaal	1.014	1.053	1.061	1.110	1.137	1.130
Buitengebied zonder landbouw	652	689	706	756	807	838
Stedelijk gebied	3.444	3.613	3.752	3.996	4.274	4.518

Bron: BIRO en CBS-Landbouwtelling, bewerking gemeente Deventer

De ontwikkeling in het buitengebied wordt sterk beïnvloed door de landbouwsector, waar het aantal vestigingen de laatste jaren gestaag is gedaald. Wanneer deze sector buiten beschouwing wordt gelaten, dan is tussen 2005 en 2010 het aantal vestigingen er met 28% toegenomen, drie procentpunt minder dan de groei in het stedelijk gebied. De ondernemingen in het buitengebied zijn overwegend kleinschalig van aard. Kent het stedelijk gebied een gemiddelde vestigingsgrootte van 9,2, exclusief landbouwbedrijven is deze in de dorpen 3,9 en in het overig buitengebied 2,7.

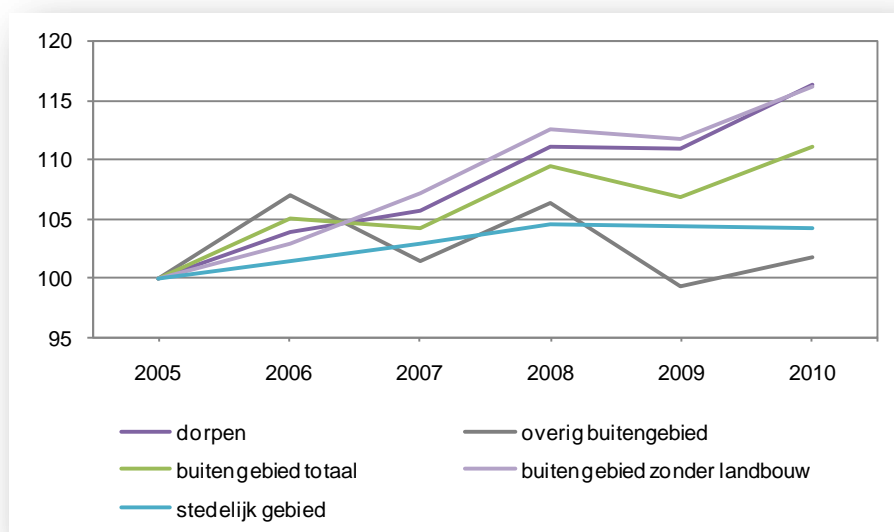
In het buitengebied van Deventer vonden in 2009 in totaal 3.831 mensen emplooi. Daarmee bedraagt het werkgelegenheidsaandeel van dit gebied binnen de gemeente een goede acht procent. Het aantal van 3.831 kan worden onderverdeeld in 2.570 in de dorpen en 1.261 in het overig buitengebied. In de periode 2005-2009 is de werkgelegenheid in de dorpen met zestien procent gegroeid, van 2.210 naar 2.570 werkzame personen. In het overige buitengebied is de werkgelegenheid nagenoeg gelijk gebleven (resp. 1.238 en 1.261). In het hele buitengebied is het aantal arbeidsplaatsen met elf procent gegroeid. Tussen 2005 en 2010 groeide de werkgelegenheid in het buitengebied exclusief de landbouwsector met zestien procent. Ter vergelijking: in het stedelijk gebied van Deventer groeide de werkgelegenheid met vier procent.

Tabel 4.41: Werkgelegenheid dorpen, overig buitengebied en stedelijk gebied, 2005-2010

Locatie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dorpen	2.210	2.298	2.336	2.456	2.453	2.570
Overig buitengebied	1.238	1.325	1.256	1.316	1.230	1.261
Buitengebied totaal	3.448	3.623	3.592	3.772	3.683	3.831
Buitengebied zonder landbouw	2.605	2.683	2.793	2.934	2.912	3.028
Stedelijk gebied	39.973	40.553	41.170	41.800	41.728	41.698

Bron: BIRO en CBS-Landbouwtelling, bewerking gemeente Deventer

Figuur 4.7: Ontwikkeling werkgelegenheid in het buitengebied en het stedelijk gebied, 2005-2010 (2005 = 100)

Bron: BIRO en CBS-Landbouwtelling, bewerking gemeente Deventer

In de dorpen zijn de sectoren groot- en detailhandel en reparatie van auto's en gezondheids- en welzijnszorg de belangrijkste sectoren. Hun aandeel in de werkgelegenheid bedroeg in 2010 respectievelijk 23 en 21%. Tabel 4.42 laat tussen de jaren 2005 en 2010 geen grote stijgers of dalers zien. Die zien we wel in het overig buitengebied. Het aandeel landbouw, bosbouw en visserij is afgenomen van 68 naar 60%. De tweede sector in omvang is de groot- en detailhandel en reparatie van auto's (9%). Ondanks het banenverlies in de agrarische sector en een lichte winst in andere sectoren is er in het overig buitengebied nog altijd sprake van een monocultuur.

Twee sectoren worden vaak in één adem genoemd met de economische vitaliteit van het platteland: de sector toerisme en recreatie en de zorgsector. Zij spelen in het overig buitengebied van Deventer echter een geringe rol van betekenis.

Tabel 4.42: Sectorstructuur (werkgelegenheid) dorpen, overig buitengebied en stedelijk gebied in 2005 en 2010, relatief

Sector	dorpen		overig buitengebied		stedelijk gebied	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010
Landbouw, bosbouw en visserij	7%	6%	68%	60%	1%	0%
Industrie	3%	5%	1%	2%	17%	15%
Prod./ distr./handel in elektriciteit/aardgas	0%	0%	0%	0%	1%	0%
Winning/distributie van water e.a.	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Bouwnijverheid	8%	6%	4%	4%	5%	4%
Groot- /detailhandel; reparatie auto's	22%	23%	8%	9%	17%	18%
Vervoer en opslag	1%	1%	1%	2%	3%	3%
Logies,- maaltijd- en drankverstrekking	9%	11%	5%	4%	3%	3%
Informatie en communicatie	3%	2%	0%	1%	4%	4%
Financiële instellingen	3%	3%	0%	0%	1%	1%
Verhuur/handel in onroerend goed	2%	2%	2%	2%	1%	1%
Advisering, onderzoek e.a.	7%	7%	4%	5%	10%	12%
Verhuur roerende goed. over. zak. dienstv.	2%	2%	1%	4%	5%	5%
Openbaar bestuur e.a.	0%	0%	0%	0%	4%	4%
Onderwijs	8%	8%	1%	2%	7%	8%
Gezondheids- en welzijnszorg	20%	21%	1%	1%	17%	18%
Cultuur, sport en recreatie	2%	1%	1%	2%	1%	2%
Overige dienstverlening	4%	3%	2%	2%	1%	2%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: BIRO en CBS-Landbouwtelling, bewerking gemeente Deventer

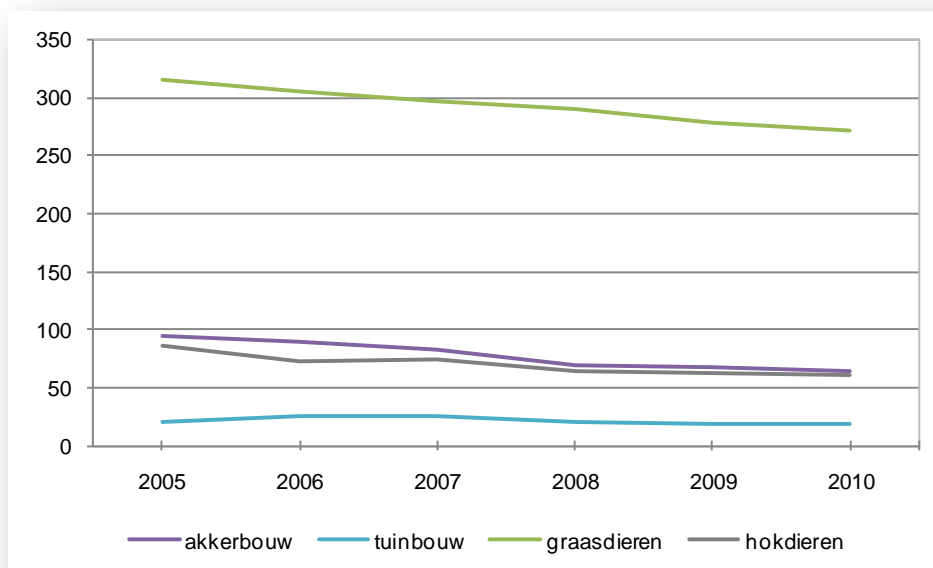
Landbouw

Volgens de landbouwtellingen van het CBS telde de gemeente Deventer in het afgelopen jaar 330 landbouwbedrijven. Dit is een afname van 11,1% ten opzichte van vijf jaar eerder, toen er nog 371 landbouwbedrijven waren. De afname is vergelijkbaar met de landelijke afname van 11,5% over dezelfde periode. Naast de afname van het aantal landbouwbedrijven is ook de hoeveelheid landbouwgrond in de gemeente afgenomen: van 8.317 hectare in 2005 tot 8.185 hectare in 2010. Dit is een afname 1,6%. Maar nog altijd kan 62,3% van het grondoppervlak in de gemeente tot landbouwgrond gerekend worden.

De afname van het aantal bedrijven heeft zich onder alle typen landbouwbedrijven voorgedaan. De afname was het sterkst onder de akkerbouw- en hokdierbedrijven: respectievelijk 32% en 30%. Bij de tuinbouw- en graasdierbedrijven was de afname tien tot veertien procent. In absolute aantallen spreken we over een afname van 30 akkerbouwbedrijven, 2 tuinbouwbedrijven, 44 graasdierbedrijven en 26 hokdierbedrijven.

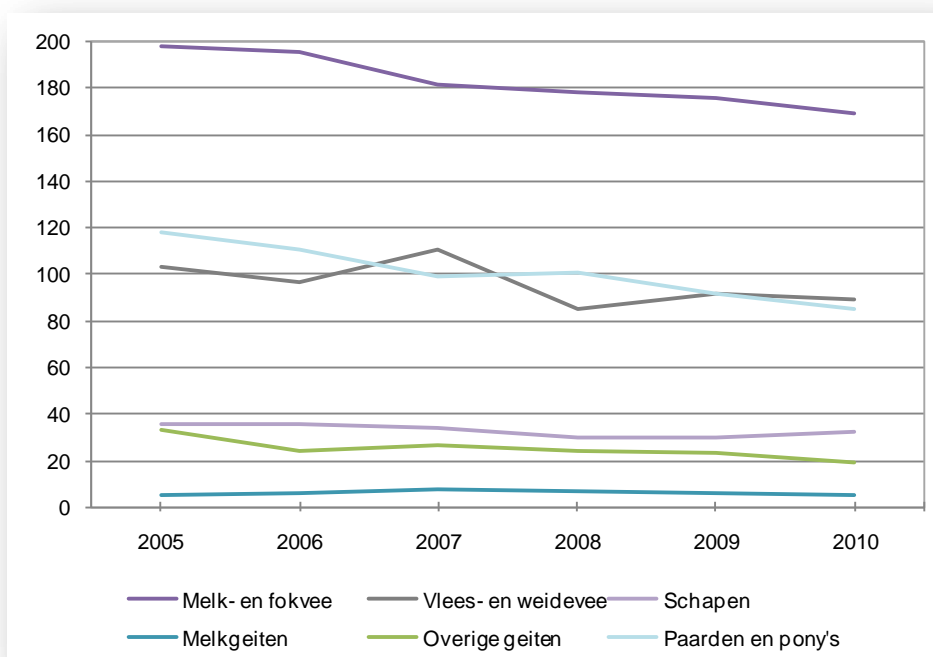
Figuur 4.8 Aantal landbouwbedrijven in Deventer naar type, 2005-2010

Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

De afname van het aantal graasdierbedrijven heeft zich voorgedaan onder nagenoeg alle typen hierbinnen. Ook landelijk is er sprake van een afname van deze bedrijven, zij het een minder sterke afname van 10% (Deventer: -14%). Figuur 4.9 laat de ontwikkeling van het aantal bedrijven per type graasdier zien. Het aantal melkgeitenhouderijen is in Deventer gelijk gebleven tussen 2005 en 2010, landelijk is er een afname zichtbaar van 21%. Bij de overige geitenhouderijen was er in Deventer een afname van 42%, landelijk was deze afname 17%. Het aantal Deventer paarden- en ponybedrijven is afgenomen met 28%, tegenover 17% landelijk.

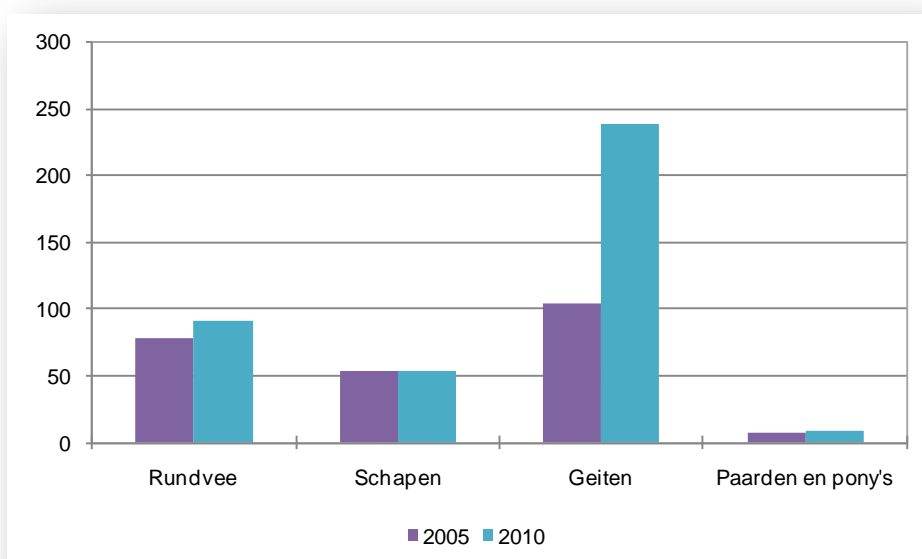
Figuur 4.9 Aantal graasdierbedrijven in Deventer naar type graasdier, 2005-2010

Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Met name bij de geitenhouderijen heeft er de afgelopen vijf jaar een schaalvergroting plaatsgevonden. Het gemiddeld aantal geiten per bedrijf is met 130% toegenomen. Bedrijven met rundvee laten een schaalvergroting zien van gemiddeld 17% meer dieren per bedrijf. Deze schaalvergroting is met name zichtbaar bij melk- en fokveebedrijven (+21%) en minder bij bedrijven met vlees- en weidevee (+4%). Het gemiddeld aantal schapen, paarden en pony's per bedrijf is de afgelopen vijf jaar nagenoeg gelijk gebleven.

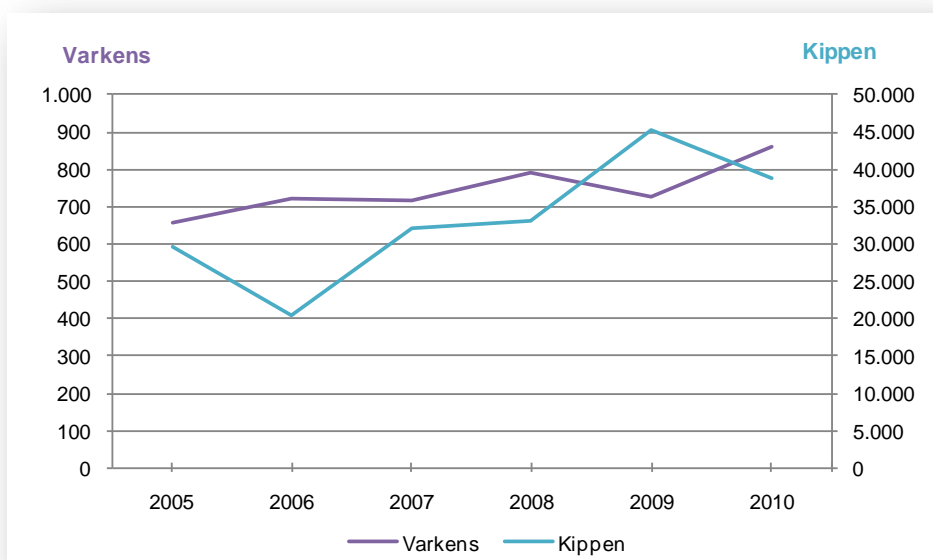
Figuur 4.10 Gemiddeld aantal graasdieren per bedrijf in Deventer, 2005-2010

Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Ook bij de bedrijven met hokdieren heeft de afgelopen vijf jaar schaalvergroting plaatsgevonden. Daarbij gaat het voornamelijk om bedrijven met varkens en kippen. Het aantal vestigingen van bedrijven met andersoortige hokdieren is in Deventer minimaal. Het gemiddeld aantal varkens per bedrijf is in de periode 2005-2010 met 31% toegenomen van 658 tot 863.

Figuur 4.11 Gemiddeld aantal hokdieren per bedrijf in Deventer, 2005-2010

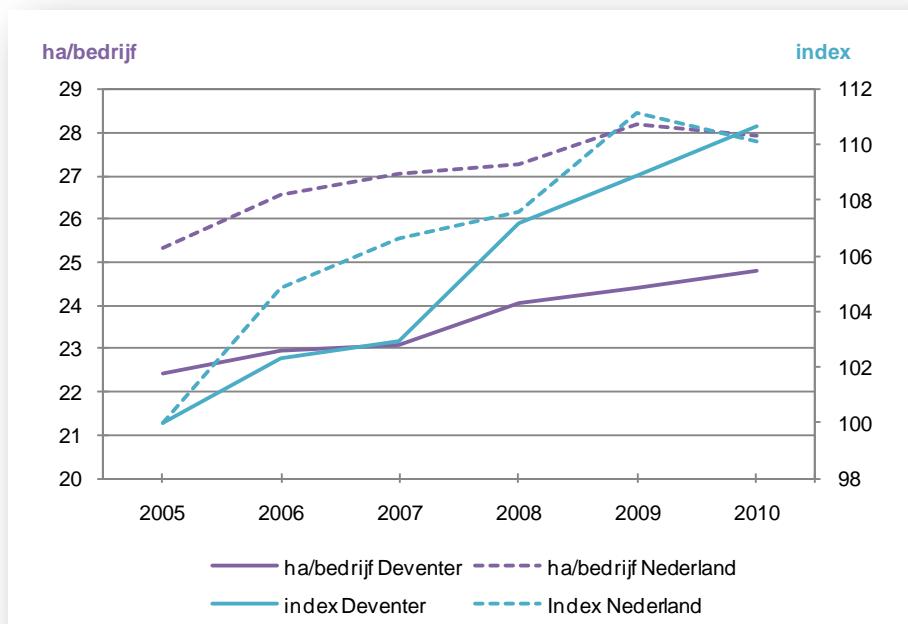
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Het betreft met name een schaalvergroting bij de vleesvarkens (+50%). Het gemiddeld aantal fokvarkens per bedrijf is met 26% toegenomen en het aantal biggen met 9%. Het gemiddeld aantal kippen per bedrijf is in dezelfde periode met 31% toegenomen, van 29.539 tot 39.773 kippen. De toename heeft plaatsgevonden bij de leghennen (+98%) en de vleeskuikens (+50%). Het gemiddeld aantal ouderdieren van leghennen per bedrijf is daarentegen afgenomen met 6%.

De schaalvergroting in de landbouw wordt ook zichtbaar als we de hoeveelheid landbouwgrond afzetten tegen het aantal landbouwbedrijven (figuur 4.12). Had een Deventer landbouwbedrijf in 2005 de beschikking over gemiddeld 22,4 hectare grond, in 2010 is dit toegenomen met twee hectare tot gemiddeld 24,4. Landelijk beschikt een landbouwbedrijf gemiddeld over circa drie hectare meer grond dan een Deventer bedrijf. Relatief gezien zijn zowel de Deventer bedrijven als de Nederlandse bedrijven qua grondoppervlakte even sterk gegroeid in de afgelopen vijf jaar.

Figuur 4.12 Gemiddelde bedrijfsgrootte naar oppervlakte in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

5 Arbeidsmarkt

Een goed functionerende arbeidsmarkt vormt een essentieel onderdeel van een concurrerend economisch klimaat. Immers, wanneer het beschikbare aanbod van arbeidskrachten niet aansluit bij de bestaande vraag (dit wordt mismatch genoemd), dan stopt de economische ontwikkeling. In dit hoofdstuk staat de Deventer arbeidsmarkt centraal. Achtereenvolgens worden de (ontwikkeling van de) samenstelling van de beroepsbevolking, de werkloosheid en de vacatures in kaart gebracht.

5.1 Beroepsbevolking

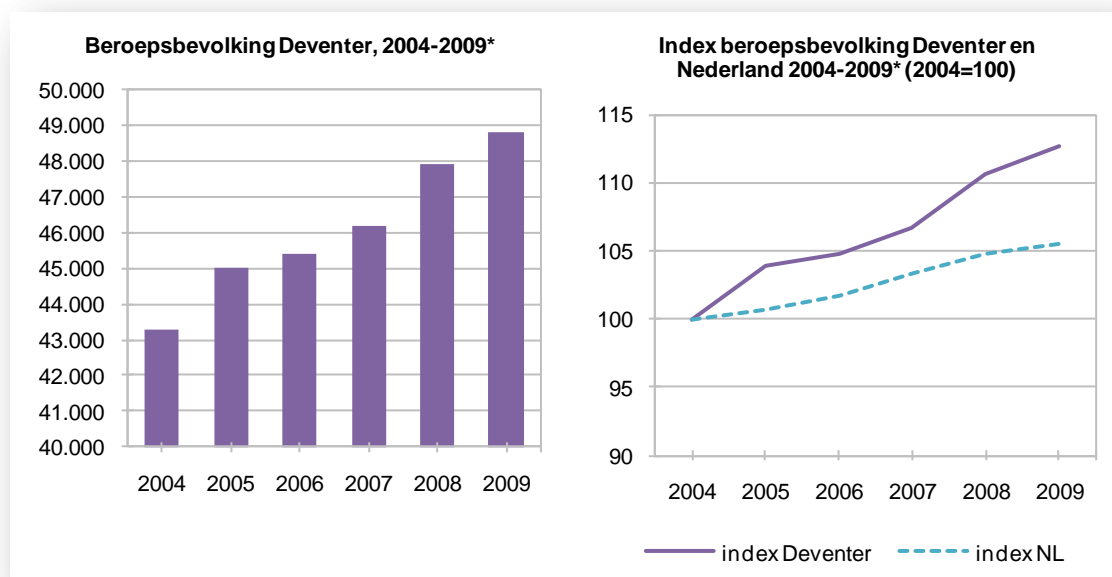
Onder de beroepsbevolking vallen alle personen in de leeftijdscategorie van 15 tot 65 jaar die:

- ten minste twaalf uur per week werken, of
- werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of
- verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

Ontwikkeling beroepsbevolking

Mede door de gemeentelijke herindeling met Bathmen (2005) laat de beroepsbevolking in Deventer tussen 2004 en 2005 een flinke groeispurt zien. In 2004 bestond de Deventer beroepsbevolking nog uit circa 45.000 personen. In 2009 is de beroepsbevolking met bijna 4.000 gegroeid naar een totale omvang van circa 49.000 personen. De groei van de beroepsbevolking is deels verklaarbaar door groei van de 15- tot 65-jarigen in Deventer. Tussen 2005 en 2010 is hun aantal gestegen van circa 64.500 naar 66.500. In vergelijking met de landelijke ontwikkeling is de Deventer beroepsbevolking na 2007 sterker gegroeid.

Figuur 5.1: Ontwikkeling omvang beroepsbevolking in Deventer en Nederland, 2004-2009

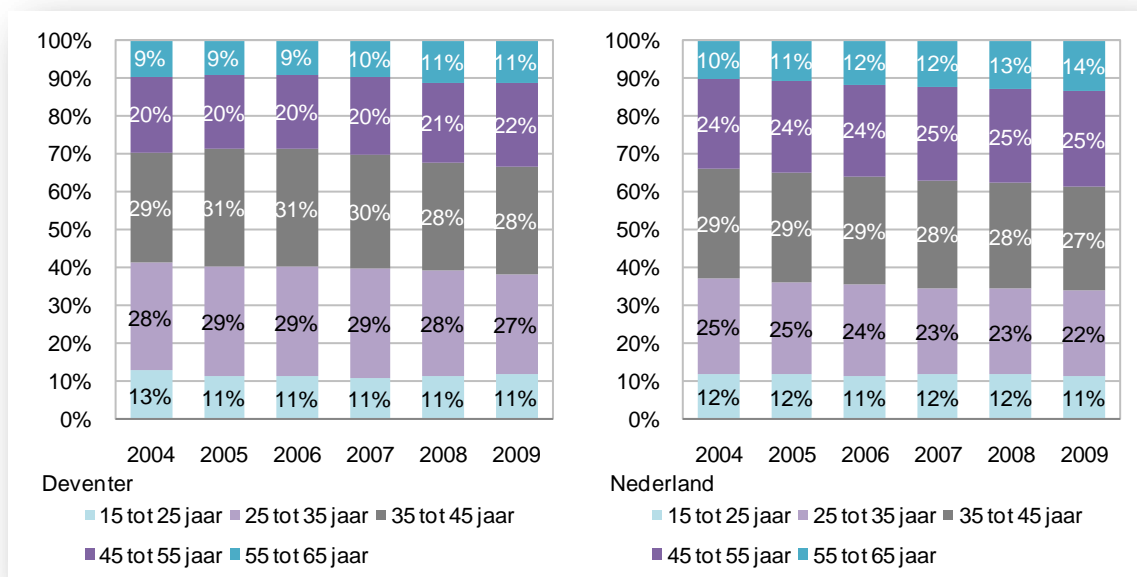

* Cijfers zijn driejaargemiddelden (2009='08-'10)
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Leeftijdsofbouw

Zowel op gemeentelijk als op landelijk niveau is zichtbaar dat de beroepsbevolking in lichte mate is vergrijsd en ontgroend. Zo liep in Deventer het aandeel 15-34 jarigen terug van 41% in 2004 naar 38% in 2009. Tegelijkertijd nam het aandeel 45-plussers in de beroepsbevolking in vijf jaar tijd toe van 29% naar 33%. Het aandeel 45-plussers in Deventer ligt onder het landelijk gemiddelde (39%).

Figuur 5.2: Ontwikkeling leeftijdsopbouw beroepsbevolking in Deventer en Nederland, 2004-2009*

* Cijfers zijn driejaargemiddelden (2009='08-'10)
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

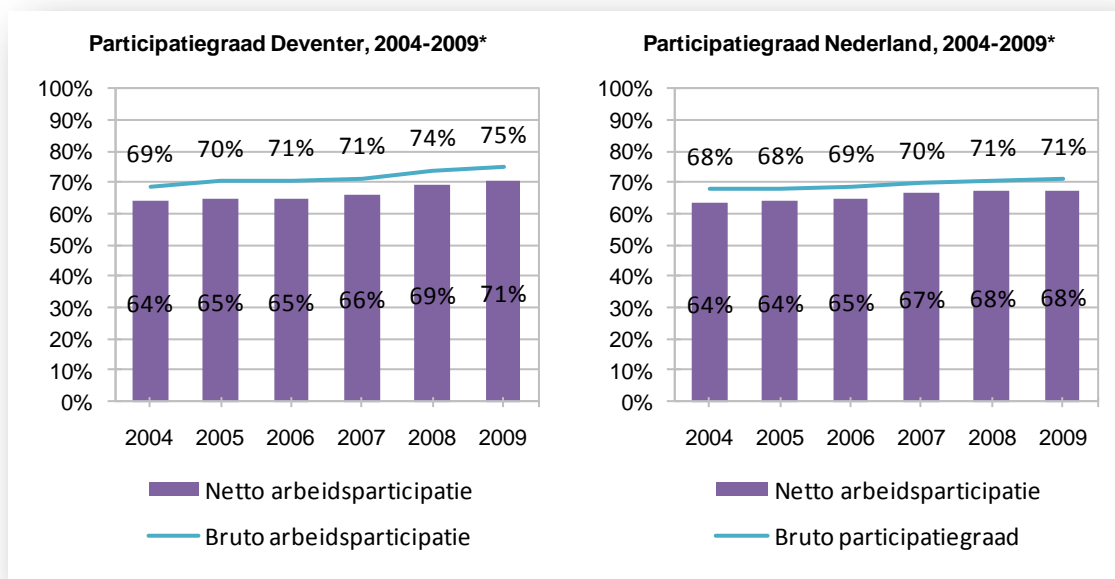
Participatiegraad

Bij het in kaart brengen van de arbeidsparticipatie kan een onderscheid gemaakt worden tussen bruto arbeidsparticipatie en netto arbeidsparticipatie⁵. Uit figuur 5.3 blijkt dat zowel wat betreft de bruto als de netto arbeidsparticipatie Deventer zich (enigszins) boven het landelijk gemiddelde beweegt. Was in voorgaande jaren de Deventer netto arbeidsparticipatie nagenoeg gelijk aan de landelijke participatie, in 2009 ligt deze drie procentpunt boven het landelijk niveau. De bruto participatiegraad in Deventer lag de afgelopen jaren hoger dan de bruto participatiegraad in Nederland. In 2009 ligt deze participatiegraad vier procentpunt hoger dan landelijk.

Om de transitie richting kenniseconomie goed te kunnen maken, is bepaald dat de netto participatiegraad minimaal zeventig procent zou moeten bedragen. Dit is een van de belangrijkste Lissabon-doelstellingen. In 2009 voldoet Deventer daar met 70,6% aan.

⁵ Bruto arbeidsparticipatie is het aandeel werkzame en werkloze beroepsbevolking in potentiële beroepsbevolking (alle personen in de leeftijdscategorie 15 tot 65 jaar). De netto arbeidsparticipatie betreft het aandeel van werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Figuur 5.3: Ontwikkeling participatiegraad in Deventer en Nederland, 1999-2009

* Cijfers zijn driejaargemiddelden (2009='08-'10)
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Uit een nadere verdieping van de arbeidsparticipatie op basis van een aantal achtergrondkenmerken komt voor Deventer het volgende naar voren:

- **Leeftijd:** de afgelopen vijf jaar was er overwegend sprake van een verhoging van de deelname aan het arbeidsproces. Deze toename komt voor een deel op het conto van de leeftijdscategorie 55 tot 65 jaar, waar een flinke stijging van de arbeidsparticipatie heeft plaatsgevonden. In 2004 lag de netto arbeidsparticipatie van de 55 tot 65-jarigen nog op 38,5%, om op te lopen naar 47,6% in 2009.
- **Opleiding:** het is een landelijk fenomeen, dat naarmate de opleiding hoger is, de (bruto en netto) arbeidsparticipatie groeit. De bruto arbeidsparticipatie in 2009 in Deventer komt voor lager, middelbaar en hoger onderwijs respectievelijk uit op 58%, 76% en 91%. Hetzelfde rijtje voor wat betreft de netto arbeidsparticipatie in hetzelfde jaar levert achtereenvolgens 50%, 73% en 87% op. Vergeleken met Nederland ligt de participatie in Deventer onder alle opleidingsniveaus boven het landelijk gemiddelde in 2009.
- **Geslacht:** in de afgelopen vijf jaar lag in Deventer de netto arbeidsparticipatie van vrouwen onder de gemiddelde (mannen en vrouwen) arbeidsparticipatie (63% versus 71% in 2009). De landelijke netto arbeidsparticipatie van vrouwen ligt in 2009 op 60%.
- **Etniciteit:** de netto arbeidsparticipatie van allochtonen (ten minste één ouder buiten Nederland geboren) ligt in 2009 onder de deelname van autochtonen (60% versus 74%). Zowel bij allochtonen als bij autochtonen is de netto arbeidsparticipatie van tussen 2005 en 2009 toegenomen. De netto arbeidsparticipatie onder allochtonen is in 2009 gelijk aan het landelijk gemiddelde van allochtonen. De netto arbeidsparticipatie onder autochtonen is in 2009 vier procentpunt hoger dan het landelijk gemiddelde onder autochtonen. Kijken we naar de bruto arbeidsparticipatie, dan zien we dat deze in Deventer onder allochtonen lager is dan onder autochtonen (67% versus 77% in 2009).

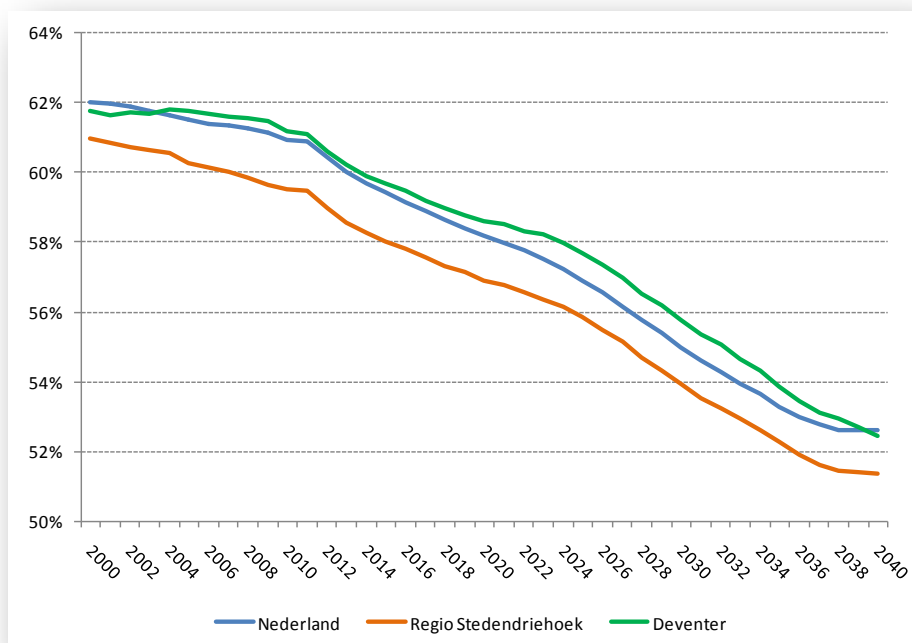
Ontwikkeling potentiële beroepsbevolking in toekomst

Om een beeld te krijgen van de toekomstige beschikbaarheid van arbeidskrachten in Deventer, is becijferd hoe de potentiële beroepsbevolking zich zal ontwikkelen in de periode tot 2040. Tot de potentiële beroepsbevolking rekenen we alle inwoners tussen 20 en 65 jaar. Het gaat hier weliswaar om een ruimere groep dan de beroepsbevolking, maar het geeft een goede indicatie voor de ontwikkeling van het potentieel aan arbeidskrachten.

In Deventer zijn momenteel ruim 60.000 personen tussen de 20 en 65 jaar. Dit aantal is de afgelopen jaren toegenomen. De verwachting is dat hun aantal de komende jaren licht zal afnemen van bijna 60.000 in 2020 naar 58.000 in 2030. In 2040 zal dit aantal verder zijn gedaald naar circa 55.000 personen. In relatieve zin is de groep 20-64 jarigen in Deventer de laatste jaren vrij constant (lichte afname). De komende jaren wordt een afname van het aandeel 20-64 jarigen verwacht. In 2040 zal het percentage 20-64 jarigen in Deventer ongeveer 52,5% bedragen, gelijk aan het gemiddelde in Nederland.

Figuur 5.4: Aandeel 20-64 jarigen Deventer, regio Stedendriehoek en Nederland 2000-2040

Bron: CBS

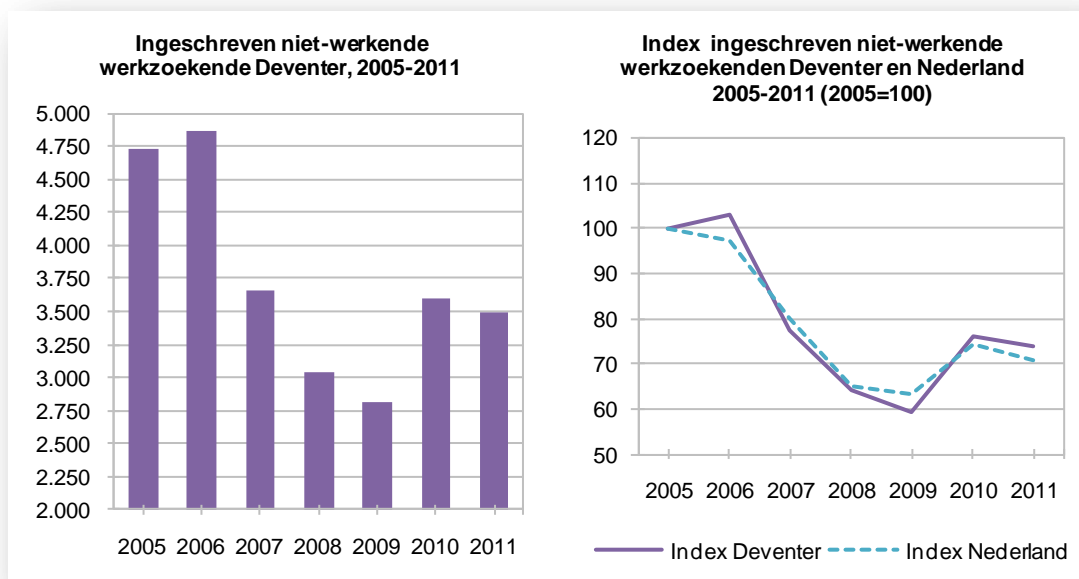
De potentiële beroepsbevolking vormt de motor van de economie. Ondanks de recente economische recessie zal de vraag naar arbeidskrachten op termijn toenemen. Er zullen de komende jaren immers veel mensen uit de arbeidsmarkt treden. Dat biedt nieuwkomers (jongeren) en werklozen de kans om (weer) toe te treden tot de arbeidsmarkt.

5.2 Werkloosheid

Ontwikkeling werkloosheid

In 2005 en 2006 waren er relatief veel werklozen in Deventer, hier gedefinieerd als niet-werkende werkzoekenden, namelijk rond de 4.750. In de jaren daarna is het aantal werklozen afgenomen tot 2.557 op het laagste punt in 2009. Met de economische crisis is in 2010 en 2011 het aantal werklozen echter weer toegenomen tot rond de 3.500. De ontwikkeling van het aantal werklozen is in figuur 5.5 ook afgezet tegen de ontwikkeling van het aantal werklozen in Nederland. Ook landelijk is in de jaren 2007-2009 sprake van een sterke daling van het aantal werklozen, om in de jaren 2010 en 2011 weer toe te nemen.

Figuur 5.5: Ontwikkeling niet-werkende werkzoekenden in Deventer en Nederland, 2005-2011

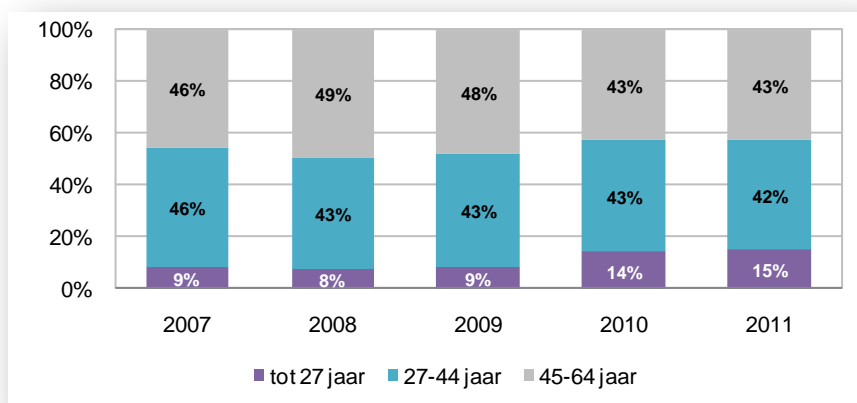

Bron: RBA, CWI, UWV WERKbedrijf, bewerking gemeente Deventer

Samenstelling werklozenbestand

De samenstelling van het werklozenbestand wordt in beeld gebracht aan de hand van de kenmerken leeftijd, duur en opleidingsniveau.

Figuur 5.6: Ontwikkeling samenstelling niet-werkende werkzoekenden in Deventer naar leeftijd, 2007-2011

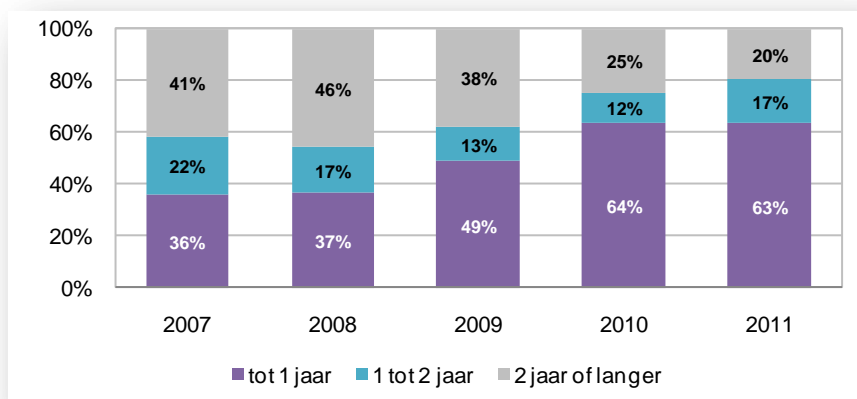
Bron: RBA, CWI, UWV WERKbedrijf, bewerking gemeente Deventer

De laatste twee jaar is sprake van een relatieve toename van het aantal jongere werklozen. Kwam in de periode 2007-2009 de werkloosheid voor circa negen procent voor rekening van personen tot 27 jaar, de afgelopen twee jaar is vijftien procent van de werklozen nog geen 27 jaar oud. Het aandeel werklozen van 45 jaar of ouder is daarentegen iets afgenomen: van een piek van 49% in 2008 tot 43% in 2011. De relatieve omvang van de groep werklozen in de leeftijd 27-44 jaar is daarentegen nagenoeg gelijk gebleven met circa 43%.

Na 2008 neemt het aandeel personen dat tot één jaar werkloos was toe van 37% in 2008 naar 63% in 2011. In dezelfde periode is het aandeel langdurig werklozen afgenomen van 46% naar 20%.

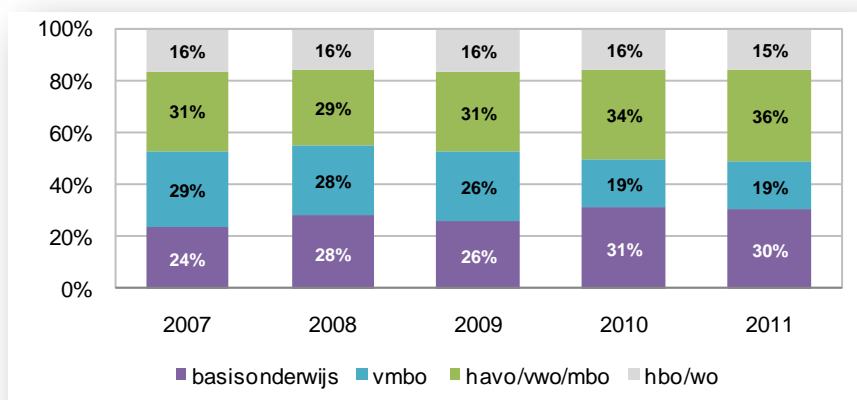
Figuur 5.7: Ontwikkeling duur werkloosheid van niet-werkende werkzoekenden in Deventer, 2007-2011

Bron: RBA, CWI, UWV WERKbedrijf, bewerking gemeente Deventer

In 2007 had iets meer dan de helft van de werklozen maximaal basisonderwijs of vmbo gevolgd. In de jaren daaropvolgend is dit aandeel iets toegenomen om vervolgens weer iets af te nemen tot vijftig procent. Met name de werkloosheid onder personen die ten hoogste basisonderwijs hebben gevolgd is de laatste twee jaar toegenomen. Eenzelfde beeld is zichtbaar voor de werklozen die hooguit een havo- vwo- of mbo-diploma hebben. Het aandeel werklozen onder de hoger opgeleiden is daarentegen gelijk gebleven de afgelopen jaren.

Figuur 5.8: Ontwikkeling opleidingsniveau van niet-werkende werkzoekenden in Deventer, 2007-2011

Bron: RBA, CWI, UWV WERKbedrijf, bewerking gemeente Deventer

5.3 Vacatures

Ontwikkeling vacatures⁶

In de volgende tabel is het aantal vacatures weergegeven dat tussen 2007 en 2010 jaarlijks bij het UWV WERKbedrijf⁷ nieuw is aangemeld. In de eerste drie jaar is te zien dat de Deventer economische groei afneemt, als dit zou worden afgeleid van de daling van het aantal ingedien-

⁶ Om een beeld te kunnen geven van de ontwikkeling en het soort vacature is gebruik gemaakt van cijfers van het CWI. Hierbij gelden twee kanttekeningen. Ten eerste worden niet alle vacatures bij het CWI aangemeld. Het gaat ten hoogste om 30% van het totale aantal vacatures. Verder worden niet alle vacatures die bij het CWI worden aangemeld ook daadwerkelijk via het CWI ingevuld. Ondanks deze bezwaren geven de cijfers van het CWI toch een indicatief beeld van zowel de algemene ontwikkeling als de sectorale verschillen.

⁷ Vanaf 1 januari 2009 is het CWI onderdeel van het UWV onder de naam UWV WERKbedrijf.

de vacatures. In 2010 is er weer een grote vraag naar werknemers, dat zich vertaalt in een toename van het aantal vacatures en een stijging van de vacaturegraad. Landelijk fluctueert het aantal vacatures. Werden in 2007 en 2008 tussen de 285.000 en 290.000 nieuwe vacatures ingediend, in 2009 daalde dit aantal tot ongeveer 250.000 om in 2010 weer toe te nemen tot ruim 268.000 nieuw ingediende vacatures.

Tabel 5.1: Ontwikkeling nieuwe vacatures UWV WERKbedrijf per jaar, landelijk en in Deventer, 2007-2010

	2007	2008	2009	2010
Aantal vacatures Deventer	2.325	1.938	1.693	1.923
Aantal vacatures Nederland	285.686	288.962	248.480	268.413
Vacaturegraad* Deventer	5,1%	4,2%	3,5%	3,9%
Vacaturegraad* Nederland	3,7%	3,7%	3,2%	3,4%

* Aantal vacatures als percentage van de beroepsbevolking

Bron: CWI, UWV WERKbedrijf, CBS, bewerking gemeente Deventer

De vacaturegraad –het aantal nieuwe vacatures als percentage van de beroepsbevolking– ligt in Deventer structureel boven het landelijke cijfer. Verhoudingsgewijs komen er in Deventer dus veel nieuwe vacatures bij het UWV WERKbedrijf binnen.

Sectorale verschillen

In de volgende tabel is voor de jaren 2007 tot en met 2010 weergegeven welke sectoren de meeste vacatures hebben ingediend bij het UWV WERKbedrijf Deventer en in Nederland als geheel. Het eerste dat opvalt, is het feit dat de zakelijke dienstverlening ieder jaar rond de helft van het aantal ingediende vacatures voor haar rekening neemt. Ook de sectoren gezondheids- en welzijnzorg en handel en reparatie nemen de afgelopen jaren een behoorlijk deel voor hun rekening in Deventer, meer dan landelijk het geval is.

De industrie is voor de Deventer economie van belang, maar het aantal vacatures in de sector is minimaal. Sinds 2008 neemt de industrie (bijna) geen vacatures meer voor haar rekening. Landelijk ligt dit percentage beduidend hoger. Dit heeft er onder meer mee te maken dat de werkgelegenheid in de Deventer industrie nog steeds daalt, terwijl er landelijk sprake is van groei.

Opmerkelijk is de groei van het aantal vacatures in Deventer in de sector energie en water. In 2010 is deze sector goed voor zes procent van alle ingediende vacatures, landelijk is dit minder dan een procent.

Tabel 5.2: Percentage ingediende vacatures bij het UWV WERKbedrijf per sector per jaar, landelijk en in Deventer, 2007-2010

	Deventer				Nederland			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Landbouw	1%	1%	2%	1%	3%	3%	3%	2%
Industrie	3%	0%	0%	0%	7%	6%	5%	6%
Energie en water	0%	3%	5%	6%	0%	0%	0%	0%
Bouwnijverheid	2%	2%	1%	2%	5%	4%	4%	4%
Handel en reparatie	22%	16%	14%	11%	13%	13%	10%	9%
Horeca	6%	7%	9%	7%	7%	7%	7%	6%
Vervoer, opslag en communicatie	3%	2%	1%	3%	4%	4%	4%	4%
Financiële instellingen	1%	1%	1%	1%	1%	0%	1%	0%
Zakelijke dienstverlening	47%	56%	46%	50%	42%	44%	45%	47%
Overheid	2%	1%	0%	0%	3%	3%	4%	4%
Onderwijs	2%	2%	1%	1%	2%	2%	2%	2%
Gezondheids- en welzijnzorg	10%	9%	16%	14%	7%	8%	9%	9%
Overige dienstverlening	1%	2%	3%	5%	5%	6%	5%	5%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: CWI, UWV WERKbedrijf

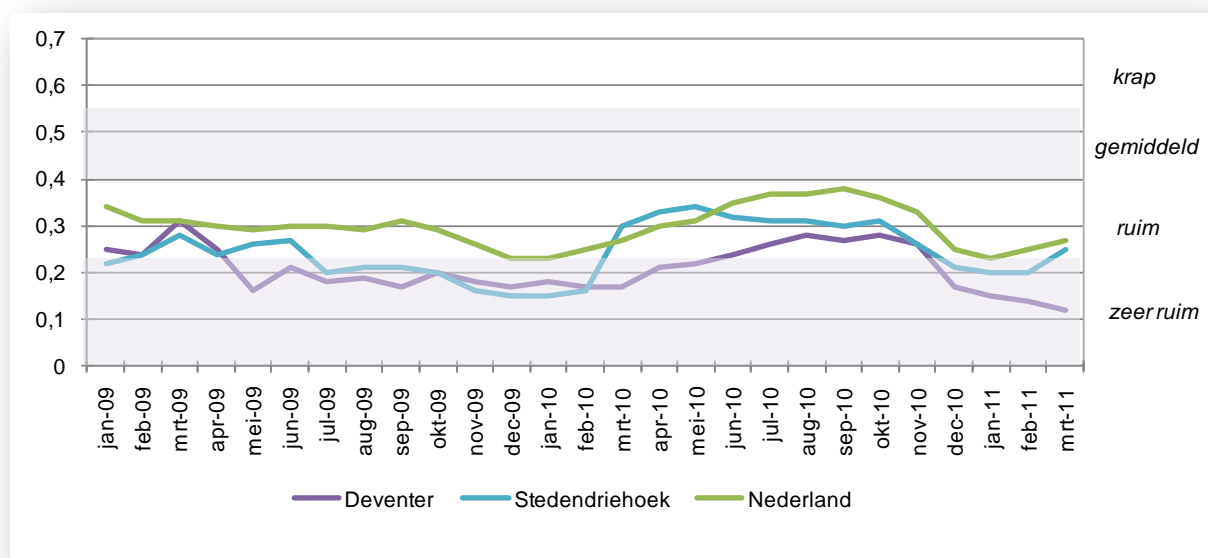

Ruimte op de arbeidsmarkt

Aan de hand van de UWV krapte-indicator kan bekeken worden hoe gespannen de arbeidsmarkt is. Deze indicator zet het aantal bij het WERKbedrijf openstaande vacatures af tegen het aantal niet-werkende werkzoekenden dat korter dan zes maanden ingeschreven staat. Omdat vacatures voor hoger opgeleiden ondervertegenwoordigd zijn bij het WERKbedrijf, worden deze vacatures niet meegenomen in de krapte-indicator. Vanwege de representativiteit worden alleen sectoren meegenomen waar de som van het aantal vacatures en het aantal niet-werkende werkzoekenden 25 of meer is.

In Deventer en in de regio Stedendriehoek is in de periode 2009-2011 sprake van een zeer ruime tot ruime arbeidsmarkt, landelijk is de arbeidsmarkt als ruim te typeren. Dit houdt in dat het arbeidsaanbod groter is dan de arbeidsvraag. Over het algemeen genomen kent Deventer een ruimere arbeidsmarkt dan de regio Stedendriehoek en landelijk. Na een toenemende krapte op de Deventer arbeidsmarkt van maart 2010 tot en met oktober 2010, neemt de krapte na oktober 2010 weer af. Landelijk en in de Stedendriehoek lijkt de krapte op de arbeidsmarkt in 2011 toe te nemen, Deventer volgt hierin vooralsnog niet.

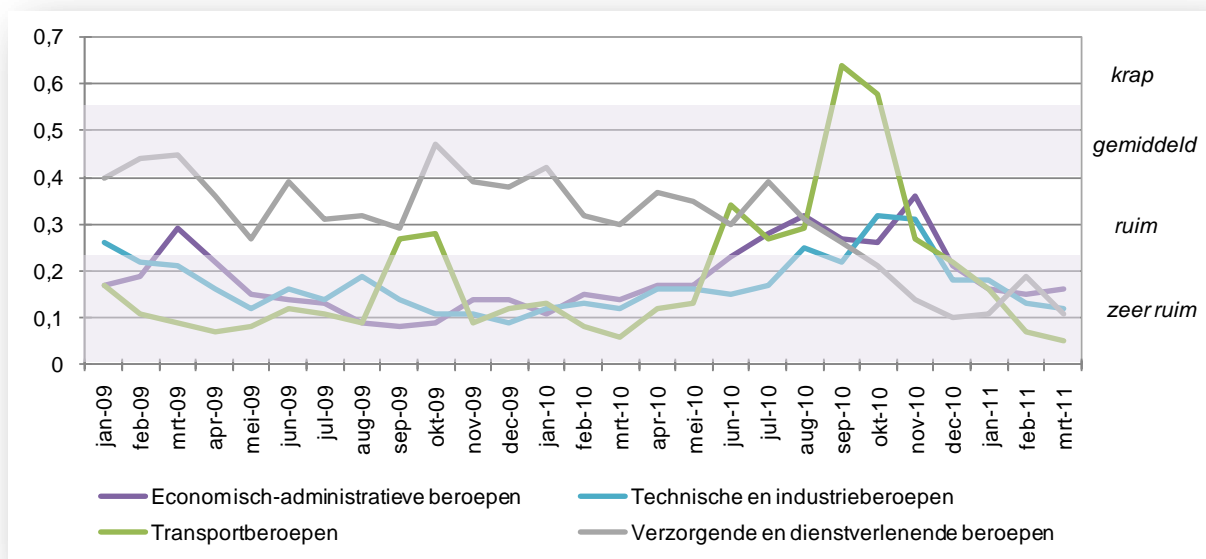
Figuur 5.10: Krapte-indicator UWV, Deventer en landelijk, 2009-2011

Bron: UWV Werkbedrijf, bewerking gemeente Deventer

Voor Deventer kunnen we voor vier sectoren de krapte op de arbeidsmarkt weergeven. Figuur 5.11 laat zien dat er sprake is van een ruime tot zeer ruime arbeidsmarkt voor 'economisch-administratieve' en 'technische en industrieberoepen'. De verzorgende en dienstverlenende beroepen laten een trend zien van een gemiddelde naar een zeer ruime arbeidsmarkt. In de transportsector is in de periode maart 2010 tot oktober 2010 een toenemende krapte te zien op de arbeidsmarkt. Vanaf september 2010 neemt deze krapte echter weer af. Voor de vier sectoren geldt dat vanaf december 2010 sprake is van een zeer ruime arbeidsmarkt.

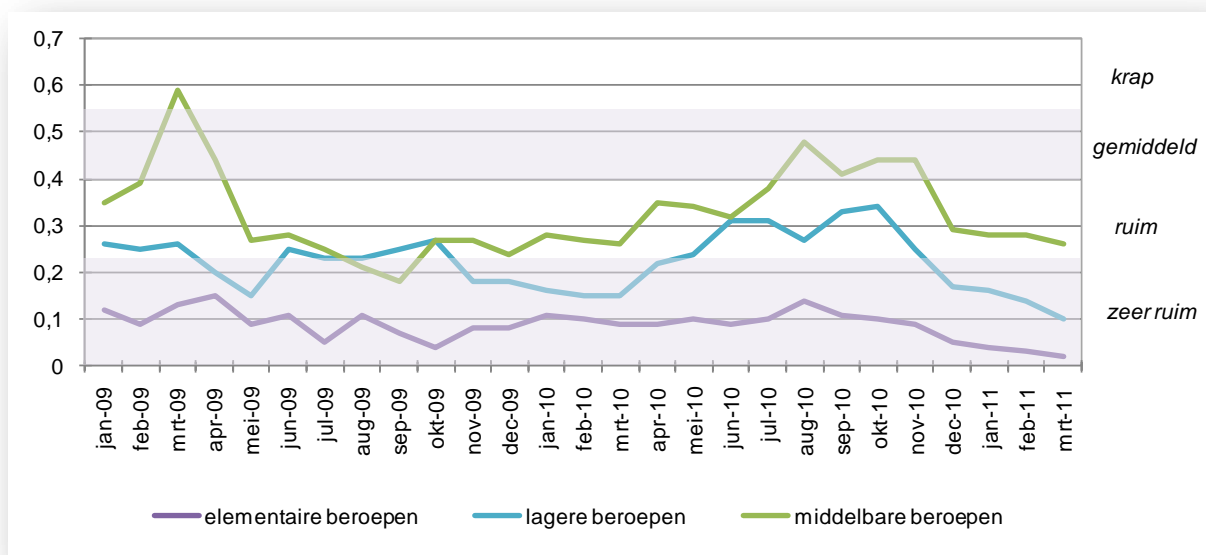
Figuur 5.11: Krapte-indicator UWV, naar sector, Deventer, 2009-2011

Bron: UWV Werkbedrijf, bewerking gemeente Deventer

Ook kan de spanning op de Deventer arbeidsmarkt bekeken worden per beroepsniveau. Bij de elementaire beroepen is er sprake van een zeer ruime arbeidsmarkt. In de eerste maanden van 2011 neemt het aanbod in relatie tot de arbeidsvraag nog meer toe. Bij de lagere beroepen is de ruimte op de arbeidsmarkt minder groot, maar nog altijd te typeren als ruim tot zeer ruim. De arbeidsmarkt voor middelbare beroepen laat begin 2009 een krapte zien om vervolgens weer ruimer te worden. Van september 2009 tot en met augustus 2010 neemt de krapte weer langzaam toe, om vanaf september 2010 af te nemen tot een ruime arbeidsmarkt.

Figuur 5.12 Krapte-indicator UWV, naar beroepsniveau, Deventer, 2009-2011

Bron: UWV Werkbedrijf, bewerking gemeente Deventer

6 Kennis en Innovatie

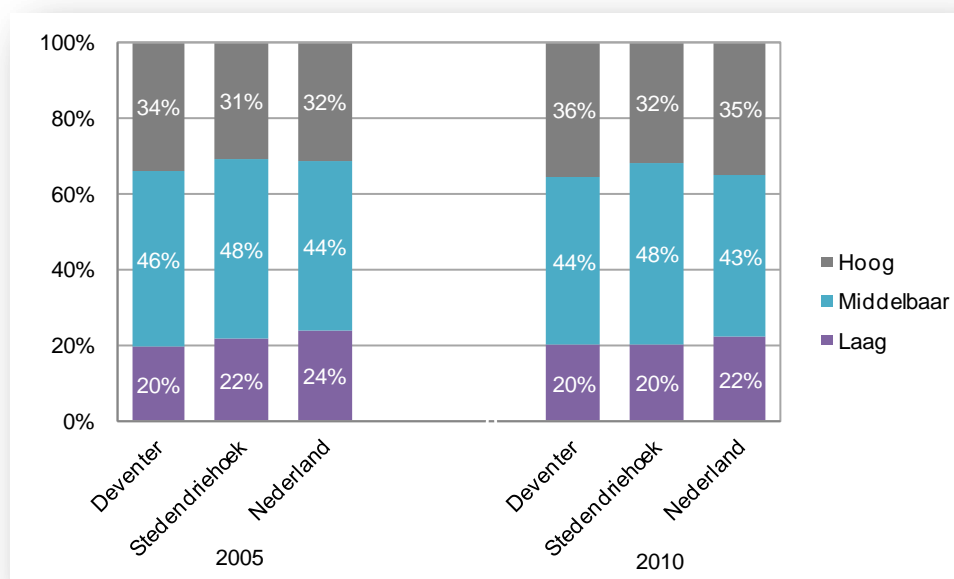
Oost-Nederland telt drie hotspots voor innovatie, geconcentreerd rond drie grote universiteiten. Deze drie hotspots, bestaande uit Twente (Technology), Wageningen (Food) en Nijmegen (Health), vormen de hoekpunten van wat de Triangle heet. Deventer ligt midden in deze innovatiedriehoek. Alle hoekpunten zijn nabij. Het is echter onduidelijk of Deventer daar ook daadwerkelijk van profiteert. Het feit dat Deventer gunstig gelegen is ten opzichte van de drie valleys wil nog allerm minst zeggen dat Deventer daar ook voordeel mee behaalt. Met Saxion Hogeschool en ROC Aventus beschikt Deventer over een goede kennisinfrastructuur. Daarnaast telt Deventer diverse bedrijven die hoog inzetten op R&D. Ook de vele adviesdiensten die Deventer rijk is, vervullen een belangrijke brugfunctie tussen kennis en commercie. In dit hoofdstuk worden enkele aspecten van de kenniseconomie uitgelicht.

6.1 De lerende mens

Opleidingsniveau

In de volgende figuur is het opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking van Deventer en Nederland voor 2005 en 2010 weergegeven. In Deventer is 36% van de werkzame beroepsbevolking hoog opgeleid. Dit zijn ongeveer 16.000 personen. Het aandeel hoog opgeleiden (HBO en WO) is in Deventer ongeveer gelijk aan het landelijke aandeel. In de Stedendriehoek is dit aandeel iets lager. Zowel in Nederland als in de Stedendriehoek en Deventer is het aandeel hoog opgeleiden de afgelopen jaren licht toegenomen.

Figuur 6.1: Opleidingsniveau werkzame beroepsbevolking Deventer, Stedendriehoek en Nederland in 2005 en 2010

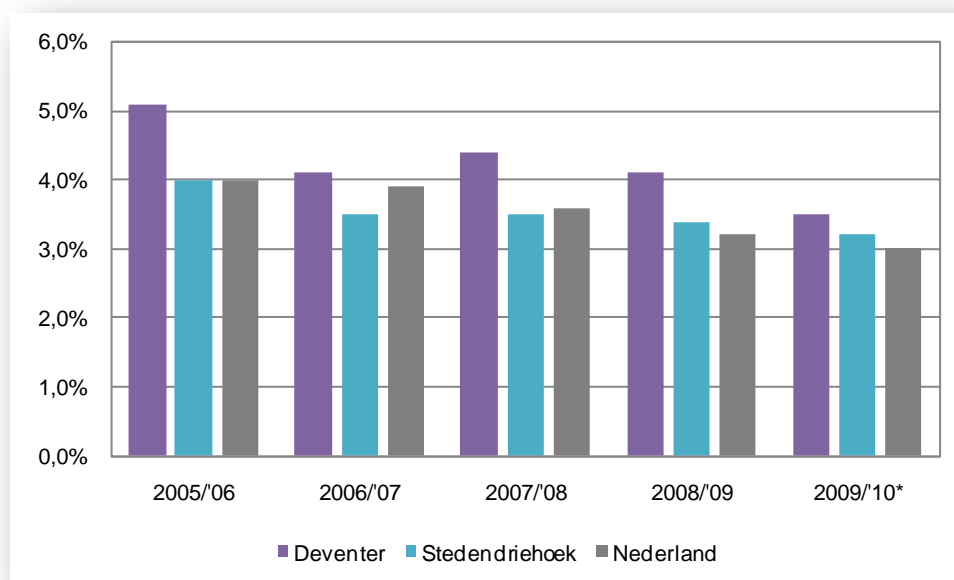
Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

De middelbaar opgeleiden vormen de grootste groep binnen de werkzame beroepsbevolking van Deventer. Hun aandeel is iets teruggelopen van 46% naar 44%. De groep laag opgeleiden is stabiel gebleven met 20%. In het algemeen is het aandeel hoger opgeleiden in de werkzame beroepsbevolking toegenomen.

Toch is er nog altijd een groep jongeren die de arbeidsmarkt betreedt zonder startkwalificatie. Om deze ongewenste ontwikkeling tegen te gaan, voert de overheid gericht beleid. Hierbij richt zij zich op jongeren tot 23 jaar die niet meer op school zitten en geen startkwalificatie hebben:

zij beschikken niet over minimaal een havo- of vwo-diploma, noch hebben zij mbo-niveau-2 afgerond.

Figuur 6.2: Aandeel nieuwe voortijdig schoolverlaters t.o.v. totaal aantal onderwijsdeelnemers in Deventer, RMC-regio Stedendriehoek en Nederland, 2005-2006 tot en met 2009-2010.

* Voorlopige cijfers

Bron: OCW/CFI (Onderwijsnummergegevens) www.vsvverkenner.nl. Bewerking gemeente Deventer

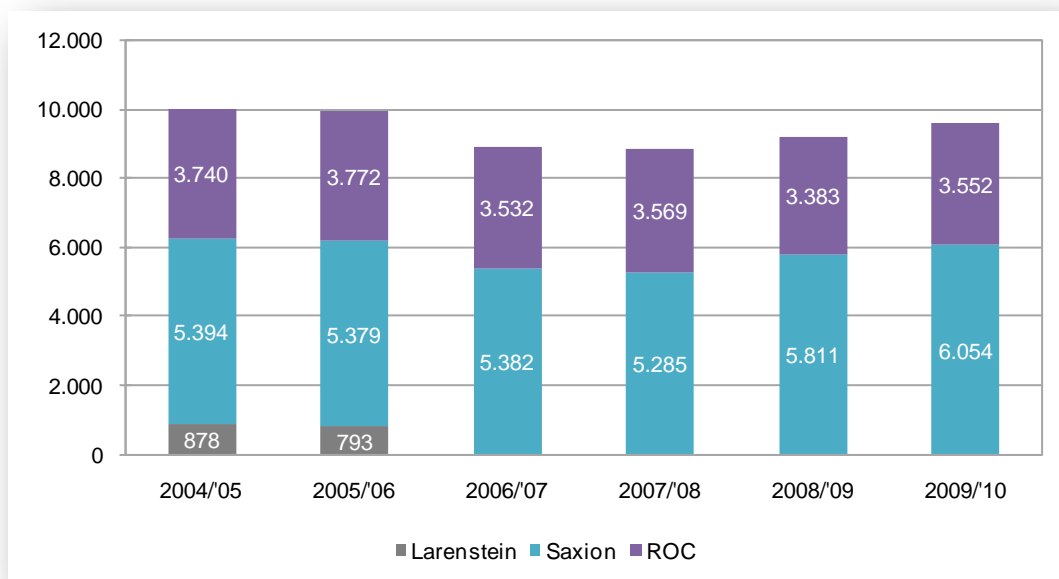
In het schooljaar 2009-'10 telde Deventer 264 nieuwe voortijdig schoolverlaters (vsv-ers). Deze jongeren (tot 23 jaar) zonder startkwalificatie stonden in het schooljaar 2008/'09 nog wel ingeschreven, maar in het schooljaar 2009/'10 niet meer. Uit figuur 6.2 blijkt dat het percentage vsv-ers in Deventer in de afgelopen jaren is afgenomen van 5,1% in 2005/'06 tot 3,5% in 2009/'10. Wel is het zo dat Deventer ten opzichte van de RMC-regio Stedendriehoek en ten opzichte van Nederland relatief iets meer vsv-ers kent. Gelet op het over het algemeen ongunstiger vooruitzicht van vsv-ers op de arbeidsmarkt, vormen zij een zorgkind binnen de beroepsbevolking.

Ontwikkeling aantal studenten

In de volgende figuur is het aantal studenten in Deventer weergegeven. Tot de studenten worden in dit geval alle voltijd-, deeltijd- en duale studenten aan een HBO (Larenstein en Saxion) of MBO (ROC Aventus) gerekend. Ten opzichte van de studie jaren 2004/'05 en 2005/'06 is het aantal studenten gedaald. In 2005/'06 waren er bijna 9.950 studenten, terwijl het jaar daarna ruim 8.910 studenten telde. Voor deze afname is een aantal deelverklaringen aan te voeren. Ten eerste wordt de afname voor een groot deel verklaard door de sluiting van hogeschool Larenstein in Deventer in 2006, waardoor er bijna 800 studenten minder in Deventer zijn. Daarnaast is de concurrentie vanuit andere HBO-instellingen toegenomen en zijn instellingen als Windesheim en de HAN gestart met enkele opleidingen die eerder in de regio alleen door Saxion werden aangeboden. Ook verzorgt Saxion de opleidingen Hoger Hotelonderwijs en Security Management in Apeldoorn. Door een forse toename van het aantal inschrijvingen bij Saxion voor het studiejaar 2008/'09 (+10%) is de neergang van het aantal studenten gekeerd. Bij ROC Aventus is het aantal inschrijvingen in de laatste vier studie jaren niet toegenomen.

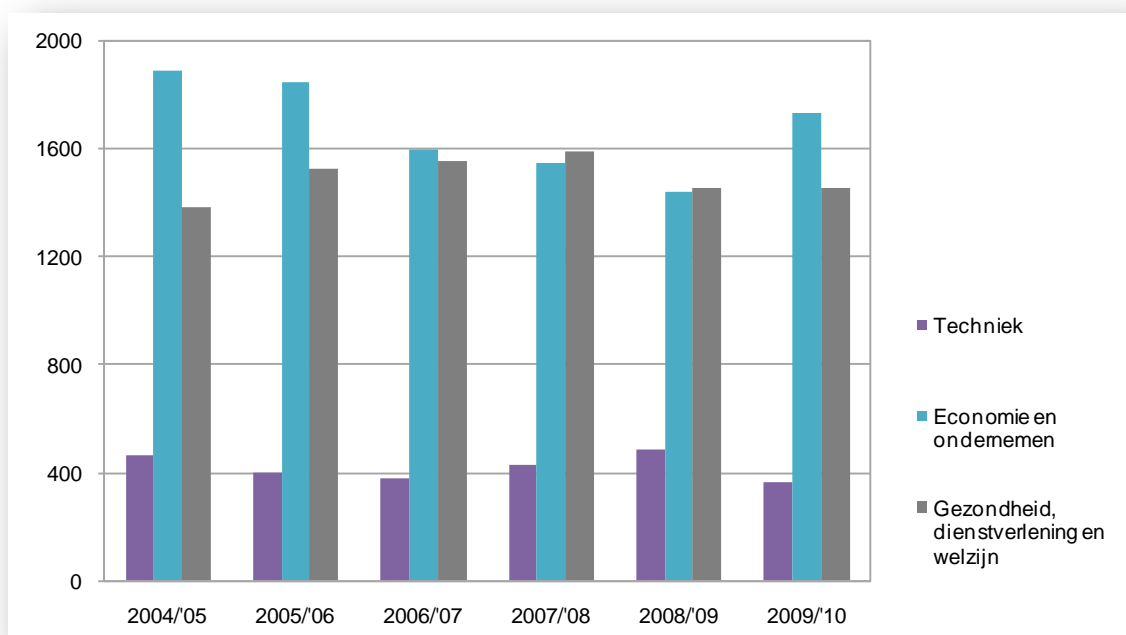
Figuur 6.3: Aantal studenten in Deventer per studiejaar

Bron: Larenstein, Saxion, ROC Aventus

In de volgende figuur is het aantal MBO-studenten per sector weergegeven. In het MBO volgt bijna de helft van de ruim 3500 studenten in studiejaar 2009/'10 een opleiding in de richting economie en ondernemen. Ruim 1400 MBO-studenten volgen een opleiding in de gezondheid, dienstverlening of welzijn. Slechts 360 studenten volgen een opleiding in de techniek. Dit aantal ligt zo laag doordat in het studiejaar 2004/'05 een groot gedeelte van de techniekopleidingen is verplaatst naar locatie Apeldoorn.

Figuur 6.4: Aantal MBO-studenten in Deventer naar sector per studiejaar

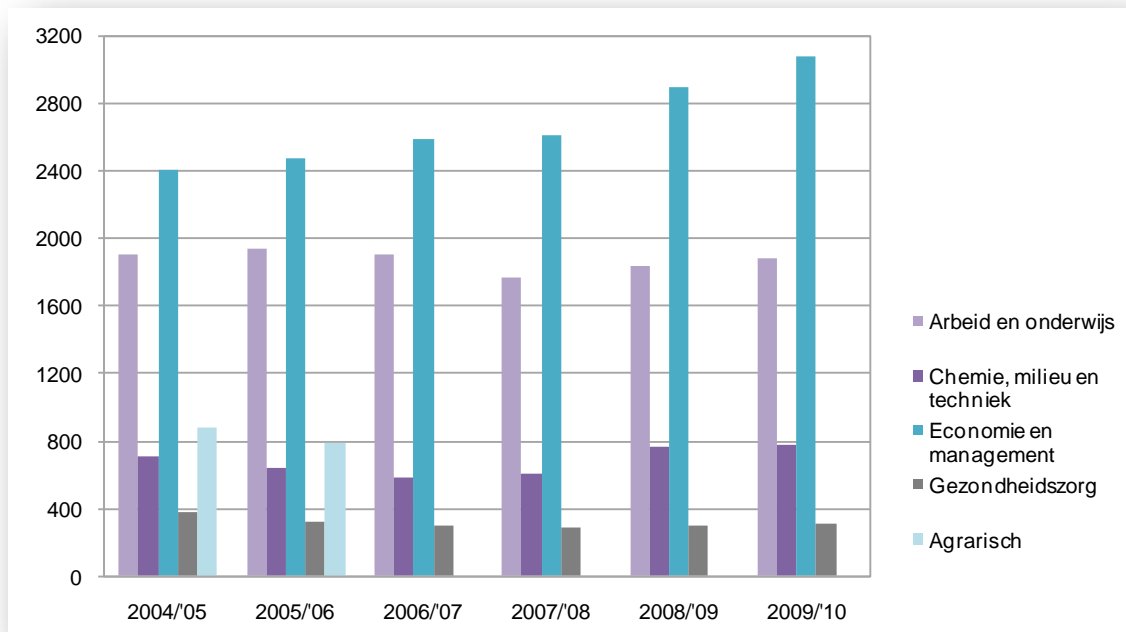

Bron: ROC Aventus

In figuur 6.5 is het aantal HBO-studenten per sector weergegeven. De helft van de ruim 6000 HBO-studenten in Deventer volgt, net als bij het ROC, een opleiding in de richting economie of management. Deze richting is de afgelopen jaren steeds populairder geworden, want in het studiejaar 2004/'05 koos slechts een derde van de studenten voor deze richting. Arbeid en onderwijs is de één na grootste richting in het HBO. Een derde van de studenten kiest hiervoor. Chemie, milieu en techniek wordt gevolgd door 800 studenten en de gezondheidszorg door 300 studenten. De agrarische opleidingen zijn door verplaatsing van Larenstein sinds 2006/'07 verdwenen uit Deventer.

Figuur 6.5: Aantal HBO-studenten in Deventer naar sector per studiejaar

Bron: Larenstein en Saxion

6.2 Kennisintensiteit Deventer bedrijfsleven

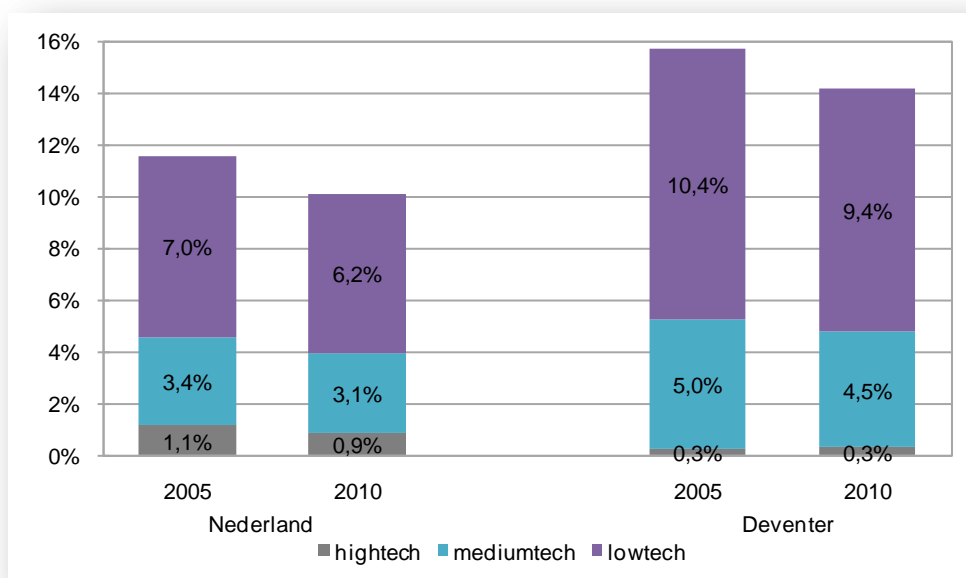
Hightech industrie

Het aandeel hightech en mediumtech werkgelegenheid in de industrie is een indicator voor innovatiekracht. Voor Deventer is dit beeld wat betreft het hightech deel weinig positief (zie figuur 6.6). In de gemeente is nauwelijks hightech industrie gevestigd. Het gaat om enkele bedrijven die samen goed zijn voor 0,3% van de werkgelegenheid. Landelijk gezien ligt het gehalte hightech van de industrie aanmerkelijk hoger. Hoewel de totale industrie landelijk minder gewicht legt in de werkgelegenheidsstructuur, is de sector goed voor 0,9% van de totale werkgelegenheid.

Wat betreft de vertegenwoordiging van mediumtech industrie is het beeld voor Deventer gunstig met een aandeel van 4,5% (versus 3,2% landelijk). De nog vooral op kosten concurrerende lowtech industrie is in Deventer met 9% van de industriële werkgelegenheid in ruime mate aanwezig.

Figuur 6.6: Indeling van de industrie in high/medium/lowtech werkgelegenheid als percentage van de totale werkgelegenheid voor Deventer en Nederland in 2005 en 2010

Bron: LISA, BIRO, bewerking gemeente Deventer

In Deventer behoort veertien procent van het totale aantal arbeidsplaatsen toe aan de industriële sector, landelijk is dit tien procent. Zowel in Deventer als landelijk is het industriële aandeel in de werkgelegenheid gedaald. Daarbij heeft de lowtech industrie de meeste banen moeten inleveren (aandeel banen in de totale werkgelegenheid is gedaald van 10 naar 9%).

R&D

Data over bedrijven of instellingen die zich richten op R&D zijn beschikbaar, als het bedrijf of instelling als hoofdactiviteit speur- en ontwikkelingswerk heeft. Deventer telt in 2010 acht vestigingen die speur- en ontwikkelingswerk als hoofdactiviteit hebben. In deze acht vestigingen zijn in totaal zestig werkzame personen actief, die 0,1% van de werkgelegenheid in Deventer vormen. In onderstaande tabel staan de vestigingen en de werkgelegenheid uitgesplitst naar type speur- en ontwikkelingswerk.

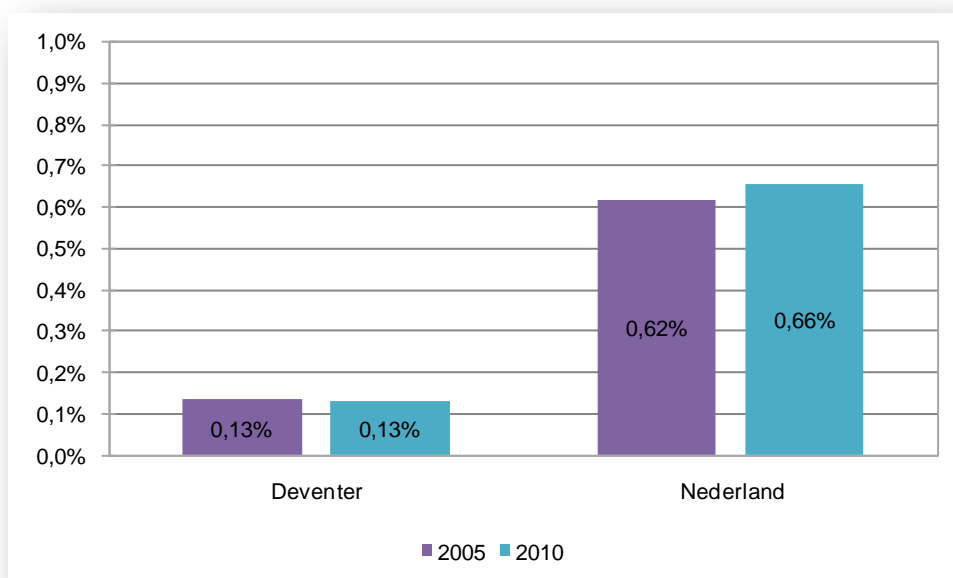
Tabel 6.1: Vestigingen en werkgelegenheid naar type speur- en ontwikkelingswerk in Deventer in 2010

Type speur- en ontwikkelingswerk	Aantal vestigingen	Aantal werkzame personen
Landbouw en visserij	1	1
Technisch	4	11
Gezondheid	1	1
Overig natuurwetenschappelijk	1	9
Maatschappij	1	38

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

In figuur 6.7 is het aandeel van deze sector in de werkgelegenheidsstructuur van Deventer en van Nederland weergegeven. Het werkgelegenheidsaandeel van deze sector ligt zowel in Deventer als in Nederland onder de 1%. Uit de vergelijking met de Nederlandse cijfers blijkt dat in Deventer relatief minder mensen in deze sector werken. Bij deze cijfers moet er wel rekening mee worden gehouden dat bedrijven die R&D-activiteiten als nevenactiviteit hebben, niet zijn meegenomen.

Figuur 6.7: Aandeel van speur- en ontwikkelingswerk in de werkgelegenheidsstructuur van Deventer en Nederland in 2005 en 2010

Bron: LISA, BIRO, bewerking gemeente Deventer

In het openbaar toegankelijke handelsregister van de Kamer van Koophandel, staan zestien ondernemingen ingeschreven die zich richten op speur- en ontwikkelingswerk en onder de gemeente Deventer vallen. In tabel 6.2 staan deze zes ondernemingen vermeld. Vanwege een andere manier van registreren van sectoren/branches wijkt dit aantal af van de acht vestigingen in tabel 6.1.

Tabel 6.2: Ondernemingen in Deventer gericht op speur- en ontwikkelingwerk, peildatum 28 april 2011

Deventer ondernemingen speur- en ontwikkelingswerk (Handelsregister KvK)	
VDA-Groep	Devpron B.V.
Deventer Research Centre (DRC)	Van der Gun Hydro-Consulting
Elastomer Research Testing B.V.	Centraal Bodemkundig Bur. Deventer Breda B.V.
Braams & Partners B.V.	Pharminvest Deventer B.V.
Aqute Assist	BVL Kwaliteit & Produktontwikkeling
KTS	VDC
Agventure B.V.	Dian Paramita
Archimedes Solutions	F. Hermsen

Bron: Handelsregister, Kamer van Koophandel

Kennisdiensten

Op de aanwezigheid van kennisdiensten scoort Deventer goed. Van de totale werkgelegenheid in Deventer is ongeveer achttien procent terug te vinden in de kennisdiensten (zie figuur 6.8). Hiermee scoort Deventer ruim twee procentpunt hoger dan het landelijk niveau. Tot kennisdiensten behoren sectoren als het bank- en verzekeringswezen, telecom, computersoftwarebedrijven en allerlei typen adviesdiensten.

Figuur 6.8: Aandeel van kennisdiensten in de werkgelegenheidsstructuur van Deventer en Nederland in 2005 en 2010

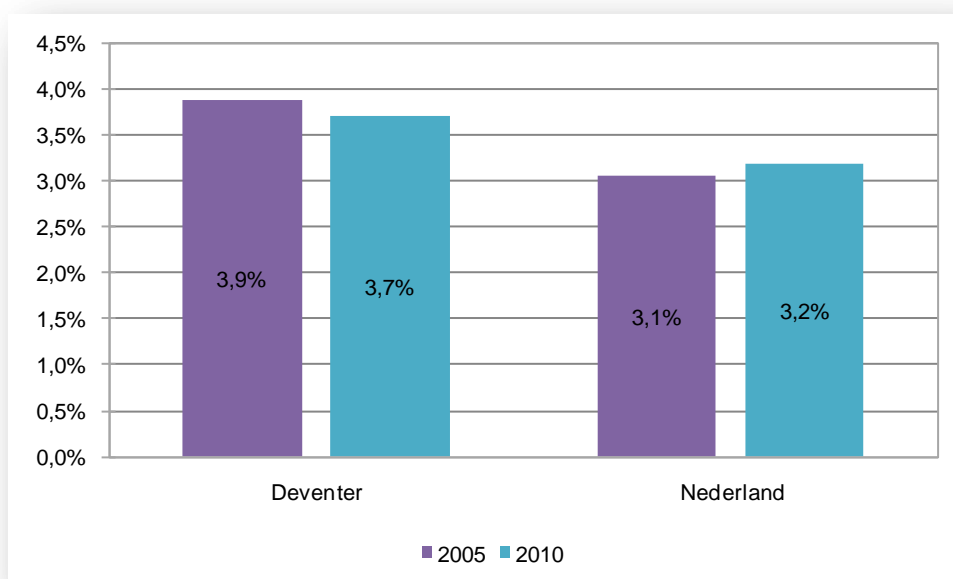

Bron: LISA, BIRO, bewerking gemeente Deventer

Informatie en communicatie

Tot de sector informatie- en communicatie behoren uitgeverijen, bedrijven die zich richten op productie en distributie van films en televisieprogramma's, het verzorgen en uitzenden van radio- en televisieprogramma's, telecommunicatie, dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie en dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie. Deze sector beslaat ongeveer vier procent van de werkgelegenheid in Deventer (1.688 arbeidsplaatsen). Deventer wijkt hiermee niet veel af van het landelijke gemiddelde.

Figuur 6.9: Aandeel van informatie en communicatie in de werkgelegenheidsstructuur van Deventer en Nederland in 2005 en 2010

Bron: LISA, BIRO, bewerking gemeente Deventer

In Deventer bestaat deze sector voor 37% uit werkgelegenheid voor dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie (zoals ontwikkelen, produceren en uitgeven van software, advisering op het gebied van informatietechnologie of beheer van computerfaciliteiten). In 2005 bedroeg dit aandeel slechts 25%. De werkgelegenheid bij de uitgeverijen is daarentegen gedaald van 65% naar 50%. Landelijk gezien nemen de dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie 59% van de werkgelegenheid in de sector communicatie en informatie in beslag en de uitgeverijen 12%.

Deventer als creatieve stad

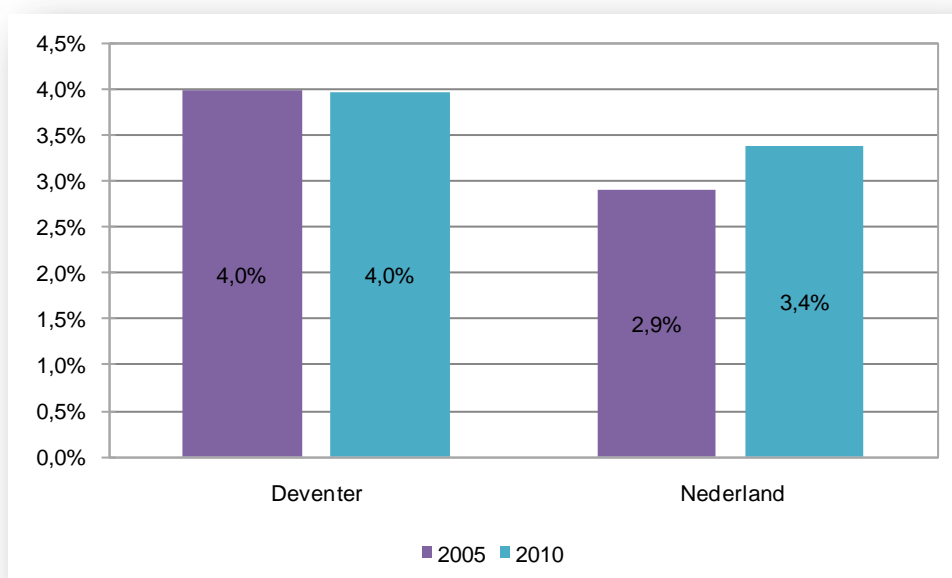
Creativiteit belangrijk voor het innoverend vermogen

De creatieve sector is een belangrijke drager voor de Deventer economie. Door de transitie van produceren naar consumeren en beleven wordt het belang van de creatieve sector alleen maar groter. Steden met veel creatieve banen zijn over het algemeen in staat een bovengemiddelde economische groei te ontwikkelen. Daarnaast heeft de creatieve sector doorgaans ook een spin-off naar het woon-, leef- en vestigingsklimaat. Culturele bedrijvigheid zorgt voor een kwaliteitsimpuls voor het woon- en leefklimaat met een duidelijke link naar toerisme en recreatie. De creatieve sector kan als vliegwiel dienen voor allerlei innovaties in andere bedrijfstakken. Er bestaat namelijk een aantoonbare link tussen creativiteit en innovativiteit. De creatieve sector kan daarmee een belangrijke bijdrage leveren aan de versterking van de bedrijfsstructuur en het innovatieklimaat.

Werkgelegenheid creatieve sector relatief sterk vertegenwoordigd, maar afnemend gewicht

De creatieve sector bestaat uit instellingen/bedrijven op het gebied van kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment en de creatieve zakelijke dienstverlening. In onderstaande figuur is te zien dat het aandeel van de creatieve sector in de werkgelegenheidsstructuur in Deventer iets hoger ligt dan het landelijke aandeel van deze sector (4,0% versus 3,4%). Landelijk gezien, is het aandeel van de creatieve sector echter gegroeid, terwijl het in Deventer gelijk is gebleven.

Figuur 6.10: Aandeel van de creatieve sector in de werkgelegenheidsstructuur van Deventer en Nederland in 2005 en 2010

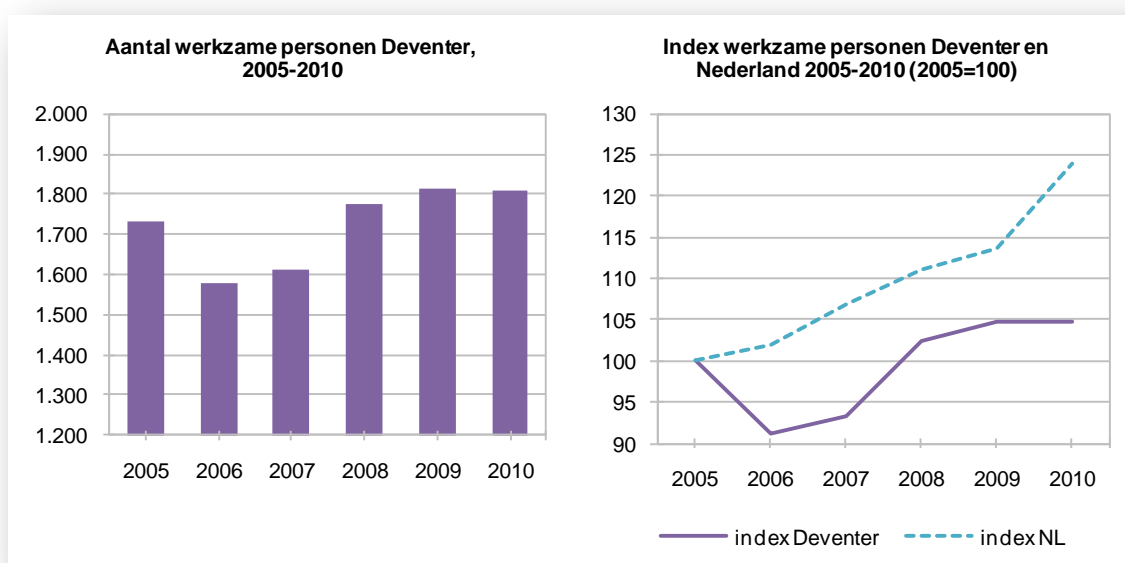
Bron: LISA, BIRO, bewerking gemeente Deventer

Stagnatie groei in 2010

Tussen 2005 en 2010 is de werkgelegenheid gegroeid van 1.730 naar ruim 1.810. In 2006 en 2007 is een dip te zien in het aantal werkzame personen in de creatieve sector. De dip is veroorzaakt door afname van werkgelegenheid bij media en entertainment (-154 in 2006 ten opzichte van 2005). Vanaf 2008 ligt het aantal werkzame personen weer boven het niveau van 2005, maar de groei is inmiddels gestagneerd. In 2010 valt 20% van de werkgelegenheid van de creatieve sector onder kunsten en cultureel erfgoed, 62% onder media en entertainment en 18% onder creatieve zakelijke dienstverlening.

Wat betreft de ontwikkeling in de periode 2005-2010 steekt Deventer minder gunstig af ten opzichte van het landelijk gemiddelde, omdat de creatieve sector in Nederland ieder jaar is doorgegroeid en in Deventer niet.

Figuur 6.11: Ontwikkeling werkgelegenheid creatieve sector in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: LISA, BIRO, bewerking gemeente Deventer

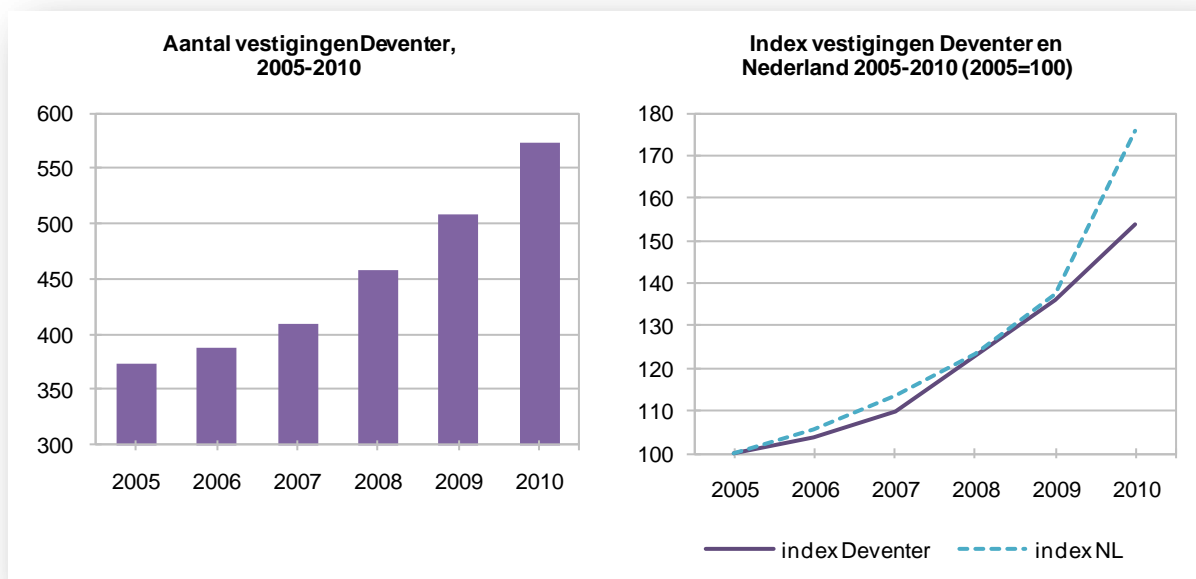
Aanzienlijke stijging aantal vestigingen in Deventer en landelijk

Uit figuur 6.12 blijkt dat het aantal vestigingen tussen 2005 en 2010 aanzienlijk is gestegen van 373 naar 574. Per tak is de toename als volgt:

- kunsten en cultureel erfgoed: +105 (221 vestigingen in 2010);
- media en entertainment: +38 (160 vestigingen in 2010);
- creatieve zakelijke dienstverlening: + 58 (193 vestigingen in 2010).

Uit de indexgrafiek komt naar voren dat de toename van het aantal vestigingen in Deventer tot aan 2009 overeenkomt met de landelijke toename, maar dat het aantal vestigingen in 2010 in Nederland harder is gestegen dan in Deventer.

Figuur 6.12: Ontwikkeling vestigingen creatieve sector in Deventer en Nederland, 2005-2010

Bron: LISA, BIRO, bewerking gemeente Deventer

De groei wordt met name gegenereerd door de stijging van het aantal zzp'ers in de creatieve sector. Het aandeel vestigingen met 1 arbeidsplaats was in 2005 namelijk 67% terwijl het in 2010 op 76% ligt. Het gemiddelde aantal arbeidsplaatsen per vestiging is daardoor afgenomen van 4,6 in 2005 naar 3,2 in 2010.

Broedplaats als kristallisatiepunt van de creatieve kracht van Deventer

In het Havenkwartier, als onderdeel van het bedrijventerrein Bergweide, is een tijdelijke broedplaats voor creatieve ondernemers ingericht. Deze broedplaats biedt ruimte aan een verscheidenheid aan creatieve bedrijvigheid: beeldende kunst, theater, grafische vormgeving, architecten, stedenbouwkundigen, nieuwe media, maar ook aan startende ondernemers die in deze informele en laagdrempelige omgeving hun eerste stap willen zetten op weg naar volwassenheid. Inmiddels hebben zich al meer dan dertig ondernemers en andere organisaties in de broedplaats gevestigd. De mix van verschillende disciplines op één plek leidt tot nieuwe en soms onverwachte samenwerkingsvormen.

6.3 Aansluiting bij Nederlandse topsectoren

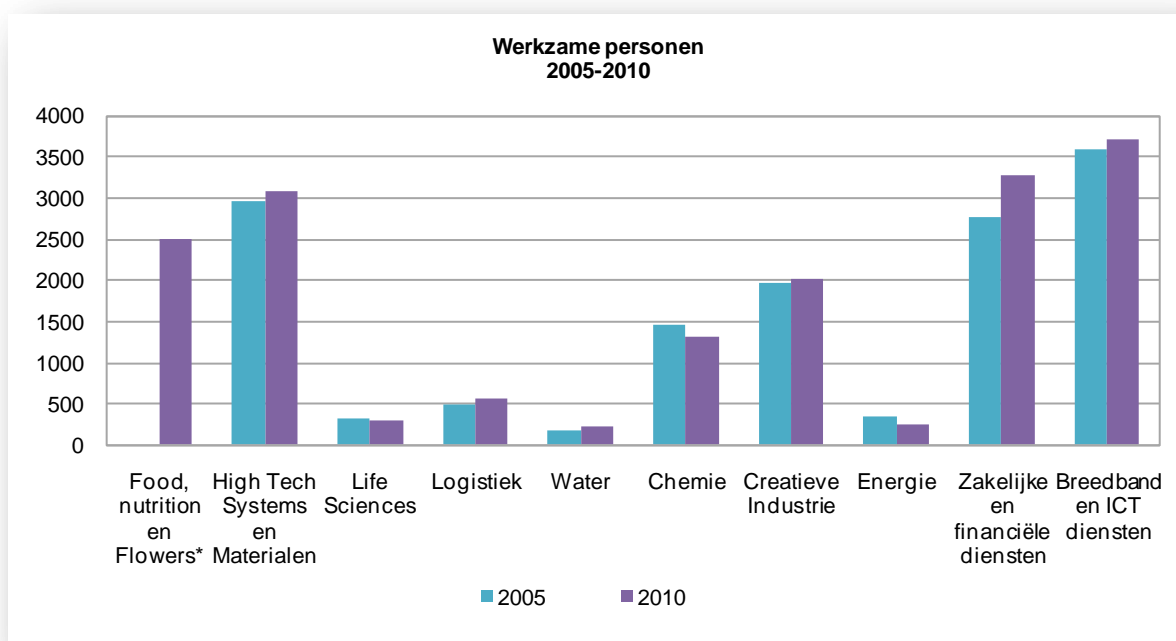
Het huidige kabinet heeft in het regeerakkoord een nieuw bedrijvenbeleid opgesteld. Het kabinet heeft negen topsectoren aangewezen waarop het beleid zich zal gaan richten. De topsectoren zijn:

- Agrofood;
- Tuinbouw en materialen;
- High tech;
- Energie;
- Logistiek;
- Creatieve industrie;
- Life sciences;
- Chemie;
- Water.⁸

⁸ Meer informatie over het bedrijvenbeleid en de topsectoren is te vinden op: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondernemersklimaat-en-innovatie/investeren-in-topsectoren.

In deze paragraaf gaan we na in welke mate de werkgelegenheid en bedrijvigheid in Deventer aansluit bij de topsectoren. Hiervoor is gebruik gemaakt van een indeling van SBI-codes naar tien economische clusters die als basis hebben gediend voor de uiteindelijke bepaling van de topsectoren (Dialogic 2010). In deze clusterindeling vormen de topsector High Tech en het onderdeel Materialen van de topsector Tuinbouw en Materialen samen één cluster. Het onderdeel Tuinbouw vormt met de topsector Agrofood een tweede cluster. Daarnaast bevat de clusterindeling twee clusters, namelijk Zakelijke en financiële diensten en Breedband en ICT diensten, die niet als afzonderlijke topsector terug zijn te vinden bij de indeling naar topsectoren. In de onderstaande grafiek is de werkgelegenheid in Deventer verdeeld naar de tien economische clusters.

Figuur 6.13: Werkgelegenheid naar clusters, 2005 en 2010

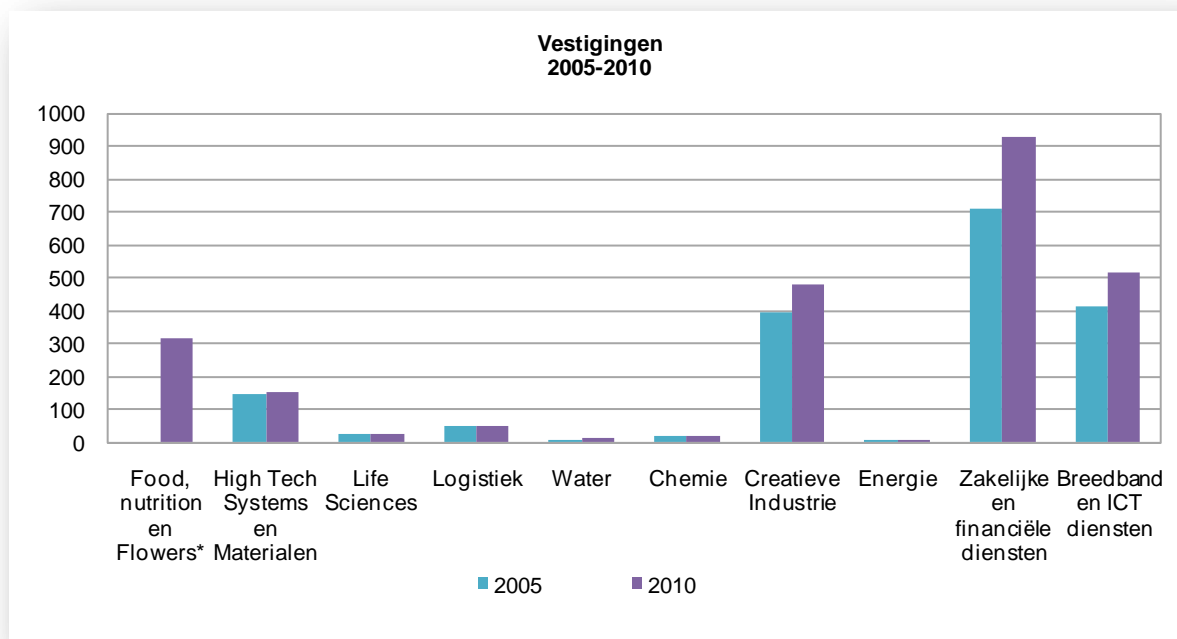
Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

* wegens ontbreken van landbouwcijfers is vergelijking met 2005 niet mogelijk

Het cluster breedband en ICT diensten is in Deventer de grootste wat betreft het aantal werkzame personen (3.724). Daarna volgen Zakelijke en financiële diensten en High Tech Systems en Materialen. Als ze worden vergeleken met 2005, blijkt dat ze alle drie zijn gegroeid. De clusters Chemie en Energie zijn daarentegen gekrompen wat betreft het aantal werkzame personen.

De verdeling naar aantal vestigingen per economische cluster, is weergegeven in figuur 6.14. Het cluster Zakelijke en financiële diensten heeft veruit de meeste vestigingen in Deventer (930). In vergelijking met 2005 is het aantal vestigingen in dit cluster aanzienlijk toegenomen. Met bijna de helft minder vestigingen is het cluster breedband- en ICT-diensten het op één na grootste cluster. Daarna volgt al snel de Creatieve Industrie. De clusters Life Sciences, Logistiek, Water en Chemie bestaan ieder uit minder dan vijftig vestigingen in Deventer.

Figuur 6.14: Vestigingen naar clusters, 2005 en 2010

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

* wegens ontbreken van landbouwcijfers is vergelijking met 2005 niet mogelijk

In de twee volgende tabellen is het aantal werkzame personen en het aantal vestigingen per cluster onderverdeeld waardoor meer inzicht ontstaat in de verdeling per cluster. In het cluster met de meeste werkgelegenheid, de Breedband en ICT diensten, is ongeveer een derde van de werkgelegenheid ondergebracht bij content. Dit zijn uitgeverijen, reclamebureaus, interieur- en modeontwerpers, bedrijven gericht op fotografie, radio, televisie, amusement en pers- en nieuwsbureaus. Daarnaast is een derde van de werkgelegenheid ondergebracht bij diensten (drukkerijen, telecommunicatie en computerservice en informatietechnologie) en een derde bij hardware. Bij de onderverdeling van de vestigingen is de helft gericht op content, veertig procent op diensten en ongeveer tien procent op hardware.

Binnen het cluster Zakelijke en financiële diensten is tachtig procent van de werkgelegenheid te vinden bij de zakelijke diensten en twintig procent bij de financiële diensten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat 90% van de vestigingen toebehoort aan de zakelijke diensten.

Het cluster Water bestaat in Deventer uit ruim 200 werkzame personen en twaalf vestigingen. Veruit de meeste werkzame personen en vestigingen behoren toe aan deltatechnologie. Dit zijn bedrijven gericht op technisch ontwerp en advies voor grond-, water en wegenbouw.

Tabel 6.3: Werkgelegenheid in 2010 naar clusters en bijbehorende onderverdelingen

Clusters	Werkzame personen relatief	Werkzame personen absoluut
Food, nutrition en Flowers	100%	2512
Landbouw en visserij	35%	890
Verwerkende industrie	26%	654
Gerelateerde activiteiten landbouw en visserij	19%	486
Gerelateerde activiteiten verwerkende industrie	19%	482
High Tech Systems en Materialen	100%	3085
Materialen	1%	45
Systemen	44%	1358
Gerelateerde activiteiten	55%	1682
Life Sciences	100%	306
Farmaceutische industrie	13%	41
Medische systemen en apparaten	44%	134
Gezondheidszorg	43%	131
Logistiek	100%	555
Logistiek	100%	555
Water	100%	214
Wartertechnologie	4%	9
Deltatechnologie	96%	205
Chemie	100%	1324
Chemie	94%	1240
Gerelateerde activiteiten	6%	84
Creatieve industrie	100%	2028
Kunsten	10%	194
Media en entertainment	53%	1069
Creatieve zakelijke dienstverlening	38%	765
Energie	100%	238
Aardolie, aardgas en steenkool	33%	78
Gerelateerde diensten	67%	160
Zakelijke en financiële diensten	100%	3268
Financiële diensten	20%	654
Overige zakelijke diensten	80%	2614
Breedband en ICT diensten	100%	3724
Content	36%	1325
Diensten	35%	1298
Hardware	30%	1101

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

Tabel 6.4: Vestigingen in 2010 naar clusters en bijbehorende onderverdelingen

Clusters	Vestigingen relatief	Vestigingen abso- luut
Food, nutrition en Flowers	100%	316
Landbouw en visserij	84%	266
Verwerkende industrie	8%	27
Gerelateerde activiteiten landbouw en visserij	4%	12
Gerelateerde activiteiten verwerkende industrie	4%	11
High Tech Systems en Materialen	100%	155
Materialen	5%	8
Systemen	26%	40
Gerelateerde activiteiten	69%	107
Life Sciences	100%	24
Farmaceutische industrie	29%	7
Medische systemen en apparaten	58%	14
Gezondheidszorg	13%	3
Logistiek	100%	49
Logistiek	100%	49
Water	100%	12
Wartertechnologie	8%	1
Deltatechnologie	92%	11
Chemie	100%	22
Chemie	82%	18
Gerelateerde activiteiten	18%	4
Creatieve industrie	100%	478
Kunsten	28%	133
Media en entertainment	27%	127
Creatieve zakelijke dienstverlening	46%	218
Energie	100%	5
Aardolie, aardgas en steenkool	20%	1
Gerelateerde diensten	80%	4
Zakelijke en financiële diensten	100%	930
Financiële diensten	10%	93
Overige zakelijke diensten	90%	837
Breedband en ICT diensten	100%	519
Content	51%	266
Diensten	41%	212
Hardware	8%	41

Bron: BIRO, bewerking gemeente Deventer

7 Ruimte voor bedrijvigheid

In dit hoofdstuk komt de fysieke ruimte die Deventer biedt aan de bedrijvigheid aan bod. Naast bedrijventerreinen gaat het daarbij om kantoorlocaties en detailhandelslocaties. Bij de bedrijventerreinen en de kantoorlocaties inventariseren we het huidige en toekomstige aanbod en zetten we deze vervolgens af tegen een aantal vraagscenario's.

7.1 Vraag en aanbod bedrijventerreinen

Aanbod bedrijventerrein

De totale voorraad bedrijventerrein in Deventer meet ongeveer 350 hectare. Dit komt overeen met circa 290 hectare netto uitgeefbare bedrijfsgrond. De kwaliteit van de bedrijventerreinen is over het algemeen voldoende tot goed. Het Deventer bedrijventerrein bestaat uit Bergweide 1 t/m 5, Kloosterlanden en De Weteringen, en is uniek doordat het bedrijventerrein één geheel vormt. De focus ligt op (modern) gemengde bedrijvigheid met specifieke functies op delen van het terrein, zoals het auto-eiland en het Hanzepark. In 2009 waren op deze drie terreinen in totaal 18.850 personen werkzaam.

Herstructurering

Vrijwel alle kavels zijn uitgegeven. Deventer heeft al jaren nagenoeg geen uitgeefbare grond. Het logische gevolg daarvan is een aanzienlijke investering in herstructurering en revitalisering van de bedrijventerreinen in de afgelopen jaren. Er is zo'n twintig hectare op de terreinen Bergweide en Kloosterlanden geherstructureerd en gerevitaliseerd. In tegenstelling tot de landelijke opgave is de herstructureringsopgave in Deventer beperkter. Door demping van de Kieftenbeltskolk en herstructurering van de Westfalenstraat is circa tien hectare ruimtewinst gerealiseerd. Over de 5,7 hectare bedrijventerrein aan de Westfalenstraat vinden op dit moment onderhandelingen plaats.

De komende jaren wordt de herstructurering van het Havenkwartier opgepakt. In juli 2010 is het ontwikkelingsplan "Havenkwartier; ruimte voor ideeën" vastgesteld. Dit plan gaat uit van een geleidelijke ontwikkeling van het Havenkwartier naar een authentieke werk/woonlocatie, waarbij de broedplaats en het industriële erfgoed een stimulans zijn voor de ontwikkeling. Daarnaast zijn de Essent-locatie en de voormalige melkfabriek aan de Harderwijkerstraat aangewezen als herstructureringslocaties. De totale herstructureringsopgave beslaat hiermee circa achttien hectare.

In de concept-bedrijventerreinenvisie 2010 is geconcludeerd dat er, los van de bekende herstructureringslocaties, straten/deelgebieden op de bedrijventerreinen zijn die in de gevarezone verkeren. De leegstand en ruimtelijke kwaliteit laten te wensen over. In de visie is bepaald, dat er een periodieke monitoring van de bedrijventerreinen nodig is, waarin de ervaringen en wensen van de gebruikers centraal staan. Door middel van deze monitoring wordt een achteruitgang in kwaliteit van bepaalde straten/deelgebieden op de bedrijventerreinen inzichtelijk, zodat indien nodig tijdig kan worden ingegrepen.

Restruimte

Restruimte betreft ruimte die in het verleden aan een bedrijf/investeerder is verkocht, maar nooit is bebouwd. In beginsel biedt deze restruimte kansen voor uitbreiding op de bestaande bedrijventerreinen. In het kader van het opstellen van de bedrijventerreinenvisie heeft de STEC Groep geconcludeerd dat de restruimte in Deventer circa 2,5 hectare bedraagt en dus meevalt.

Parkmanagement

De kwaliteit van de bedrijventerreinen wordt mede behouden door de aanwezigheid van een actieve parkmanagementorganisatie. Het bestuur van Bedrijvenparkmanagement Deventer wordt gevormd door de ondernemersverenigingen van Bergweide, Kloosterlanden, de Weteringen en de gemeente Deventer. Doel van parkmanagement is op een gestructureerde manier de kwaliteit van de bedrijventerreinen af te stemmen op de wensen van de gebruikers. Tot op he-

den zijn veel resultaten geboekt, zoals groenbeheer en -onderhoud, bewegwijzering, aanpak van zwerfvuil, beveiliging en aanbieden van energiescans. Daarnaast is bedrijvenparkmanagement gesprekspartner bij onder andere de ontwikkeling van nieuw beleid, nieuwe terreinen en herstructurering.

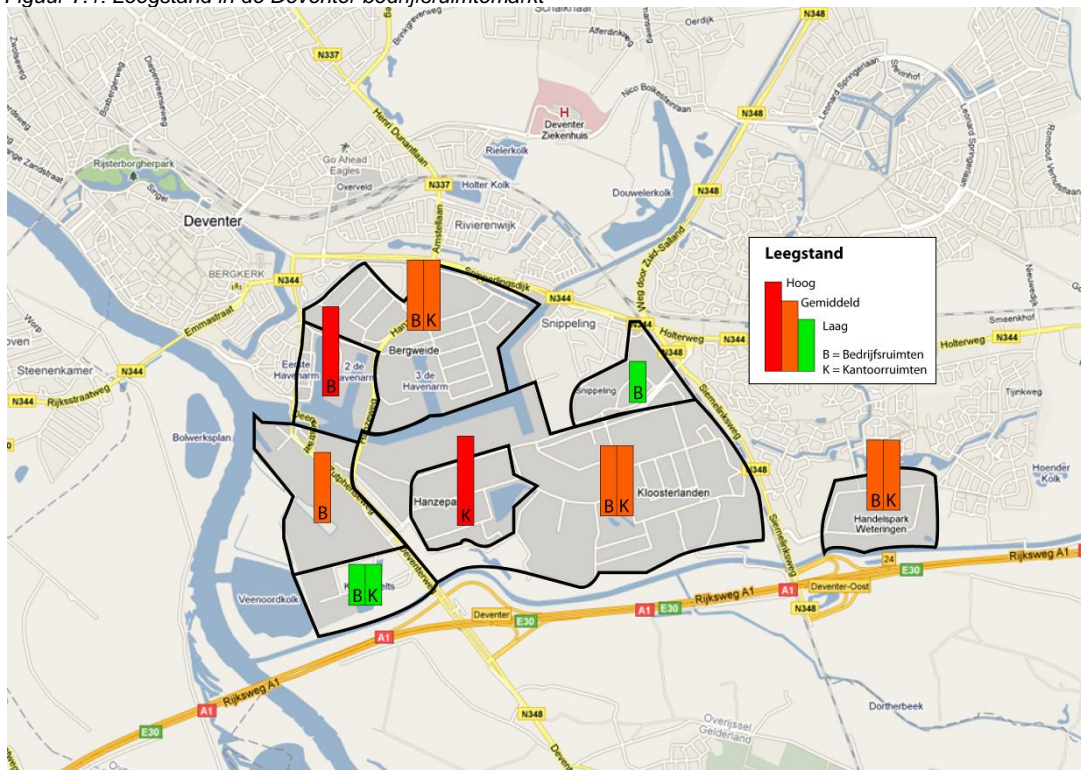
Ontwikkeling nieuw bedrijventerrein

Naast herstructurering heeft de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein ten zuiden van de A1 prioriteit. De ontwikkeling van het duurzame Bedrijvenpark A1 is inmiddels in een ver gevorderd stadium. Naar verwachting zijn de eerste kavels in 2012 uitgifbaar. Tussen 2012 en 2020 is 48,8 hectare netto uitgifbaar, waarvan 3,5 hectare beschikbaar is voor de ontwikkeling van kantoren. Het Bedrijvenpark A1 zal niet alleen een impuls geven aan de lokale bedrijvigheid, maar tevens de functie van regionaal bedrijventerrein vervullen. Met dit nieuwe terrein creëert Deventer de mogelijkheid om een stevige impuls te geven aan een toekomstgerichte, duurzame versterking van de Deventer economie. Daarnaast wordt in 2011 een start gemaakt met de ontwikkeling van een lokaal bedrijventerrein in Bathmen ter grootte van circa 3,5 hectare. Hiermee wordt voldaan aan de vervangings- en uitbreidingsvraag van de Bathmense ondernemers.

Leegstand in de bedrijfsruimtemarkt

Naast nieuw aanbod is er aanbod in de bestaande bedrijfsruimtemarkt. Uit onderstaande figuur, die is opgenomen in de concept-bedrijventerreinvisie, blijkt dat de leegstand in de bedrijfsruimtemarkt over het algemeen gemiddeld tot laag is. Slechts in het Havenkwartier is de leegstand bovengemiddeld. Het leegstandspercentage op de Deventer bedrijventerreinen ligt een fractie boven het Nederlands gemiddelde (3-4%). Uit een inventarisatie van de bedrijfsmakeelaars (2010) blijkt dat circa 5-6% van de voorraad leeg staat, vooral in het Havenkwartier en enkele straten/deelgebieden. De helft van deze leegstand betreft structurele leegstand.

Figuur 7.1: Leegstand in de Deventer bedrijfsruimtemarkt

Bron: gemeente Deventer, 2010, bewerking Stec Groep

Gepland aanbod: belangrijkste toevoeging is Bedrijvenpark A1

De planning van het aanbod inclusief ruimtewinst door herstructurering en restruimte is in onderstaande tabel opgenomen.

Tabel 7.1: Aanbod bedrijventerreinen

Omschrijving	Heden	2010-2020	Totaal
Kloosterlanden (Westfalenstraat)	5,7 ha		5,7 ha
Bergweide	0,6 ha		0,6 ha
Lettele	0,8 ha		0,8 ha
De Weteringen	0,4 ha		0,4 ha
Bedrijvenpark A1		48,8 ha	48,8 ha
Bathmen		3,5 ha	3,5 ha
Havenkwartier (ruimtewinst)		2,0 ha	2,0 ha
Restruimte		2,0 ha	2,0 ha
Totaal	7,5 ha	56,3 ha	63,8 ha

Bron: gemeente Deventer

Vraag naar bedrijventerreinen

In de afgelopen tien jaar bedroeg de gemiddelde uitgifte in Deventer slechts 1,8 hectare per jaar. Dit is het gevolg van het niet hebben van nieuw uitgeefbaar bedrijventerrein. De uitgifte van de afgelopen jaren is vooral door herstructurering gecreëerd. De historische uitgifte van bedrijventerrein in Deventer is daarmee geen goede basis voor het berekenen van de toekomstige uitgifte. Hiermee is rekening gehouden bij de hernieuwde behoefte-raming, die in 2009 in opdracht van de Stedendriehoek door Twijnstra Gudde is uitgevoerd.

Economisch programmerings en ontwikkelingsdocument (EPO)

Op basis van de BLM-methodiek (bedrijfslocatiemonitor) en uitgaande van het TM-scenario (= gemiddelde groeiscenario) is voor Deventer de vraag naar bedrijventerreinen bijgesteld naar circa zes hectare per jaar tot 2020. De Stedendriehoek heeft op basis van haar hernieuwde behoefte-raming het geplande aanbod aan bedrijventerreinen bijgesteld en afgesproken de komende jaren vraag en aanbod goed af te stemmen. De behoefte-raming en afspraken zijn vastgelegd in het economisch programmerings- en ontwikkelingsdocument Stedendriehoek (Twynstra Gudde 2009).

Concept-bedrijventerreinenvisie

In opdracht van de gemeente Deventer heeft de STEC Groep (2010) opnieuw de behoefte-raming voor Deventer bepaald met medeneming van verschillende methodieken. Immers elke methode kent voor- en nadelen. Voor het maken van een goede behoefte-raming is daarom in een tabel een aantal ramingen naast elkaar gezet. In de BLM-methodiek, bijvoorbeeld, wordt een scenario gehanteerd waarbij Deventer afgezet wordt tegen de regio Zuidwest-Overijssel en tegen de provincie. Daarnaast berekent de raming op basis van zowel historische uitgifte als netto voorraad⁹. Dit levert de eerste vier resultaten in tabel 7.2 op.

Het vijfde resultaat in de tabel is de raming van de Stedendriehoek¹⁰. Daarnaast heeft de provincie Gelderland twee berekeningen voor Deventer uitgevoerd (Provincie Gelderland, 2006) en is in de tabel een extrapolatie (op basis van de uitgifte in IBIS) opgenomen.

De exacte jaarlijkse behoefte aan nieuw bedrijventerrein is zoals blijkt geen hard getal, maar een inschatting op basis van diverse parameters. De jaarlijkse behoefte zal schommelen tussen twee en elf hectare. De gemeente Deventer gaat hierbij uit van een gemiddelde jaarlijkse uitgifte van circa zes hectare. Hierbij wordt rekening gehouden met extra vraag in goede jaren en minder vraag in economisch slechtere tijden. Door van deze gemiddelde ruimtebehoefte uit te gaan, is Deventer voorbereid op toekomstige vraag naar bedrijventerreinen en is een snelle reactie op actuele marktomstandigheden mogelijk.

⁹ Hierbij wordt het aandeel van Deventer in respectievelijk de historische uitgifte als in de netto voorraad ten opzichte van de Provincie en Zuidwest-Overijssel berekend.

¹⁰ Uitgevoerd door Twynstra Gudde gebaseerd op "Gelderland in vier bedrijven" van de Provincie Gelderland (2006).

Tabel 7.2: Totale vraag naar bedrijventerreinen gemeente Deventer tot en met 2020 volgens diverse scenario's

Scenario	Uitbreidingsvraag	Vervangingsvraag	Bovenregionale vraag	Totale vraag 2009-2020	Vraag per jaar
Aandeel Deventer in Provincie (netto oppervlakte)	38,3	6	2	46,3	3,9
Aandeel Deventer in Provincie (uitgifte)	19,2	6	1	26,2	2,2
Aandeel Deventer in Zuidwest Overijssel (netto oppervlakte)	113,4	6	5	124,4	10,4
Aandeel Deventer in Zuidwest Overijssel (uitgifte)	131,3	6	6	143,3	11,9
EPO Stedendriehoek	66	9,6	3,8	79,4	6,6
Provincie Gelderland variant 1	74,5	10,8	3,7	89	7,4
Provincie Gelderland variant 2	31,1	10,8	1,6	43,5	3,6
Extrapolatie IBIS					3,5
Gemiddelde					6,1

Bron: Concept-bedrijventerreinenvisie; IBIS 2009, Twynstra Gudde (2009), Provincie Gelderland (2006) en Provincie Overijssel, bewerking Stec Groep (2010)

Match tussen vraag en aanbod

De vraag naar nieuw bedrijventerrein in Deventer bedraagt tot en met 2020 circa zeventig hectare. Na aftrek van ruimtewinst door herstructurering in het Havenkwartier en bestaande rest-ruimte op de bedrijventerreinen resteert een totale vraag van circa zeventig hectare. Hierin wordt voorzien door het bestaande aanbod van 7,5 hectare en de ontwikkeling van het Bedrijvenpark A1 (48,8 hectare netto) en het lokale bedrijventerrein in Bathmen (3,5 ha netto). Per saldo is er in 2020 nog een tekort van circa acht hectare. Deze vraag kan te zijner tijd worden geacommodeerd door de bedrijventerreinen in Apeldoorn-Zuid, die evenals het Bedrijvenpark A1 te Deventer een regionale functie zullen hebben.

Tabel 7.3: Vraag-aanbodconfrontatie in netto ha 2009-2020

Vraag-aanbod confrontatie	Netto hectares in 2020
Netto behoefte	73
Ruimtewinst door herstructurering	+/- 1 – 2
Restruimte op bedrijventerreinen	+/- 2 – 3
Totaal vraag Deventer	68 – 70
Huidig aanbod	7,5
A1 + Bathmen (harde plannen)	53
Totaal aanbod	60,5
Saldo	-/ 7,5 – 8,5

Bron: Stec Groep (2010)

Al met al kan worden geconcludeerd dat zorgvuldig met de bestaande ruimte wordt omgesprongen en dat de aanleg van nieuw terrein de enige optie is om de vraag te kunnen accommoderen. Van een ijzeren voorraad (vijf keer de jaarlijkse uitgifte) is al jaren geen sprake meer. De ruimtewinst door herstructurering/revitalisering is beperkt en bovendien al voor een belangrijk deel opgesoupeerd. Voor Deventer is herstructurering geen alternatief voor de aanleg van nieuw terrein, en is er dus sprake van een acute noodzaak tot uitgifte van het Bedrijvenpark A1.

7.2 Vraag en aanbod kantoorlocaties¹¹

Aanbod kantoren

Deventer ontwikkelt zich steeds meer tot een (regionaal georiënteerde) kantoorstad. Apeldoorn en Zwolle zijn de voornaamste concurrenten. Deventer heeft globaal gezien vier grotere kantoorlocaties:

- Het Hanzepark (Keulenstraat, Munsterstraat e.o);

¹¹ Bron: Dynamis (2010).

- De Zuid-as (Zutphenseweg, mr. H.F. de Boerlaan);
- De As Binnenstad - Colmschate (Holterweg/Hunneperweg/Snipplingsdijk);
- Het stationsgebied (Buitensingel, Verzetslaan, Leeuwenbrug).

De totale kantorenvoorraad bedroeg per 1 januari 2010 329.000 m², een stijging van twee procent ten opzichte van het voorgaande jaar. De stijging komt door oplevering van de eerste fase van het nieuwbouwproject 'Olympus' op het voormalige Tedeco-terrein (hoek van de Hanzeweg en de Zutphenseweg). In totaal wordt hier in twee fasen 15.000 m² kantoren gerealiseerd.

Het aanbod op 1 januari 2010 is ten opzichte van 1 januari 2009 met vijftien procent toegenomen en bedroeg circa 76.200 m², oftewel 23,3% van de totale voorraad. Dit is aanzienlijk hoger dan de frictieleegstand, de leegstand van vijf tot zes procent die nodig is als smeerolie voor een goed functionerende kantorenmarkt. In de volgende tabel is per deelgebied het aanbod van kantoorruimte gespecificeerd.

Tabel 7.4: Ontwikkeling aanbod kantoorruimte in Deventer in m², 2006-2011

Deelgebieden	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Deventer centrum	10.600	6.600	9.800	8.800	8.200	13.000
Deventer Hanzepark	40.900	40.400	39700	38.600	52.000	59.200
Deventer overig	10.900	10.900	7.200	18.700	16.000	16.500
Totaal	62.500	57.900	57.900	66.100	76.200	88.700

Bron: Dynamis (2011)

Op 1 januari 2011 werd in totaal 88.700 m² meter kantoorruimte te koop of te huur aangeboden. Hiermee is sprake van een aanbodstijging van 17%. Het totale aanbodcijfer wordt bepaald door 71 objecten, vier meer dan een jaar eerder. Naast een stijging van het aantal objecten is de aanbodstijging tevens te verklaren door het aantal kantoorpanden met een metrage boven 1.000 vierkante meter. Op 1 januari 2011 zijn dit er 30, vijf meer dan een jaar eerder. Het grootste aaneengesloten aangeboden metrage betreft, evenals vorig jaar, het ROC-gebouw (voormalige onderwijslocatie) aan de Zutphenseweg (10.675 vierkante meter). Het meeste aanbod is te vinden op het Hanzepark en langs de Zuid-as. Na twee jaren van daling laat Deventer centrum laat in 2010 weer een stijging zien.

Het huidige aanbod bedraagt zoals gezegd 88.700 m². De kwaliteit van deze meters laat met name op het Hanzepark te wensen over. In 2008 analyseerde de gemeente Deventer de toenmalige leegstand. Uit deze analyse bleek dat ongeveer de helft van de kantoorruimtes meer dan drie jaar leeg stond. Nog eens tien procent stond tussen de twee en drie jaar leeg. Deze conclusie wordt bevestigd door de ontwikkeling van de kantorenmarktratio. Dit is de verhouding tussen de opname en het aanbod van kantoren. De kantorenmarktratio in Deventer is tussen 2009 en 2010 gedaald van negen naar zes procent.

Gepland aanbod: blijvende toevoegingen

Ondanks de omvangrijke leegstand wordt in de komende jaren in Deventer nog steeds nieuw gebouwd. Hiervoor zijn twee hoofdredenen aan te dragen:

1. Huurders prefereren nieuwe en moderne kantoorruimte op goed bereikbare locaties. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat de overstap naar een nieuw pand wordt vereenvoudigd door incentives, waardoor elders problemen ontstaan die niet door de verhuurder zelf worden gevoeld.
2. Vanuit (inter)nationaal perspectief wordt Nederland gezien als een aantrekkelijke beleggingslocatie voor vastgoed. Ontwikkelaars blijven ontwikkelen, omdat er een aanhoudende vraag van (buitenlandse) beleggers is.

Volgens de grootste makelaars in Deventer zijn de beste locaties voor nieuwbouw in de toekomst nabij het NS-station en nabij de A1 (locaties met een duidelijk bereikbaarheidsprofiel).

Naar verwachting neemt het aanbod in de komende jaren verder toe. In de volgende tabel zijn de harde en zachte plannen opgenomen voor ontwikkeling van gemeentelijke kantorenlocaties.

Ook particuliere locaties zijn, voor zover bekend, meegenomen.

Tabel 7.5: Ontwikkeling aanbod m2 kantoor in Deventer, 2009-2020

Kantoor	2010-2012	2013-2020	2010-2020
Aanbod m2	58.200	71.000	129.200

Bron: gemeente Deventer

In totaal zit in de periode 2010-2020 129.000 m2 kantoren in de planning voor Deventer dat kan worden toegevoegd aan de voorraad. Het meeste additionele aanbod zal worden gerealiseerd tussen 2010 en 2012. In deze periode zou dan jaarlijks gemiddeld bijna 23.000 m2 op de markt worden gebracht. Dit is mede het gevolg van de geplande kantoometers op het te ontwikkelen Bedrijvenpark A1. In de jaren daarna neemt het aantal meters in de pijplijn af.

Ook in de kantorenmarkt geldt dat zelden volgens prognose wordt toegevoegd. De realisatie laat in het algemeen een grillig verloop zien met soms grote pieken en dalen. Het is dus maar de vraag of deze meters ook allemaal daadwerkelijk volgens prognose worden gerealiseerd. Zeker in de komende paar jaar zal de vraag een flinke deuk oplopen als gevolg van de huidige economische crisis en het landelijke overaanbod in kantoren. Een deel van het geplande aanbod zal worden uitgesteld en voor een deel zal afstel gelden.

Beleggers in vastgoed komen steeds meer op afstand te staan

Exploitanten van vastgoed komen op steeds grotere afstand van de vastgoedobjecten te staan. Dit geldt voor Nederland als geheel, maar is zeker ook in Deventer het geval. De vastgoedmarkt is een globaliserende markt. Steeds vaker tonen buitenlandse beleggers zich geïnteresseerd in Nederlandse vastgoedportefeuilles. Vooral op de kantorenmarkt zijn veel buitenlandse investeerders actief, vooral Duitse, Amerikaanse en Britse partijen nemen steeds grotere posities in.

Er kan zowel rechtstreeks als via gespecialiseerde vastgoedvehikels in vastgoedobjecten worden belegd. Rechtstreeks beleggen in vastgoedobjecten wordt aangeduid als direct vastgoed. Beleggen via speciale vehikels heet indirect vastgoed. Naarmate een regio meer beleggers in indirect vastgoed telt, is de betrokkenheid bij dat vastgoed kleiner. In Deventer is dit duidelijk het geval. Deventer telt namelijk steeds minder beleggers in direct vastgoed. Daardoor staan de feitelijke geldschieters verder af van de Deventer kantorenmarkt, is er een geringere binding met de stad en zijn beleggers niet of minder snel genegen te handel wanneer zich problemen op deze lokale markt voordoen.

Vraag naar kantoren

In de periode tussen 2003 en 2008 bedroeg de opname ten minste 9.000 m2 meter, met als hoogtepunt 2004 met een opname van 23.000 m2. In 2009 zijn de gevolgen van de economische crisis zichtbaar in het opnamecijfer; dit bedroeg 6.700 m2. Daarmee was de opname aanzienlijk lager dan in de voorgaande jaren. In 2009 werden elf transacties geregistreerd met een metrage boven de 250 m2. Bij twee transacties betrof het opnamen van meer dan 1.000 m2. Maar de tendens is een lagere transactiegrootte.

De kantorenmarkratio –de jaarlijkse opname als percentage van het aanbod– is voor Deventer relatief laag en daarmee niet gunstig. In 2009 bedroeg de kantorenmarkratio negen procent. Het beschikbare aanbod is dus relatief groter dan de vraag. Dit is een forse daling ten opzichte van 2008 toen de kantorenmarkratio nog negentien procent bedroeg. De kantorenmarkratio is als volgt onderverdeeld:

- Deventer centrum 28,0 %;
- Hanzepark` 6,3 %;
- Deventer overig 6,8 %.

Toekomstige vraag¹²: verschillende scenario's

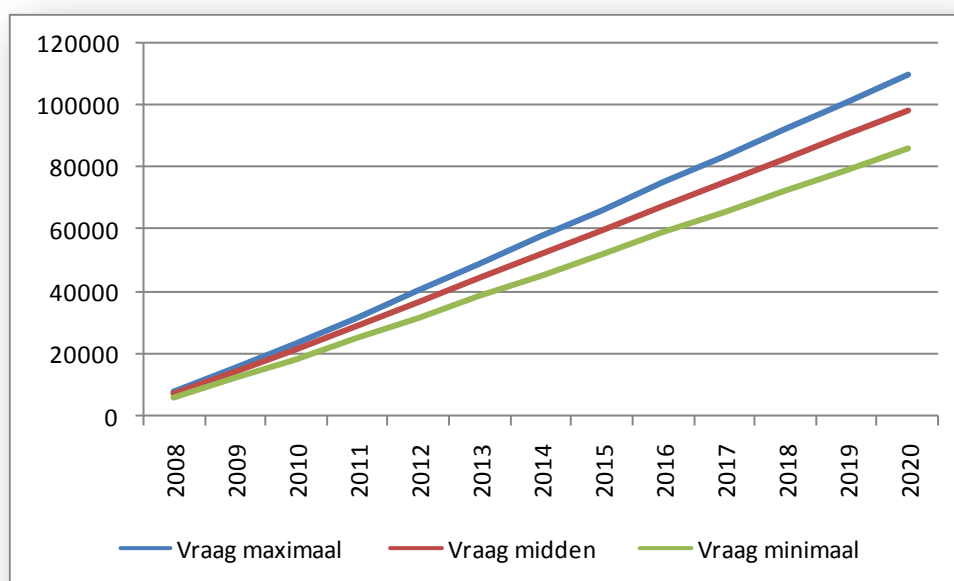
¹² De vraagzijde brengen we in beeld aan de hand van de behoefte-ramingen van BCI die het bureau eind 2002 voor de regio Stedendriehoek heeft opgesteld (nieuwbouwbehoefte).

In het kantorenonderzoek 2009 is een aantal vraagscenario's opgenomen, opgesteld door het bureau Buck Consultants International (BCI). De drie door BCI onderscheiden scenario's worden aangeduid met het behoudende, het midden- en het maximumscenario, die samenhangen met economische groeiscenario's. Bij een voorspoedige economische groei en een verdere verdienstelijking van de economie zal het maximumscenario opgeld doen. Volgens dit scenario bedraagt de gemiddelde jaarlijkse behoefte 7.700 m². De behoefte in de totale periode tot aan 2020 zal uitkomen op 110.000 m². Bij een meer gestage economische groei zal de vraag lager liggen. Het middenscenario gaat uit van een totale behoefte van 98.000 m² voor de gehele periode, oftewel 7.100 m² per jaar. Volgens het behoudende scenario zal de jaarlijkse vraag niet hoger liggen dan gemiddeld 6.100 m², hetgeen resulteert in een gecumuleerde vraag van 86.000 m² tot 2020. De bandbreedte tussen het hoge en behoudende scenario is beperkt, omdat verwacht wordt dat de verdienstelijking de komende jaren aan zal houden. Het maximumscenario is het scenario dat zich het meest conform de feitelijke vraagontwikkeling gedraagt.

Figuur 7.2: Ontwikkeling behoefte aan kantoren in Deventer, 2008-2020

Bron: BCI 2003

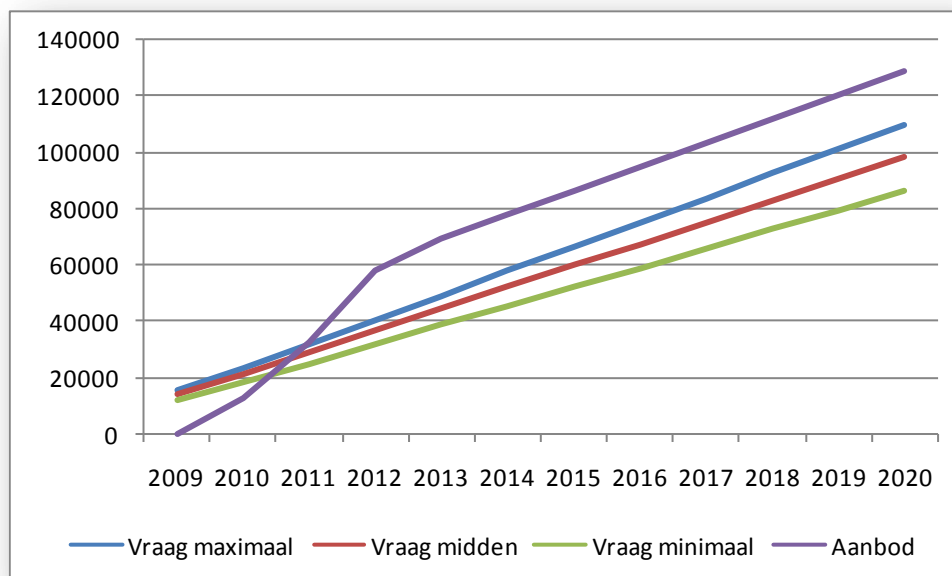
Voor de kwaliteit van een kantoorobject en de omgeving waarin deze objecten staan, spelen in de toekomst een steeds grotere rol. Er is daarom blijvend behoefte aan kwalitatief hoogwaardige en duurzame kantoorruimte op goed bereikbare en levendige locaties.

Match tussen vraag en aanbod

In de volgende figuur is voor de gemeente Deventer de toekomstige vraag naar nieuwe kantoren afgezet tegen de aanbodplanning. De figuur bevat drie vraaglijnen en een aanbodlijn.

Wanneer het totale kantorenprogramma met particuliere en gemeentelijke plannen wordt gerealiseerd en er geen bijsturing van het programma plaatsvindt, zal het aanbod de vraag volgens het maximumscenario overstijgen (een overschot van circa 20.000 m²). Indien de vraag lager uitvalt, zal de mismatch tussen vraag en aanbod groter zijn.

Figuur 7.3: Confrontatie vraag en aanbod kantoren in Deventer in m2 (zonder sturing), 2009-2020

Bron: BCI en gemeente Deventer

Vooraf in de jaren 2010-2012 worden volgens het huidige programma veel meters kantoor aan de markt toegevoegd en met name in deze jaren ontstaat het overaanbod. Daarna ontwikkelen vraag en aanbod zich min of meer in gelijk tempo en volgt de vraag het aanbod op gepaste, maar niet langer oplopende afstand. Deze situatie zal zich alleen voordoen als ook daadwerkelijk al het geplande aanbod volgens prognose wordt gerealiseerd.

Naast een kwantitatieve mismatch is er met name op het Hanzepark sprake van een kwalitatieve mismatch tussen vraag en aanbod, die mede blijkt uit de lage kantorenmarkratio van 6,2%. Het ontbreekt in Deventer aan kantoorpanden, die voldoen aan de moderne eisen ten aanzien van onder andere bereikbaarheid, duurzaamheid, leefbaarheid en flexibiliteit. Aan goed bereikbare, kwalitatief hoogstaande kantoorlocaties is dus blijvend behoefte. Met de ontwikkeling van het Bedrijvenpark A1 wordt hierin voorzien. Overigens wel onder de voorwaarde dat op andere locaties een restrictief kantorenbeleid geldt.

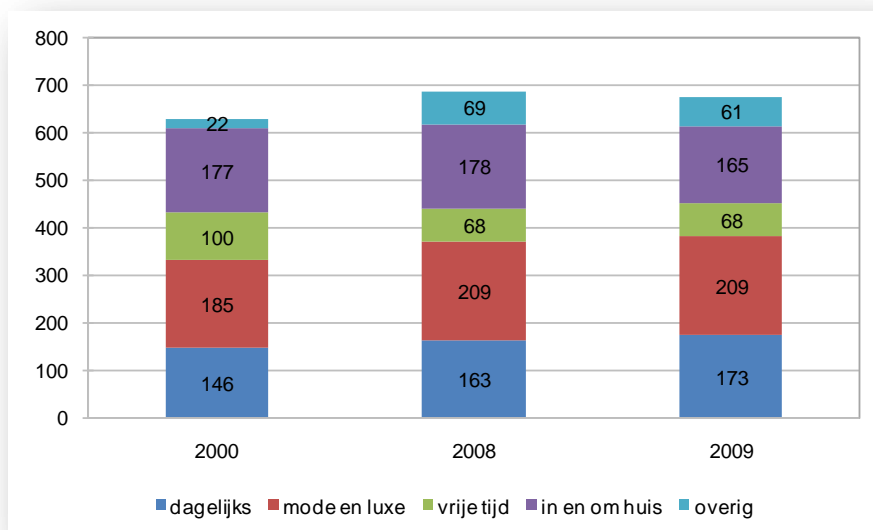
Door het opnemen van een wijzigingsbevoegdheid voor functiewijziging naar bedrijfsruimten in het bestemmingsplan Bedrijvenpark A1 en het treffen van een risicovoorziening van 10 miljoen euro heeft de gemeente Deventer voorzien in het eventueel tegenvallen van de vraag naar kantoren op het Bedrijvenpark A1. Daarnaast is in de concept-bedrijventerreinenvisie als actiepunt opgenomen, dat een verbeterplan voor het Hanzepark zal worden opgesteld met aandacht voor onder andere stedenbouw, openbare ruimte en bereikbaarheid.

7.3 Detailhandel

Ontwikkeling

Het aantal detailhandelsvestigingen in de gemeente is in de periode 2000-2009 toegenomen van 630 tot 676. Echter, in de periode 2008-2009 is het aantal vestigingen afgenomen met elf. De branche 'dagelijks' is in de periode 2008-2009 verder gegroeid, het aantal vestigingen in de branches 'in en om het huis' en 'overig' is afgenomen. De omvang van de branches 'mode en luxe' en 'vrije tijd' is gelijk gebleven.

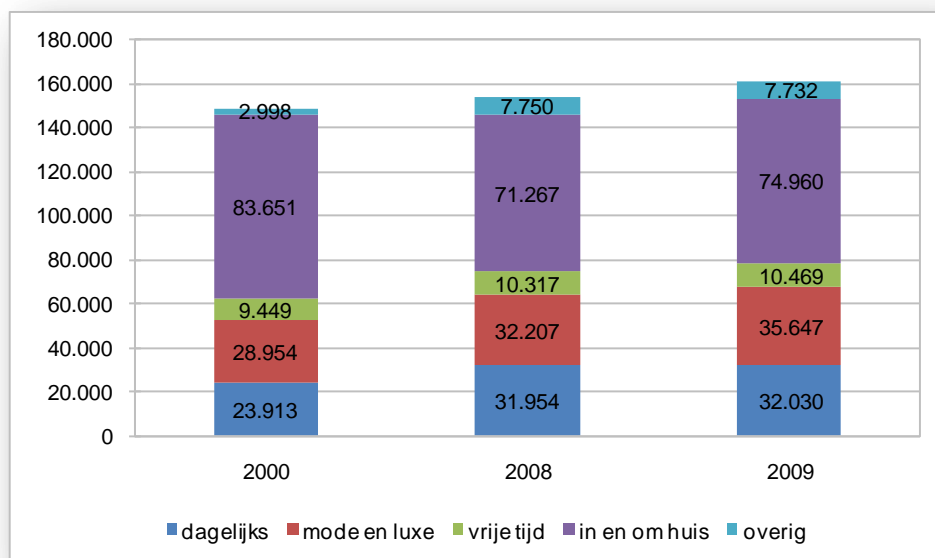
Figuur 7.4: Aantal vestigingen in Deventer in 2000, 2008 en 2009 per detailhandelsbranche (excl. leegstand)

Bron: Locatus, bewerking gemeente Deventer

In onderstaande figuur is de ontwikkeling van het vloeroppervlak in de detailhandel binnen de gemeente Deventer te zien. Het totale oppervlak is in 2009 ten opzichte van 2000 met 11.900 m² toegenomen tot 160.800 m², waarvan 7.300 m² in de periode 2008-2009 is toegevoegd.

Figuur 7.5: Vloeroppervlak detailhandel in Deventer 2000, 2008 en 2009 naar detailhandelsoort (excl. leegstand)

Bron: Locatus, bewerking gemeente Deventer

Deels is de ontwikkeling toe te schrijven aan de verdere ingebruikname van De Boreel (+3.000 m²). De branche in en om het huis gebruikt wederom de meeste m². Was er in de periode 2000-2008 nog een daling door het vertrek van Morres, in 2009 is het aantal m² weer toegenomen. Mode en luxe laat een relatief grote toename zien van het aantal m².

Tabel 7.6: Aantal lege m2 per detailhandel locatie in 2009

locatie	Totale m2	Lege m2*
Binnenstad Deventer	65.395	6.556
Keizerslanden	4.680	166
Colmschate (Flora)	6.761	54
Zwaluwenburg	1.058	-
Dorp Colmschate	3.068	600
Snippeling	50.354	7.689
Boxbergerweg	5.848	1.010
Zamenhofplein (C. Huygensstraat/P. de Hooghstraat)	2.519	-
Brinkgreverweg/Rielerweg/Beestenmarkt	4.312	852
Deltaplein	1.445	-
Andriessenplein (De Vijfhoek)	2.726	-
Borgele	1.083	-
Centrum Schalkhaar	9.768	435
Centrum Diepenveen (Dorpstraat)	1.801	-
Centrum Bathmen	4.523	710
Overige locaties	24.656	987
Totaal	189.997	29.159

* Let op: de hier getoonde leegstand vormt een momentopname en bevat naast detailhandel ook leegstand als gevolg van bestemmingswijziging, maar ook leegstaande verkooppunten (niet-zijnde detailhandel).

Bron: Locatus, bewerking gemeente Deventer

Leegstand

In tabel 7.6 is per detailhandelslocatie het aantal lege m2 weergegeven. De meeste onbenutte m2 zijn te vinden in de Snipperling, gevolgd door de binnenstad van Deventer. In beide gebieden staat bijna 18.000 m2, respectievelijk 6.500 m2 leeg. Ook opvallend is de leegstand in Dorp Colmschate, Boxbergerweg, Brinkgreverweg e.o. en in het centrum van Bathmen en Schalkhaar. De winkelcentra Zwaluwenburg, Zamenhofplein, Deltaplein, Andriessenplein, Borgele en het centrum van Diepenveen zitten zo goed als vol. Hier is geen sprake van leegstand.

Detailhandelslocaties

Binnenstad

Het huidige detailhandelsoppervlak van de binnenstad is ruim 65.000 m2, ruim eenderde van het totale areaal. Daarmee is het de grootste concentratie in de gemeente. Zowel het aantal vestigingen (-19) als het aantal m2 vloeroppervlak (-600 m2) is in 2009 in vergelijking met 2008 afgenomen. De binnenstad biedt vooral ruimte aan winkels in de branche mode en luxe. Met 160 vestigingen en de 54% van het totale areaal drukken zij een stevig stempel op het aanbod in de binnenstad. Ongeveer driekwart van de Deventer modebranche is in de binnenstad gevestigd.

Keizerslanden

Het winkelcentrum Keizerslanden bevat hoofdzakelijk detailhandel voor de dagelijkse boodschappen, elf van de achttien ondernemingen vallen in dit segment. Op dit winkelcentrum is er bijna geen sprake van leegstand. Ten tijde van de meting was 166 m2 onbezet. De plannen om het winkelcentrum met 5.000 m2 uit te breiden zijn in november 2010 dichterbij gekomen. De gemeente heeft een principeakkoord gesloten met de eigenaar van het centrum en de projectontwikkelaar.

Colmschate (Flora)

Het winkelcentrum Colmschate heeft in 2009 6.800 m2 vloeroppervlak, 250 m2 meer dan in 2008. Van de ondernemingen die op het winkelcentrum actief zijn, valt ruim eenderde in de branche dagelijks en bijna eenderde is mode en luxe. Het is dus een meer gevarieerd winkelcentrum, dat tot de grotere in Deventer behoort. Honderdvijftig m2 vloeroppervlak is nog niet in gebruik. Daarnaast bestaan er al enkele jaren uitbreidingsplannen.

Zwaluwenburg

Met een verkoopvloeroppervlak van net iets meer dan 1.000 m² is Zwaluwenburg de kleinste detailhandellocatie in Deventer. In totaal gaat het ook om niet meer dan drie winkels.

Dorp Colmschate

Tegenover winkelcentrum Flora bevinden zich nog negen winkels aan de Holterweg. De leegstand is afgenomen tot circa 600 m², in 2008 was de leegstand nog 1.425 m².

Runshopping Center de Snippeling

De Snippeling is in dit geval een vreemde eend in de bijt, omdat het geen winkelcentrum in de traditionele zin van het woord is. Hier mag alleen grootschalige niet-dagelijkse detailhandel worden gevestigd. In 2009 was er 50.000 m² beschikbaar voor detailhandel, maar er is sprake van flinke leegstand. Er stonden in 2009 vier vestigingen leeg, met een totale vloeroppervlakte van ruim 17.500 m².

Boxbergerweg

Het detailhandelsgebied rond de Boxbergerweg telt 42 vestigingen. Daarvan komen de meeste voor rekening van de branche in en om het huis, op de voet gevolgd door de branche dagelijks en mode en luxe.

Zamenhofplein (Cornelis Huygensstraat en Pieter de Hooghstraat)

Was het Zamenhofplein in 2008 nog een zorgenkindje waar het de grote hoeveelheid leegstand betreft, in 2009 is er geen sprake meer van leegstand onder de dertien aanwezige vestigingen. Tweederde van de winkels valt onder de branchegroep dagelijks.

Brinkgeverweg/Rielerweg/Beestenmarkt

Op deze locatie ligt het aantal m² in 2009 op ruim 4.000. Van de 25 vestigingen zijn er zeventien actief in de dagelijkse boodschappenbranche, acht vallen er in het niet-dagelijkse segment.

Deltaplein

Het Deltaplein in Rivierenwijk is een kleine detailhandelslocatie met hoofdzakelijk winkels voor dagelijkse boodschappen. Het voortbestaan van het Deltaplein vormt één van de projecten in het kader van de herstructurering Rivierenwijk.

Andriessenplein (De Vijfhoek)

Dit is een nieuw winkelcentrum in de Vijfhoek met een oppervlak van 2.700 m², verdeeld over negen vestigingen. Het Andriessenplein heeft een verzorgende functie, omdat het zich vooral op de dagelijkse detailhandel richt. Het centrum kent geen leegstand.

Borgele

Dit is het op één na kleinste winkelcentrum van de gemeente Deventer met een vloeroppervlak van bijna 1.100 m² en zes vestigingen. Van deze zes vestigingen vallen er vijf onder de noemer dagelijks.

Centrum Schalkhaar

Het winkelcentrum Schalkhaar heeft meer niet-dagelijkse detailhandel dan dagelijkse. De branche in en om het huis is met zes vestigingen de grootste. In totaal gaat het om bijna 9.800 m² aan verkoopvloeroppervlak.

Centrum Diepenveen

In 2009 telt Diepenveen twaalf detailhandelsvestigingen, waarvan er geen één leeg staat. Het vloeroppervlak bedraagt 1.800 m². Diepenveen heeft zowel een boodschappenfunctie als een functie voor de niet-dagelijkse detailhandel (vooral mode en luxe).

Centrum Bathmen

Het winkelbestand in Bathmen bestaat uit 25 vestigingen met een totale vloeroppervlakte van ruim 4.500 m². Hiervan staat echter wel 700 m² leeg. Het bestand heeft net als in Diepenveen

zowel een boodschappenfunctie als een functie voor de niet-dagelijkse detailhandel. Hierin zijn de branches in en om het huis en mode en luxe de belangrijkste.

Overige locaties

Onder overige locaties vallen alle solitaire detailhandelsondernemingen die niet direct binnen een winkelcentrum of dorpscentrum vallen. In 2009 zijn er 111 van deze ondernemingen door de gemeente heen gevestigd, met een vloeroppervlak van bijna 24.700 m². De branche in en om het huis neemt verreweg het grootste deel van het vloeroppervlak voor haar rekening.

Draagvlak detailhandelslocaties

In 2010 heeft de gemeente Deventer opnieuw deelgenomen aan het onderzoek van de Kamer van Koophandel en de provincies Overijssel en Drenthe naar het koopgedrag van de consument in Overijssel en het omliggende gebied. Net als in 2000 en 2005 heeft het team Kennis en Verkenning van de gemeente Deventer de analyse van de lokale kooporiëntatie voor haar rekening genomen. In de rapportage Kooporiëntatieonderzoek Deventer 2010 worden de Deventer resultaten van het koopstromenonderzoek gepresenteerd. Hieronder vindt u de draagvlakontwikkeling van de Deventer winkelcentra/-locaties per onderscheiden branche-/productgroep.

Bij de dagelijkse artikelen is het totale draagvlak gestegen van 97.550 naar 99.500 klanten. Nieuwkomer het Boreelplein is hier de grootste stijger, op de tweede plaats gevolgd door Brinkgreverweg/Rielerweg/Beestenmarkt. Laatstgenoemde locatie dankt zijn stijging aan de komst van de Plus en de Aldi aan de Beestenmarkt. Grootste dalers bij de dagelijkse artikelen zijn Deventer Centrum, WC Keizerslanden en Deltaplein. Bij de beide laatste doet zich de sloop van woningen in het kader van de herstructurering gelden.

Tabel 7.7: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: dagelijks

	2005	2010	Groei/ krimp
Totaal Deventer	97.550	99.500	1.950
Deventer Centrum	17.600	14.900	-2.700
Boreelplein	0	5.100	5.100
WC Keizerslanden	18.100	14.250	-3.850
WC Colmschate	20.650	21.750	1.100
Zwolsesweg/Boxbergerweg	2.300	1.650	-650
Zamenhofplein e.o.	8.750	8.200	-550
Brinkgreverweg/Rielerweg/Beestenmarkt	200	2.850	2.650
Deltaplein	2.950	1.800	-1.150
Andriessenplein (de Vijfhoek)	9.150	8.300	-850
Borgele (Dreef)	2.800	1.900	-900
Schalkhaar	2.500	4.000	1.500
Diepenveen	2.700	3.400	700
Bathmen	4.950	4.100	-850

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

In de kledingbranche heeft Deventer in de afgelopen vijf jaar te maken gehad met een afgenomen draagvlak (-7.250 klanten). Grote verliezer is het Centrum van Deventer, het Boreelplein en WC Colmschate laten een lichte groei zien.

Tabel 7.8: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: kleding

	2005	2010	Groei/ krimp
totaal Deventer	101.500	94.250	-7.250
Deventer Centrum	92.000	84.050	-7.950
Boreelplein	.	550	550
WC Colmschate	5.600	5.950	350
Zwolsesweg/Boxbergerweg	950	550	-400
Bathmen	750	500	-250

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

De Deventer schoenenbranche toont een stabiel beeld, al zijn er lokaal verschuivingen. Het Boreelplein kan als belangrijke stijger worden gezien, WC Colmschate en Zwolseweg/Boxbergerweg hebben klandizie verloren.

Tabel 7.9:: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: schoenen

	2005	2010	Groei/ krimp
totaal Deventer	97.850	98.050	200
Deventer Centrum	74.150	74.550	400
Boreelplein	.	3.450	3.450
WC Colmschate	15.300	13.700	-1.600
Zwolseweg/Boxbergerweg	4.650	3.400	-1.250

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

De woninginrichtingbranche heeft met het vertrek van Morres Wonen van Runshopping Center de Snippeling een fors verlies aan draagvlak geleden. Maar ook Deventer Centrum en WC Colmschate laten een kleiner draagvlak dan in 2005 zien.

Tabel 7.10: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: woninginrichting

	2005	2010	Groei/ krimp
totaal Deventer	106.650	77.500	-29.150
Deventer Centrum	22.900	19.600	-3.300
Boreelplein	.	300	300
WC Colmschate	5.600	3.500	-2.100
Runshopping Center de Snippeling	58.100	35.450	-22.650
Schalkhaar	6.100	6.150	50
Diepenveen	800	650	-150
Bathmen	1.700	1.900	200

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

De branchegroep huishoudelijke artikelen mag zich een lichte stijger noemen. Naast het verlies van bijna 9.500 klanten voor Runshopping Center de Snippeling is er winst behaald in vooral Deventer Centrum, het Boreelplein en WC Colmschate.

Tabel 7.11: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: huishoudelijk

	2005	2010	Groei/ krimp
totaal Deventer	99.300	100.500	1.200
Deventer Centrum	55.200	59.100	3.900
Boreelplein	.	3.100	3.100
WC Keizerslanden	5.500	6.600	1.100
WC Colmschate	12.150	14.400	2.250
Runshopping Center de Snippeling	14.050	4.600	-9.450
Andriessenplein (de Vijfhoek)	2.350	2.900	550
Schalkhaar	3.450	2.100	-1.350
Diepenveen	1.850	1.550	-300
Bathmen	1.750	1.550	-200

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

Tabel 7.12 toont de draagvlakontwikkeling voor de electronicabranche. In de cijfers zien we het effect van de komst van de Mediamarkt naar Deventer terug. Het totale draagvlak elektronica is met bijna 16.000 gestegen. Het Boreelplein is de grote stijger met 32.500 klanten, Runshopping Center de Snippeling de grote verliezer met een draagvlakvermindering van bijna 13.000. Stijgers binnen deze branchegroep zijn verder Deventer Centrum en Borgele (Dreef), dalers WC Colmschate, Zwolseweg/Boxbergerweg, Zamenhofplein e.o. en Bathmen.

Tabel 7.12: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: elektronica

	2005	2010	Groei/ krimp
totaal Deventer	98.050	113.950	15.900
Deventer Centrum	33.950	35.500	1.550
Boreelplein	.	32.550	32.550
WC Colmschate	5.350	3.150	-2.200
Runshopping Center de Snippeling	37.650	24.950	-12.700
Zwolsesweg/Boxbergerweg	2.300	1.250	-1.050
Zamenhofplein e.o.	2.850	800	-2.050
Borgele (Dreef)	.	1.200	1.200
Schalkhaar	4.250	4.450	200
Diepenveen	4.450	4.250	-200
Bathmen	2.200	1.100	-1.100

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

De doe-het-zelf branche heeft in de afgelopen vijf jaar een draagvlakvermindering van bijna 5.000 doorgemaakt. Grootste daler is ook hier Runshopping de Snippeling, hier geldt een daling van rond de 14.000 standaardconsumenten. De voornaamste stijger is Deventer Centrum.

Tabel 7.13: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: doe-het-zelf

	2005	2010	Groei/ krimp
totaal Deventer	113.000	108.100	-4.900
Deventer Centrum	9.100	11.500	2.400
Boreelplein	.	450	450
WC Colmschate	5.550	4.750	-800
Runshopping Center de Snippeling	82.900	68.950	-13.950
Zwolsesweg/Boxbergerweg	950	700	-250
Brinkgreverweg/Rielerweg/Beestenmarkt	1.650	1.250	-400
Schalkhaar	1.450	900	-550
Diepenveen	1.050	1.050	0
Bathmen	3.050	3.350	300

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

Het draagvlak voor bloemen, planten en tuinbenodigdheden is de afgelopen vijf jaar met 4.700 gegroeid. Stijgers zijn in deze branchegroep vooral het Boreelplein, WC Keizerslanden en Andriessenplein (de Vijfhoek). Grootste daler is Runshopping Center de Snippeling, gevolgd door Deventer Centrum en WC Colmschate.

Tabel 7.14: Draagvlak Deventer en winkelcentra 2005 en 2010: bloemen, planten e.a.

	2005	2010	Groei/krimp
totaal Deventer	76.500	81.200	4.700
Deventer Centrum	10.100	7.900	-2.200
Boreelplein	.	1.000	1.000
WC Keizerslanden	3.000	5.050	2.050
WC Colmschate	8.800	7.400	-1.400
Runshopping Center de Snippeling	26.300	20.650	-5.650
Zwolsesweg/Boxbergerweg	2.050	1.700	-350
Zamenhofplein e.o.	1.400	1.200	-200
Brinkgreverweg/Rielerweg/Beestenmarkt	1.050	750	-300
Andriessenplein (de Vijfhoek)	2.550	3.500	950
Borgele (Dreef)	850	550	-300
Schalkhaar	1.850	2.000	150
Diepenveen	5.700	4.850	-850
Bathmen	4.850	4.550	-300

Bron: Kooporiëntatieonderzoeken Deventer 2005 en 2010

8 Economische benchmark Deventer

Het volgende onderdeel van deze verkenning is een economische benchmark van Deventer met concurrerende en nabijgelegen steden. De zes steden waarmee een vergelijking wordt gemaakt zijn:

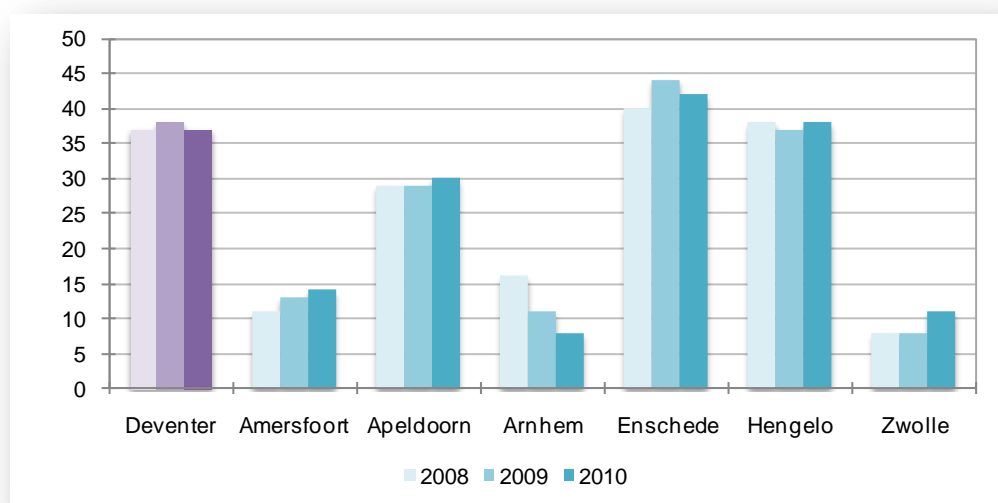
- Apeldoorn;
- Zwolle;
- Amersfoort;
- Hengelo;
- Enschede;
- Arnhem.

De benchmark is uitgevoerd aan de hand van de 'Atlas voor Gemeenten 2011' (Marlet en Woerkens 2011), de 'Benchmark gemeentelijk ondernemersklimaat' (Ecorys Nederland BV 2010) en het onderzoek 'Economische toplocaties' (Bureau Louter, 2011). Hier lichten we er een aantal economisch belangrijke punten uit, maar kijken we ook naar enkele punten die van invloed zijn op het vestigingsklimaat van de steden. De grijze lijnen in een deel van de figuren staan voor het gemiddelde van de vijftig grootste gemeenten van Nederland (G50).

Woon aantrekkelijkheidsindex: Deventer aan onderkant middenmoot

De woon aantrekkelijkheidsindex is een samengestelde index,¹³ die in de vorm van een rangorde uitdrukt hoe aantrekkelijk een stad is om in te wonen. Hoe aantrekkelijker een stad als woonplaats is, des te lager de positie op de ranglijst. Uit figuur 8.1 blijkt dat Deventer qua woon aantrekkelijkheid aan de onderkant van de middenmoot van vijftig grootste gemeenten eindigt. Deventer stond in 2010 op de 37e plaats. Van de onderscheiden steden scoren alleen Enschede en Hengelo lager. In vergelijking met 2009 is Deventer één plaats gestegen op de ranglijst. Arnhem laat de sterkste verbetering zien.

Figuur 8.1: Ranking woon aantrekkelijkheidsindex, 2008-2010

Bron: Atlas voor Gemeenten 2011

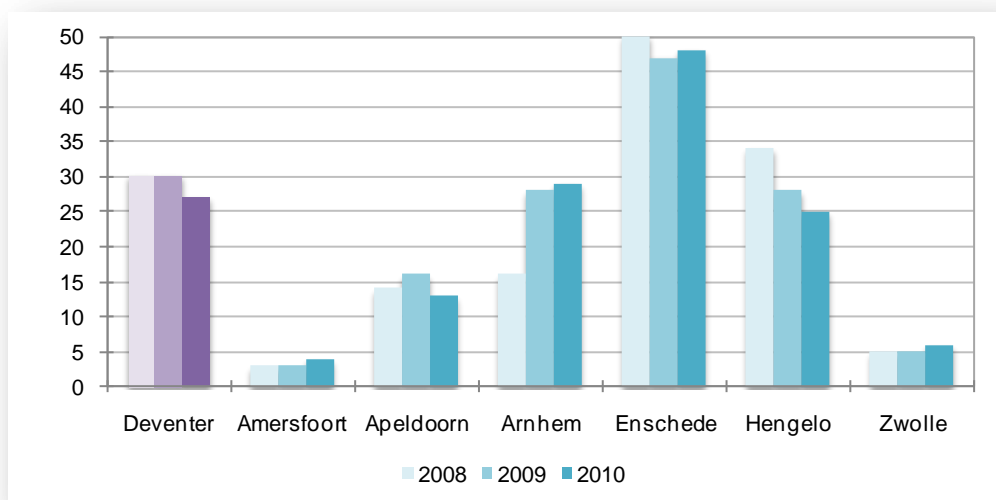
¹³ De woon aantrekkelijkheidsindex bestaat uit bereikbaarheid van banen (per auto en OV), cultureel aanbod, veiligheid, percentage koopwoningen, nabijheid natuurgebieden, culinair aanbod, aanwezigheid universiteit en percentage vooroorlogse woningen.

Sociaal-economische index: Deventer valt terug

Bij deze index wordt gekeken hoe een gemeente er op sociaal-economisch vlak voorstaat. De sociaal-economische index is gebaseerd op arbeidsparticipatie, opleidingsniveau en werkgelegenheid¹⁴. Ook hier geldt: hoe beter het is op sociaal-economisch vlak, des te lager de positie op de ranglijst.

Figuur 8.2: Ranking sociaal-economische index, 2008-2010

Bron: Atlas voor Gemeenten 2011

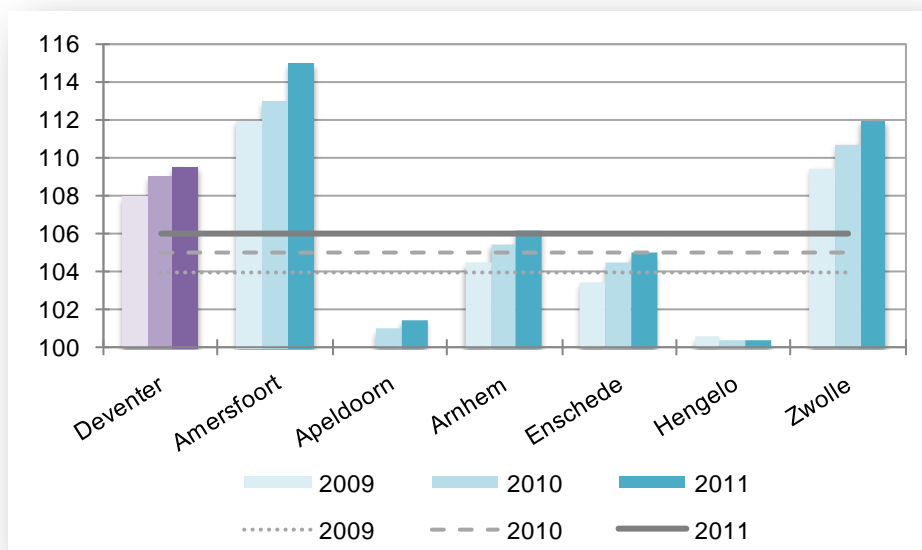
Net als bij de woonaantrekkelijkheidsindex scoren Amersfoort en Zwolle ook in deze index goed, op enige afstand gevolgd door Apeldoorn. Deventer heeft zich tussen 2008 en 2010 verbeterd van de 30^e naar 27^e plaats. Opvallend is de sterke daling van Arnhem: van de 16^e naar de 29^e plaats. Enschede blijft in de onderste regionen verkeren.

Bevolking: forse groei in Deventer

De ontwikkeling van de bevolkingsgroei in Deventer (sinds 2008) staat in figuur 8.3 weergegeven. Uit deze figuur valt af leiden dat met uitzondering van Hengelo de bevolking van alle steden in de benchmark is toegenomen. In Amersfoort en Zwolle is de bevolking het snelst gegroeid. Vergeleken met de G50 is de bevolkingsgroei in Arnhem en Enschede gemiddeld te noemen.

¹⁴ De sociaal-economische index bestaat uit bijstand, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, armoede, percentage laagopgeleiden, participatie vrouwen, banen en percentage groeisectoren.

Figuur 8.3: Index bevolkingsontwikkeling (2001 = 100), 2008-2010

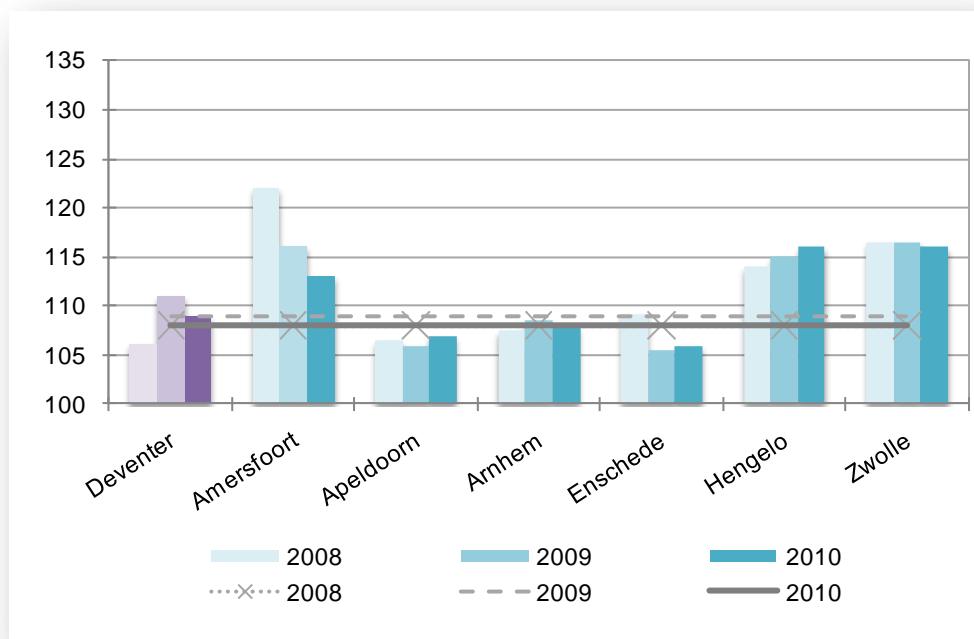

Bron: Atlas voor Gemeenten 2011

Werkgelegenheid: bovengemiddelde groei in Deventer

De volgende figuur geeft aan de hand van indexcijfers een overzicht van de ontwikkeling van het aantal banen ten opzichte van het basisjaar 2000.

Figuur 8.4: Index werkgelegenheidsontwikkeling, 2008-2010 (2000=100)

Bron: Atlas voor Gemeenten 2011

Vergeleken met het gemiddelde van de G50 in 2010, zien we dat het aantal arbeidsplaatsen in Deventer ongeveer gelijk is als de G50. Hengelo, Zwolle en Amersfoort scoren duidelijk hoger dan de G50 en dus ook hoger dan Deventer. In Amersfoort is het aantal arbeidsplaatsen de laatste jaren wel behoorlijk gedaald. Van de steden uit de benchmark blijven Enschede en

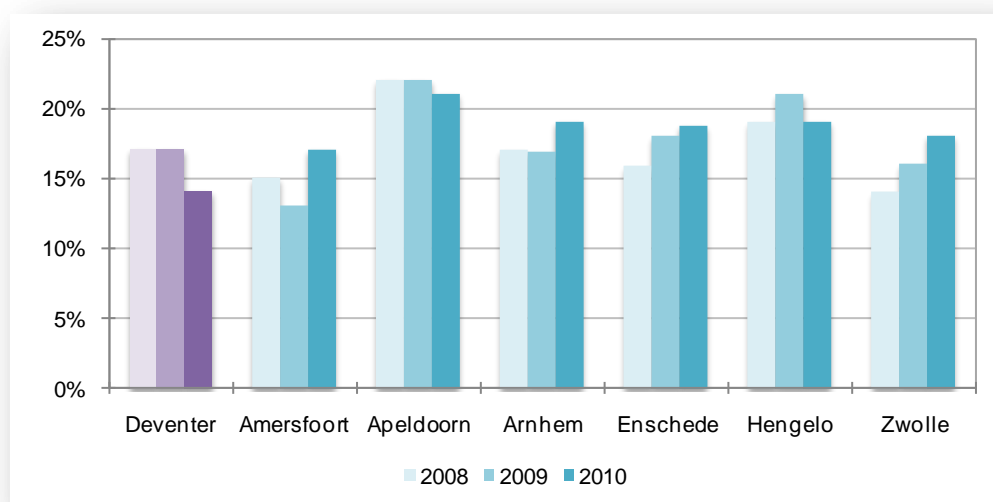

Apeldoorn achter, maar in deze twee steden is in 2010 wel sprake van een lichte stijging van de werkgelegenheid.

Vergrijzing: ontwikkeling vergrijzing volgt trend

Het laatste jaar is de vergrijzing, gedefinieerd als het aandeel 55- tot 65-jarigen in de potentiële beroepsbevolking, in Deventer iets afgenomen van 17 naar 14 procent. Ook in Apeldoorn is de vergrijzing het laatste jaar afgenomen. In de andere steden is de vergrijzing toegenomen. Apeldoorn is ondanks de afname het meest vergrijsd. In Deventer is de potentiële beroepsbevolking het minst vergrijsd.

Figuur 8.5: Aandeel 55-64 jarigen als percentage van de potentiële beroepsbevolking, 2008-2010

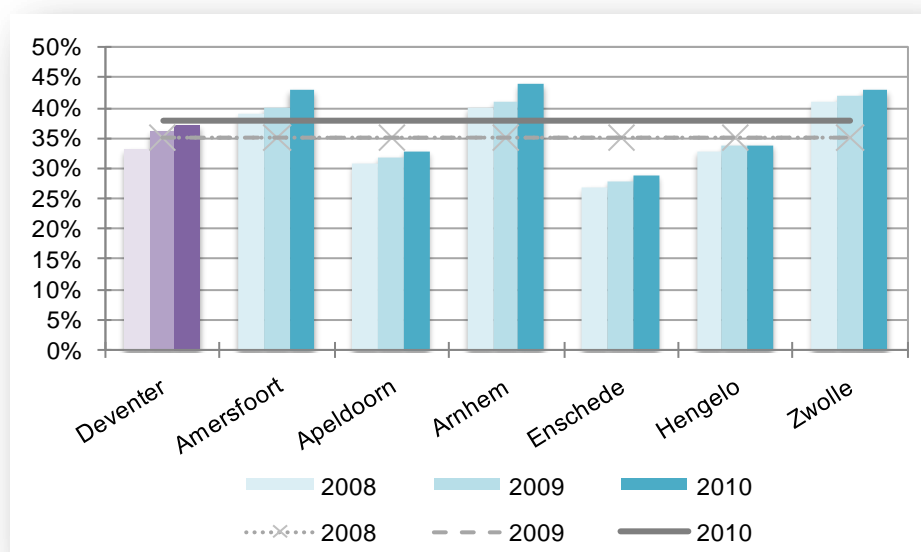

Bron: CBS, bewerking gemeente Deventer

Hoogopgeleiden: aandeel hoogopgeleiden net boven het G50-gemiddelde

Het aandeel personen met een universitaire of hbo-opleiding van de beroepsbevolking is weer-gegeven in de volgende figuur.

Figuur 8.6: Aandeel hoogopgeleiden als percentage van de beroepsbevolking, 2008-2010

Bron: Atlas voor gemeenten 2011

In de periode 2008-2010 is het aandeel hoogopgeleiden in Deventer toegenomen. Dit is ook het geval bij de andere steden. Ten opzichte van de G50 scoort Deventer de laatste twee jaar gemiddeld. Amersfoort, Arnhem en Zwolle scoren boven het gemiddelde van de G50. Apeldoorn, Enschede en Hengelo daarentegen blijven enigszins achter.

Creatieve klasse: iets meer creatieven in Deventer dan op G50-niveau

Van de creatieve klasse zijn cijfers over 2008, 2010 en 2011 beschikbaar. De creatieve klasse betreft het aandeel creatieven¹⁵ in de beroepsbevolking.

Figuur 8.7: Omvang creatieve klasse als percentage van de beroepsbevolking, 2008, 2010 en 2011

Bron: Atlas voor Gemeenten 2011

De Deventer creatieve klasse laat in de periode 2008-2011 redelijk stabiel beeld zien. Ten opzichte van de G50 valt op dat Deventer in 2010 bovengemiddeld scoorde, maar in 2011 benedengemiddeld. Arnhem scoort in 2011 het beste waarbij Amersfoort en Zwolle al snel volgen. Enschede is een negatieve uitschieter.

Ondernemersklimaat: Deventer scoort net onder het gemiddelde

Uit de Benchmark gemeentelijk ondernemingsklimaat van het ministerie van Economische Zaken blijkt dat Deventer net onder het gemiddelde scoort in vergelijking met de gemiddelde beoordeling van de 31 grote steden in Nederland. Als we dieper de resultaten induiken, is te zien dat Deventer het als gemeente helemaal niet zo slecht heeft gedaan en in 2010 op vrijwel alle onderdelen is verbeterd ten opzichte van de nulsituatie in de benchmark, 2005.

Het 'overkoepelende' cijfer dat de ondernemers geven voor het gemeentelijke ondernemersklimaat) is in Deventer ten opzichte van 2005 gedaald, van een 6,9 naar een 6,7. Dit algemene cijfer voor het gemeentelijke ondernemersklimaat is niet gebaseerd op onderdelen uit de desbetreffende enquête, maar is als losse vraag meegenomen. Wat in het volgende overzicht opvalt is dat Deventer in 2010 op vrijwel alle punten beter scoort dan in 2005. Het enige punt dat in 2010 naast het algehele oordeel significant negatief scoort, is de telefonische bereikbaarheid. Dat is vreemd te noemen, want we hebben als gemeentelijke organisatie veel geïnvesteerd in het stroomlijnen van de telefonische bereikbaarheid.

¹⁵ De 'Atlas voor Gemeenten' hanteert een ruime omschrijving van de creatieve klasse. Onder deze groep vallen volgens de Atlas de bedenkers van creatieve ideeën (zoals onder andere wetenschappers en onderzoekers, ingenieurs, tv-makers, musici, kunstenaars, etc.) en de uitvoerders van creatieve ideeën in kennisintensieve economische sectoren (zoals onder andere managers, specialisten, verkopers van creatieve ideeën, financiële dienstverlening, etc.).

Al met al kunnen we concluderen dat de gemeente Deventer het niet zo slecht doet op het gebied van ondernemersklimaat. In vrijwel alle gevallen zitten we op of boven het gemiddelde van de G31. Wanneer we echter de vergelijking maken met de steden uit de benchmark¹⁶, dan blijkt dat Deventer op het 'overkoepelende' cijfer voor het gemeentelijk ondernemersklimaat lager scoort dan de andere gemeenten. Alleen Hengelo scoort een gelijk rapportcijfer.

Tabel 8.1: Rapportcijfers Benchmark Gemeentelijk Ondernemersklimaat, 2005 en 2010

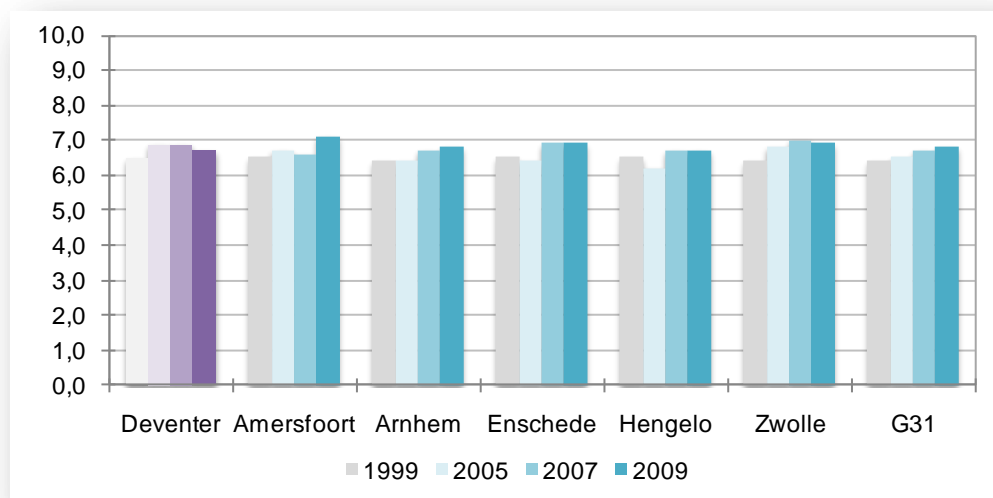
Beoordeeld aspect	2005		2010	
	Dev.	G31	Dev.	G31
Algemeen oordeel ondernemers	6,9	6,5	6,7	6,8
Ondernemerschap				
startersbeleid	6,2	6,0	6,4	6,5
arbeidsmarktbeleid	6,4	6,1	6,6	6,5
Economisch beleid				
acquisitie- en promotiebeleid	6,2	5,9	6,4	6,2
duidelijkheid gemeentelijke organisatie	6,0	5,8	6,0	6,1
aandacht voor verbetering ondernemersklimaat	6,1	5,6	6,2	6,2
kennisiniveau ambtenaren	6,2	5,9	6,2	6,3
inlevingsvermogen gemeentebestuurders	5,7	5,3	6,0	6,0
regionale samenwerking	6,4	5,9	6,7	6,5
kwaliteit dienstverlening	6,1	5,8	6,4	6,3
nakomen afspraken	6,3	6,1	6,6	6,4
snelheid beantwoording verzoeken	5,7	5,3	5,6	6,0
mogelijkheid om klachten te uiten	6,2	5,7	6,3	6,0
professionaliteit bij handhaving en toezicht			5,8	5,7
vindbaarheid juiste loket/persoon	6,4	6,2	6,6	6,5
(elektronisch) bedrijvenloket			6,6	6,7
telefonische bereikbaarheid	6,3	5,8	6,2	6,1
openingstijden loket	6,3	6,4	6,7	6,8
informatie gemeentelijk beleid/regelgeving	6,0	5,8	6,4	6,0
duidelijkheid gemeentelijk beleid	5,8	5,6	6,0	6,0
contactmogelijkheden ambtenaren	6,3	5,9	6,4	6,2
contactmogelijkheden bestuurders	6,2	5,5	6,1	5,8
mate waarin vereenvoudiging verkrijgen vergunningen wordt gerealiseerd			6,0	5,6
mate waarin vooraf helderheid bestond over bouwvoorschriften	5,9	5,7	6,8	6,3
mate waarin vooraf helderheid bestond over milieuevereisten	6,1	5,8	6,4	6,4
mate waarin vooraf helderheid bestond over brandveiligheid	6,2	6,1	6,9	6,6
mate waarin vooraf helderheid bestond over ARBO	6,1	6,1	6,7	6,8
mate waarin vooraf helderheid bestond over voedselveiligheid	6,6	6,2	7,4	7,1
beschikbare ruimte	6,6	6,5	6,6	6,7
ontwikkeling en herstructurering bedrijfslocaties	6,3	6,0	6,4	6,3
ontsluiting van het bedrijfspand	6,7	6,8	7,3	7,0
staat van openbare ruimte	6,9	6,7	7,0	6,9
bewegwijzering in directe omgeving van de bedrijfslocatie	6,6	6,5	6,9	6,9
bereikbaarheid per auto	7,0	6,9	7,6	7,3
bereikbaarheid per openbaar vervoer	6,4	6,7	7,0	7,0
parkeermogelijkheden nabij bedrijfspand	6,2	6,2	7,0	6,5
veiligheid	6,7	6,4	6,8	6,8
gemeentelijke aanpak Veilig Ondernemen			6,9	6,6
Beleid omtrent economische crisis				
beleid omtrent economische crisis			6,0	5,7
toegankelijkheid gemeentelijke aanbesteding voor MKB-ers			5,8	5,5

Bron: Benchmark gemeentelijk ondernemersklimaat

¹⁶ Voor Apeldoorn zijn geen cijfers bekend.

Figuur 8.8: Waardering ondernemingsklimaat door ondernemers in 1999, 2005, 2007 en 2009 (rapportcijfers)

Bron: Ecomys

Economische toplocaties

Traditiegetrouw verschijnt al sinds de jaren negentig jaarlijks een ranglijst in het weekblad Elsevier, waarin gemeenten in Nederland zijn gerangschikt naar hun economische prestaties op basis van 41 indicatoren. De indicatoren hebben betrekking op:

- het aantal arbeidsplaatsen per duizend inwoners tussen 15 en 65 jaar, onderscheiden in tien economische sectoren;
- voor dezelfde tien economische factoren de gemiddelde groei in werkgelegenheid per 1.000 inwoners in de laatste vijf jaar;
- andere indicatoren dan de werkgelegenheid die iets zeggen over de huidige economische positie van een gemeente: netto participatiegraad, voorraad bedrijventerreinen, voorraad kantoorruimte, opleidingsniveau beroepsbevolking, toegevoegde waarde per inwoner en toegevoegde waarde per arbeidsjaar (arbeidsproductiviteit);
- andere indicatoren dan de ontwikkeling van de werkgelegenheid die iets zeggen over de dynamiek in de laatste drie jaar: aantal starters per duizend inwoners tussen 15 en 65 jaar (onderscheiden in tien economische sectoren), nieuwbouw kantoren, bezettingsgraad kantoren, uitgifte bedrijventerreinen, ontwikkeling toegevoegde waarde per inwoner 15-64 jaar en de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit.

Het achterliggende onderzoek is uitgevoerd door Bureau Louter. Het onderzoeksbureau hanteert een gebiedsindeling bestaande uit 23 stadsgewesten en 23 landelijke gebieden. Het gebied Deventer e.o., bestaande uit de gemeenten Deventer, Lochem, Olst-Wijhe en Zutphen,, behoort tot de laatste categorie. Daarnaast kent het rapport op gemeenteniveau een gradatie in kernsteden, subkernen en 10.000+-gemeenten (veelal individuele gemeenten, soms combinaties van kleine gemeenten).

Op gemeenteniveau wordt de top -50 van economische toplocaties in 2010 aangevoerd door 's-Hertogenbosch. Zwolle volgt op een tweede positie. Deventer komt in de top 50 niet voor. Zutphen en Apeldoorn vinden we daarentegen wel in de lijst, op respectievelijk de plaatsen 34 en 36. Naast de totale score voor de economische prestaties wordt ook onderscheid gemaakt naar onderdelen. Ook in de ranglijsten Top-50 'huidige situatie'/'statische indicatoren' en top-50 'ontwikkeling'/'dynamische indicatoren' is Deventer niet vertegenwoordigd. We komen de naam 'Deventer' wel tegen op de regionale ranglijsten van 46 gebieden. Deventer e.o. neemt op de ranglijst economische prestaties gebieden de 15^e positie. Met die plek heeft het zich in vergelijking met 2000 (22^e positie) en 2005 (23^e positie) verbeterd. De stijging op de regionale ranglijst heeft het voornamelijk te danken aan de verbetering op de ranglijst 'ontwikkeling'/'dynamische

indicatoren (van plaats 27 in 2000 via plaats 25 in 2005 naar plaats 13 in 2010). Op de ranglijst 'huidige situatie'/'statische indicatoren' bezet Deventer e.o. in 2010 de 20^e plek (2000: 21; 2005: 20).

Conclusie

Deventer laat een wisselend beeld zien in de verschillende benchmarks. In vergelijking met het gemiddelde van de G50 groeien de bevolking en de werkgelegenheid bovengemiddeld. Ook het aandeel hoogopgeleiden en de creatieve klasse is enigszins groter dan het G50-gemiddelde. In vergelijking met de zes bovengenoemde steden mag Deventer zich een redelijke middenmoter noemen. In de top-50 van economische toplocaties is Deventer niet vertegenwoordigd. Op de regionale ranglijst is het daarentegen gestegen van de 23^e positie in 2005 naar de positie 15. Op sociaal-economisch gebied en woonaantrekkelijkheid is er zeker ruimte voor verbetering. Daarnaast scoort het ondernemersklimaat in Deventer iets lager dan het gemiddelde van de G31.

9 Duurzaamheid: energie in beeld

In dit laatste hoofdstuk gaat de aandacht uit naar enkele duurzaamheidsgegevens. Deventer is bezig met de voorbereidingen van een monitor over duurzaamheid. Hierop vooruitlopend presenteert dit slothoofdstuk enkele gegevens die ook in de monitor een plek zullen krijgen: energieverbruik en CO₂-uitstoot. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in particulier(e) en zakelijk(e) verbruik en uitstoot en volgens de gebiedsindeling in hoofdstuk 4. De gegevens zijn afkomstig van het product Energie in Beeld, een uitgave van Enexis BV en Liander NV.

Energie in Beeld verstrekt energieverbruikgegevens van afnemers. Deze verbruikgegevens betreffen het standaard jaarverbruik van uitsluitend aansluitingen op het net van Liander en/of Enexis. Omwille van de privacy van klanten worden alleen verbruiksgegevens weergegeven van gebieden waarbij sprake is van meer dan vijf aansluitingen. Dat heeft voor de gegevens op gemeenteniveau in paragraaf 9.1 geen consequenties. Die zijn er wel voor de gebieden Voorstad en Colmschate-Zuid in paragraaf 9.2. Vanwege het te kleine aantal zakelijke aansluitingen in de buurten 26 en 81 ontbreken op gebiedsniveau de verbruiksgegevens van Dimence Brinkgreven, het Deventer Ziekenhuis en de Scheg.

9.1 Energie in beeld in de gemeente

In tabel 9.1 worden voor heel Deventer het energieverbruik en de CO₂-uitstoot (excl. verkeer) in de periode 2008-2010 gepresenteerd. Uit het bovenste deel blijkt dat 47% van het totale gasverbruik in de gemeente voor rekening van particuliere huishoudens komt en dat 53% van het gas door bedrijven wordt afgenomen.

Tabel 9.1: Energieverbruik en CO₂-uitstoot in Deventer, 2008-2010

Energieaspect	2008	2009	2010	Ontwikkeling 2008-2010
Verbruik gas totaal (m ³)	122.152.721	123.020.200	125.517.579	+2,8%
Waarvan:				
verbruik gas particulier	57.969.975	57.890.999	58.467.001	+0,9%
verbruik gas zakelijk	64.182.746	65.129.201	67.050.578	+4,5%
% verbruik gas particulier	47%	47%	47%	
% verbruik gas zakelijk	53%	53%	53%	
Gemiddeld verbruik gas particulier (m ³)	1.587	1.567	1.573	-0,9%
Gemiddeld verbruik gas zakelijk (m ³)	13.524	13.052	13.410	-0,8%
Verbruik elektra totaal (kwh)	517.513.762	500.834.147	514.942.177	-0,5%
Waarvan:				
verbruik elektra particulier	120.063.760	121.996.278	123.495.952	+2,9%
verbruik elektra zakelijk	397.450.002	378.837.869	391.446.225	-1,5%
% verbruik elektra particulier	23%	24%	24%	
% verbruik elektra zakelijk	77%	76%	76%	
Gemiddeld verbruik elektra particulier (kwh)	3.075	3.085	3.099	+0,8%
Gemiddeld verbruik elektra zakelijk (kwh)	73.341	68.367	70.013	-4,5%
CO ₂ -uitstoot totaal (kg)	522.764.963	514.468.104	527.237.175	+0,9%
Waarvan:				
CO ₂ -uitstoot particulier	174.024.174	175.023.783	176.933.873	+1,7%
CO ₂ -uitstoot zakelijk	348.740.789	339.444.321	350.303.302	+0,4%
% CO ₂ -uitstoot particulier	33%	34%	34%	
% CO ₂ -uitstoot zakelijk	67%	66%	66%	
Gemiddelde CO ₂ -uitstoot particulier (kg)	4.351	4.376	4.423	+1,7%
Gemiddelde CO ₂ -uitstoot zakelijk (kg)	60.256	58.344	60.245	-0,0%

* Gemiddeld(e) verbruik of uitstoot: totaalverbruik of totale uitstoot gedeeld door aantal vastgoedobjecten in het gebied
Bron: Enexis BV en Liander NV, Energie in Beeld

Het totale gasverbruik is tussen 2008 en 2010 met 2,8% gestegen, waarvan het particuliere deel met 0,9% en het zakelijke deel met 4,5%.

Het middelste deel van de tabel presenteert het elektraverbruik in de gemeente. Het verschil in aandeel tussen beide sectoren is groter dan bij het gasverbruik: 24% particulier in 2010, 76% zakelijk. Het totale elektraverbruik is tussen 2008 en 2010 met 0,5% gedaald. Die daling komt op het conto van het zakelijk verbruik (-1,5%), het totale particuliere verbruik is met 2,9% gestegen. Het gemiddeld elektraverbruik per vestiging laat een stijging bij de particuliere sector (+0,8%) en een daling bij de zakelijke sector (-4,5%) zien.

Het onderste deel van tabel 9.1 toont de CO₂-uitstoot door particulieren en bedrijven (excl. uitstoot door verkeer). In totaal wordt tweederde van de CO₂-uitstoot veroorzaakt door het bedrijfsleven, eenderde is particuliere uitstoot. De totale CO₂-uitstoot is tussen 2008 en 2010 met 0,9% gestegen, onder te verdelen in een particuliere stijging van 1,7% en een zakelijke van 0,4%. De gemiddelde CO₂-uitstoot door particulieren is met 1,7% gestegen, de zakelijke uitstoot is in 2010 een fractie lager dan in 2008.

9.2 Energie in beeld in de wijken en op industrieterreinen

Voor dit slotonderdeel van de verkenning zijn voor vijftien gebieden het energieverbruik en de CO₂-uitstoot in de periode 2008-2010 in beeld gebracht. Samen met de bedrijventerreinen Bergweide, Kloosterlanden en Handelpark de Weteringen dekken de in totaal achttien gebieden het gehele grondgebied van de gemeente. Vanwege het te kleine aantal zakelijke aansluitingen in de buurten 26 en 81 ontbreken op gebiedsniveau de verbruiksgegevens van Dimence Brinkgreven, het Deventer Ziekenhuis (beide in Voorstad) en de Scheg (Colmschate-Zuid excl. Handelpark de Weteringen).

Gasverbruik

De tabellen 9.2 en 9.3 tonen voor de onderscheiden gebieden het gasverbruik over de periode 2008-2010.

Tabel 9.2: Totaal verbruik gas (m³) per gebied, 2008-2010

Gebied	Totaal verbruik gas (m ³) 2008	Totaal verbruik gas (m ³) 2009	Totaal verbruik gas (m ³) 2010	Totaal verbruik gas (m ³) 2008-2010
Binnenstad	9.048.944	9.386.824	10.109.154	+11,7%
De Hoven	2.024.156	2.006.102	2.000.490	-1,2%
Oude Zandweerd	6.173.488	6.229.478	6.233.756	+1,0%
Voorstad	9.401.121	9.759.763	10.260.457	+9,1%
Zandweerd en Borgele	8.511.849	8.697.436	8.810.522	+3,5%
Keizerslanden	13.160.069	13.374.693	11.357.347	-13,7%
Colmschate-Noord	10.069.630	10.364.849	10.359.878	+2,9%
Diepenveen	12.769.210	13.153.801	13.207.885	+3,4%
Bathmen	6.103.966	6.085.489	6.047.696	-0,9%
Rivierenwijk	2.425.676	2.212.674	2.292.051	-5,5%
Hoornwerk	2.356.365	2.072.809	2.384.729	+1,2%
Bergweide	22.033.563	21.090.729	22.902.344	+3,9%
Kloosterlanden	7.325.681	7.548.536	8.191.758	+11,8%
Colmschate-Zuid excl. Weteringen	7.386.953	7.480.279	7.445.001	+0,8%
Handelpark De Weteringen	1.095.048	1.223.943	1.075.047	-1,8%
Raambuurt	802.934	1.014.203	1.428.899	+78,0%
Knutteldorp	743.458	709.394	745.376	+0,3%
Epse-Noord	43.392	46.311	43.412	+0,0%

Bron: Enexis BV en Liander NV, Energie in Beeld

Tabel 9.3: Gemiddeld* verbruik gas (m3) per gebied, 2008-2010

Gebied	Gemiddeld verbruik gas (m3) 2008	Gemiddeld verbruik gas (m3) 2009	Gemiddeld verbruik gas (m3) 2010	Gemiddeld verbruik gas (m3) 2008-2010
Binnenstad	2.500	2.593	2.793	+11,7%
De Hoven	1.996	1.978	1.973	-1,2%
Oude Zandweerd	1.704	1.719	1.721	+1,0%
Voorstad	2.038	2.116	2.225	+9,1%
Zandweerd en Borgele	1.715	1.752	1.775	+3,5%
Keizerslanden	2.482	2.522	2.142	-13,7%
Colmschate-Noord	1.469	1.512	1.511	+2,9%
Diepenveen	2.553	2.630	2.641	+3,4%
Bathmen	2.452	2.445	2.430	-0,9%
Rivierenwijk	1.377	1.256	1.302	-5,5%
Hoorwerk	9.985	8.783	10.105	+1,2%
Bergweide	41.031	39.275	42.649	+3,9%
Kloosterlanden	24.833	25.588	27.769	+11,8%
Colmschate-Zuid excl. Weteringen	1.754	1.776	1.768	+0,8%
Handelspark De Weteringen	14.039	15.692	13.783	-1,8%
Raambuurt	1.568	1.981	2.791	+78,0%
Knutteldorp	1.147	1.095	1.150	+0,3%
Epse-Noord	2.411	2.573	2.412	+0,0%

* Gemiddeld verbruik: totaalverbruik gedeeld door aantal vastgoedobjecten in het gebied

Bron: Enexis BV en Liander NV, Energie in Beeld

Absolute grootverbruiker van gas is industrieterrein Bergweide, zowel qua totaalverbruik als gemiddeld verbruik. Het totaalverbruik is het laagst in Epse-Noord, maar dit gebied telt weinig aansluitingen. De buurten Knutteldorp en Rivierenwijk laten met respectievelijk 1.150 en 1.302 m3 het laagste gemiddelde verbruik zien. Het hoogste gemiddelde verbruik komt na Bergweide (42.649 m3) op het conto van industrieterrein Kloosterlanden (27.769 m3) en Handelspark de Weteringen (13.783).

Van de in totaal achttien gebieden laten er tussen 2008 en 2010 vijf een afgenomen gasverbruik zien. De grootste afname was in Keizerslanden (-13,7%), wat alles te maken heeft met de verhuizing van het Deventer Ziekenhuis naar Voorstad. Dat is ook de reden waarom we daar de grootste stijging in verbruik zien. Verdere dalers waren Rivierenwijk (-5,5%), Handelspark de Weteringen (-1,8%), De Hoven (-1,2%) en Bathmen (-0,9%). Grootste stijger qua verbruik was Raambuurt (+78,0%), gevolgd door Kloosterlanden (+11,8%) en Binnenstad (+11,7%).

Elektraverbruik

De tabellen 9.4 en 9.5 tonen voor de onderscheiden gebieden het elektraverbruik over de periode 2008-2010. Net als bij het gasverbruik is industrieterrein Bergweide de grootste verbruiker, op afstand gevolgd door industrieterrein Kloosterlanden en de Binnenstad. Opnieuw laat Epse-Noord het geringste totaalverbruik zien.

De buurten Knutteldorp en Rivierenwijk kennen met respectievelijk 1.150 en 1.302 m3 het laagste gemiddelde verbruik. Het hoogste gemiddelde verbruik komt na Bergweide (42.649 m3) op het conto van industrieterrein Kloosterlanden (27.769 m3) en Handelspark de Weteringen (13.783). De top 3 van het hoogste gemiddelde elektraverbruik wordt ingenomen door de drie industrieterreinen. Opvallend detail bij alle drie is het veel lagere verbruik in 2009. Dit heeft mogelijk te maken met een lagere productie in dat jaar vanwege de economische crisis. Het verbruik op Bergweide en Kloosterlanden is in 2010 weer gestegen, maar op Handelspark de Weteringen nagenoeg gelijk gebleven aan het verbruik in 2009.

Van de achttien gebieden laten er tussen 2008 en 2010 zeven een afgenomen gasverbruik zien. De grootste afname was in Handelsonderpark de Weteringen (-10,8%), gevolgd door Hoornwerk (-9,4%) en Keizerslanden (-4,5%). De grootste stijging zien we in Epse-Noord (+49,5%), Rivierenwijk (+7,4%) en Voorstad (+7,2%).

Tabel 9.4: Totaal verbruik elektra (kwh) per gebied, 2008-2010

Gebied	Totaal verbruik elektra (kwh) 2008	Totaal verbruik elektra (kwh) 2009	Totaal verbruik elektra (kwh) 2010	Totaal verbruik elektra (kwh) 2008-2010
Binnenstad	52.208.078	49.943.849	50.656.202	-3,0%
De Hoven	4.231.901	4.261.379	4.302.688	+1,7%
Oude Zandweerd	12.888.606	13.295.868	13.433.055	+4,2%
Voorstad	33.276.624	35.067.996	35.672.844	+7,2%
Zandweerd en Borgele	32.558.710	31.098.379	33.045.362	+1,5%
Keizerslanden	28.578.245	27.274.754	27.325.100	-4,4%
Colmschate-Noord	29.274.959	29.930.184	30.769.435	+5,1%
Diepenveen	33.975.864	33.650.230	34.301.484	+1,0%
Bathmen	15.763.247	15.799.325	16.400.652	+4,0%
Rivierenwijk	5.528.177	5.733.669	5.939.801	+7,4%
Hoornwerk	9.018.488	8.600.191	8.169.382	-9,4%
Bergweide	151.076.165	142.523.233	147.969.687	-2,1%
Kloosterlanden	53.757.398	49.594.102	53.383.597	-0,7%
Colmschate-Zuid excl. Weteringen	33.270.362	32.690.191	33.906.538	+1,9%
Handelsonderpark De Weteringen	13.444.907	12.201.648	11.986.171	-10,8%
Raambuurt	2.456.611	2.455.109	2.381.036	-3,1%
Knutteldorp	2.542.730	2.616.531	2.606.268	+2,5%
Epse-Noord	76.591	126.840	114.467	+49,5%

Bron: Enexis BV en Liander NV, Energie in Beeld

Tabel 9.5: Gemiddeld* verbruik elektra (kwh) per gebied, 2008-2010

Gebied	Gemiddeld verbruik elektra (kwh) 2008	Gemiddeld verbruik elektra (kwh) 2009	Gemiddeld verbruik elektra (kwh) 2010	Gemiddeld verbruik elektra (kwh) 2008-2010
Binnenstad	14.422	13.797	13.993	-3,0%
De Hoven	4.173	4.203	4.243	+1,7%
Oude Zandweerd	3.557	3.670	3.708	+4,2%
Voorstad	7.215	7.604	7.735	+7,2%
Zandweerd en Borgele	6.560	6.266	6.658	+1,5%
Keizerslanden	5.389	5.143	5.153	-4,4%
Colmschate-Noord	4.270	4.366	4.488	+5,1%
Diepenveen	6.792	6.727	6.858	+1,0%
Bathmen	6.333	6.348	6.589	+4,0%
Rivierenwijk	3.139	3.256	3.373	+7,4%
Hoornwerk	38.214	36.441	34.616	-9,4%
Bergweide	281.334	265.406	275.549	-2,1%
Kloosterlanden	182.228	168.116	180.961	-0,7%
Colmschate-Zuid excl. Weteringen	7.899	7.761	8.050	+1,9%
Handelsonderpark De Weteringen	172.371	156.431	153.669	-10,8%
Raambuurt	4.798	4.795	4.650	-3,1%
Knutteldorp	3.924	4.038	4.022	+2,5%
Epse-Noord	4.255	7.047	6.359	+49,5%

* Gemiddeld verbruik: totaalverbruik gedeeld door aantal vastgoedobjecten in het gebied

Bron: Enexis BV en Liander NV, Energie in Beeld

CO2-uitstoot

Elk huishouden of bedrijf veroorzaakt door vervoer, gasverbruik en elektriciteit een mengsel van broeikasgassen, waaronder CO2. Energie in Beeld houdt bij hoe groot de CO2-uitstoot als gevolg van verbruik van gas en elektra is. De totale uitstoot per gebied in Deventer is opgenomen in tabel 9.6, het gemiddelde verbruik per aansluiting in tabel 9.7.

Tabel 9.6: Totale CO2-uitstoot (kg) per gebied, 2008-2010

Gebied	Totale uitstoot CO2 (kg) 2008	Totale uitstoot CO2 (kg) 2009	Totale uitstoot CO2 (kg) 2010	Totale uitstoot CO2 (kg) 2008-2010
Binnenstad	46.909.885	46.175.416	47.881.452	+2,1%
De Hoven	6.099.820	6.085.075	6.099.458	-0,0%
Oude Zandweerd	18.593.087	18.933.032	19.021.588	+2,3%
Voorstad	36.367.204	38.062.495	39.310.591	+8,1%
Zandweerd en Borgele	34.360.728	33.829.480	35.179.492	+2,4%
Keizerslanden	40.286.089	39.899.057	36.337.885	-9,8%
Colmschate-Noord	35.196.168	36.108.241	36.594.550	+4,0%
Diepenveen	42.774.952	43.267.400	43.747.912	+2,3%
Bathmen	20.165.375	20.153.772	20.441.284	+1,4%
Rivierenwijk	7.579.328	7.321.425	7.584.333	+0,1%
Hoorwerk	9.515.238	8.763.713	9.064.753	-4,7%
Bergweide	128.354.680	121.630.205	128.068.288	-0,2%
Kloosterlanden	44.756.577	42.696.914	46.077.652	+3,0%
Colmschate-Zuid excl. Weteringen	32.778.291	32.602.110	33.256.960	+1,5%
Handelspark De Weteringen	9.881.681	9.377.591	8.985.425	-9,1%
Raambuurt	2.878.623	3.253.796	3.948.251	+37,2%
Knutteldorp	2.823.566	2.806.475	2.864.467	+1,4%
Epse-Noord	122.427	157.270	144.808	+18,3%

Bron: Enexis BV en Liander NV, Energie in Beeld

Tabel 9.7: Gemiddelde* CO2-uitstoot (kg) per gebied, 2008-2010

Gebied	Gemiddelde uitstoot CO2 (kg) 2008	Gemiddelde uitstoot CO2 (kg) 2009	Gemiddelde uitstoot CO2 (kg) 2010	Gemiddelde uitstoot CO2 (kg) 2008-2010
Binnenstad	12.959	12.756	13.227	2,1%
De Hoven	6.016	6.001	6.015	0,0%
Oude Zandweerd	5.132	5.226	5.250	2,3%
Voorstad	7.885	8.253	8.524	8,1%
Zandweerd en Borgele	6.923	6.816	7.088	2,4%
Keizerslanden	7.597	7.524	6.852	-9,8%
Colmschate-Noord	5.134	5.267	5.338	4,0%
Diepenveen	8.552	8.650	8.746	2,3%
Bathmen	8.102	8.097	8.213	1,4%
Rivierenwijk	4.304	4.158	4.307	0,1%
Hoorwerk	40.319	37.134	38.410	-4,7%
Bergweide	239.022	226.499	238.488	-0,2%
Kloosterlanden	151.717	144.735	156.195	3,0%
Colmschate-Zuid excl. Weteringen	7.782	7.740	7.896	1,5%
Handelspark De Weteringen	126.688	120.226	115.198	-9,1%
Raambuurt	5.622	6.355	7.711	37,2%
Knutteldorp	4.357	4.331	4.420	1,4%
Epse-Noord	6.802	8.737	8.045	18,3%

* Gemiddelde uitstoot: totale uitstoot gedeeld door aantal vastgoedobjecten in het gebied

Bron: Enexis BV en Liander NV, Energie in Beeld

Veruit de grootste veroorzaker van CO2 is industrieterrein Bergweide. Op grote afstand ontlopen de Binnenstad, Kloosterlanden en Diepenveen elkaar niet veel. Net als bij het totale verbruik van gas en elektra is Epse-Noord hekkensluiter in de lijst. De grootste stijging van CO2-uitstoot in de afgelopen drie jaar zien we in de Raambuurt (+37,2%), met op de tweede plaats Epse-Noord (+18,3%) en als derde Voorstad (+8,1%). De grootste daling qua uitstoot zien we in Keizerslanden (-9,8%), wat weer verband houdt met de verhuizing van het Deventer Ziekenhuis. De andere dalers zijn Handelsonderwijs Weteringen (-9,1%), Hoornwerk (-4,7%) en industrieterrein Bergweide (-0,2%).

Bijlage

Overzicht van de verdeling van vestigingen naar subsector per EIM-groeitype (EIM, 2010).

Snelle groeiers (3,2% (89) van de bestaande vestigingen)		Normale groeiers (11,6% (324) van de bestaande vestigingen)	
Gezondheidszorg	14,6%	Detailhandel	13,9%
Informatie en communicatie	10,1%	Groothandel en handelsbemiddeling	11,7%
Bouwnijverheid	6,7%	Gezondheidszorg	10,2%
Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies, en speur- en ontwikkelingswerk	6,7%	Bouwnijverheid	6,2%
Groothandel en handelsbemiddeling	5,6%	Horeca	5,9%
Holdings en interne concerndiensten	5,6%	Handel en reparatie auto's, motorfietsen, aanhangers	5,6%
Verhuur roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	5,6%	Verhuur van en handel in onroerend goed	4,0%
Openbaar bestuur, overheidsdiensten, sociale verzekeringen	5,6%	Holdings en interne concerndiensten	4,0%
Detailhandel	4,5%	Overige dienstverlening	4,0%
Onderwijs	4,5%	Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies, en speur- en ontwikkelingswerk	3,7%
Overige dienstverlening	4,5%	Overige industrie	3,4%
Handel en reparatie auto's, motorfietsen, aanhangers	3,4%	Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvies	2,8%
Reclame en marktonderzoek	3,4%	Verhuur roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	2,8%
Meubelindustrie	2,2%	Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	2,5%
Elektriciteit, aardgas en water	2,2%	Onderwijs	2,5%
Vervoer over land en water	2,2%	Informatie en communicatie	2,2%
Uitgeverijen	2,2%	Reclame en marktonderzoek	2,2%
Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	2,2%	Voedingsmiddelenindustrie	1,5%
Drukkerijen	1,1%	Drukkerijen	1,5%
(basis)Metaalindustrie	1,1%	Financiële instellingen en dienstverlening	1,5%
Overige industrie	1,1%	Kunst	1,5%
Horeca	1,1%	Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling	1,2%
Financiële instellingen en dienstverlening	1,1%	Vervoer over land en water	0,9%
Verhuur van en handel in onroerend goed	1,1%	Uitgeverijen	0,9%
Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling	1,1%	Openbaar bestuur, overheidsdiensten, sociale verzekeringen	0,9%
		(basis)Metaalindustrie	0,6%
		Opslag en dienstverlening voor vervoer, en post en koeriers	0,6%
		Dienstverlening voor de landbouw, bosbouw en jacht	0,3%
		Machinebouw	0,3%
		Meubelindustrie	0,3%
		Elektriciteit, aardgas en water	0,3%

Gelijkblijvers (56,4% (1572) van de bestaande vestigingen)		Krimpers (28,8% (804) van de bestaande vestigingen)	
Detailhandel	15,4%	Detailhandel	25,6%
Groothandel en handelsbemiddeling	9,5%	Horeca	8,7%
Holdings en interne concerndiensten	7,5%	Groothandel en handelsbemiddeling	7,3%
Bouwnijverheid	7,1%	Gezondheidszorg	6,5%
Overige dienstverlening	6,9%	Bouwnijverheid	5,3%
Kunst	5,9%	Holdings en interne concerndiensten	4,9%
Gezondheidszorg	4,7%	Onderwijs	4,4%
Informatie en communicatie	4,6%	Overige dienstverlening	4,0%
Verhuur roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	4,1%	Kunst	3,4%
Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies, en speur- en ontwikkelingswerk	4,0%	Handel en reparatie auto's, motorfietsen, aanhangers	3,1%
Horeca	3,9%	Verhuur roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	3,1%
Reclame en marktonderzoek	3,4%	Financiële instellingen en dienstverlening	2,4%
Onderwijs	3,4%	Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies, en speur- en ontwikkelingswerk	2,4%
Handel en reparatie auto's, motorfietsen, aanhangers	3,3%	Informatie en communicatie	1,9%
Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvies	2,5%	Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvies	1,7%
Financiële instellingen en dienstverlening	2,2%	Reclame en marktonderzoek	1,7%
Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling	2,1%	Overige industrie	1,6%
Overige industrie	1,6%	Voedingsmiddelenindustrie	1,5%
Verhuur van en handel in onroerend goed	1,4%	Vervoer over land en water	1,5%
Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	1,0%	Verhuur van en handel in onroerend goed	1,5%
Drukkerijen	0,9%	Drukkerijen	1,2%
Vervoer over land en water	0,9%	Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	1,1%
Opslag en dienstverlening voor vervoer, en post en koeriers	0,7%	Openbaar bestuur, overheidsdiensten, sociale verzekeringen	0,9%
Machinebouw	0,6%	Opslag en dienstverlening voor vervoer, en post en koeriers	0,7%
Meubelindustrie	0,5%	Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling	0,7%
Dienstverlening voor de landbouw, bosbouw en jacht	0,4%	Dienstverlening voor de landbouw, bosbouw en jacht	0,6%
Voedingsmiddelenindustrie	0,4%	(basis)Metaalindustrie	0,6%
Uitgeverijen	0,4%	Machinebouw	0,5%
(basis)Metaalindustrie	0,3%	Uitgeverijen	0,5%
Elektriciteit, aardgas en water	0,3%	Meubelindustrie	0,2%
Openbaar bestuur, overheidsdiensten, sociale verzekeringen	0,1%	Elektriciteit, aardgas en water	0,2%

Begrippen/definities

Beroepsbevolking	Alle personen in de leeftijdscategorie van 15 tot 65 jaar die: <ul style="list-style-type: none"> - ten minste twaalf uur per week werken, of - werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of - verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.
Breedband en ICT diensten	Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling. <i>Content</i> 221: Uitgeverijen 744: Reclamebureaus e.d. 74811: Fotografie 74875: Interieur-, modeontwerpers e.d. 921: Activiteiten op het gebied van film en video 922: Radio en televisie 92343: Overig amusement n.e.g. 924: Pers- en nieuwsbureaus; journalisten <i>Diensten</i> 2221: Drukkerijen van dagbladen 2222: Drukkerijen (geen dagbladen) 223: Reproductie van opgenomen media 642: Telecommunicatie 7133: Verhuur van computers en kantoormachines 72: Computerservice en informatietechnologie <i>Hardware</i> 3002: Vervaardiging van computers 313: Vervaardiging van geïsoleerde kabel en draad 3162: Vervaardiging van overige elektrische benodigdheden n.e.g. 32: Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatieapparaten en -benodigdheden 332: Vervaardiging van meet-, regel- en controleapparaten (niet voor de bewaking van industriële processen) 333: Vervaardiging van apparaten voor de bewaking van industriële processen 73102: Technisch speur- en ontwikkelingswerk 74204: Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica 74208: Overig technisch ontwerp en advies
Bruto Arbeidsparticipatie	Aandeel van de werkzame en de werkloze beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
Chemie	Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling. <i>Chemie</i> 24: Vervaardiging van chemische producten 25: Vervaardiging van producten van rubber en kunststof <i>Gerelateerde activiteiten</i> 232: Aardolieverwerking 5112: Handelsbemiddeling in brandstoffen, ertsen, metalen en chemische producten 73103: Medisch en farmacologisch speur- en ontwikkelingswerk
Creatieve economie	Alle bedrijven die vallen onder: <ul style="list-style-type: none"> - kunsten en cultureel erfgoed: 7990, 90011, 90012, 9002, 9003, 90041, 91011, 91012, 91019, 91021, 91022, 9103, 94993, 94994 - media en entertainment: 58, 59, 60, 6321, 6329, 74201, 90013, 93211, 93212

- creatieve zakelijke dienstverlening: 7021, 7111, 7311, 7312, 7410, 8230.

Creatieve industrie

Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling.

Kunsten

- 9231: Beoefening van kunst
- 92321: Theaters, schouwburgen en concertgebouwen
- 92323: Dienstverlening voor kunstbeoefening en organisatie van culturele evenementen
- 92521: Kunstgalerieën en -expositieruimten
- 92522: Musea

Media en entertainment

- 221: Uitgeverijen
- 74811: Fotografie
- 9211: Productie van (video)films
- 9213: Vertoning van films
- 9220: Radio en televisie
- 92343: Overig amusement n.e.g.
- 9240: Pers- en nieuwsbureaus; journalisten

Creatieve zakelijke dienstverlening

- 74201: Architecten- en technische ontwerp- en adviesbureaus voor burgerlijke en utiliteitsbouw
- 74202: Technisch ontwerp en advies voor stedenbouw-, verkeers-, tuin- en landschapskunde, ruimtelijke ordening en planologie
- 74401: Reclame-, reclameontwerp- en -adviesbureaus
- 74402: Overige reclamediensten
- 74875: Interieur-, modeontwerpers e.d.

Detailhandel

Alle bedrijven met Sbi'08 code 47.

Energie

Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling.

Aardolie, aardgas en steenkool

- 10: Turfwinning
- 11: Aardolie- en aardgaswinning en dienstverlening voor de aardolie- en aardgaswinning
- 231: Vervaardiging van cokesovenproducten
- 232: Aardolieverwerking
- 40001: Productie van elektriciteit en warm water door thermische, kern- en warmtekrachtcentrales

Duurzame energie

- 233: Bewerking van splijt- en kweekstoffen
- 40002: Productie van elektriciteit door windenergie
- 40003: Productie van elektriciteit en warm water door zonnecellen, warmtepompen en waterkracht

Gerelateerde diensten

- 40004: Exploitatie van transportnetten voor elektriciteit, aardgas en warm water
- 40005: Handel in en distributie van elektriciteit, aardgas en warm water
- 5112: Handelsbemiddeling in brandstoffen, ertsen, metalen en chemische producten

Food, nutrition en flowers

Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling.

Landbouw en visserij

- 0111: Akkerbouw
- 01121: Teelt van groenten, bloemen en champignons
- 0113: Fruitteelt
- 0121: Fokken en houden van rundvee
- 0122: Fokken en houden van overige graasdieren
- 0123: Fokken en houden van varkens

Grootbedrijf
Hightech systems en materialen

- 0124: Fokken en houden van pluimvee
- 013: Akker- en/of tuinbouw in combinatie met het fokken en houden van dieren
- 01412: Dienstverlening voor de akker- en tuinbouw
- 05: Visserij, kweken van vis en schaaldieren

Verwerkende industrie

- 15: Vervaardiging van voedingsmiddelen en dranken
- 16: Verwerking van tabak

Gerelateerde activiteiten - Landbouw en visserij

- 2415: Vervaardiging van meststoffen en daarmee samenhangende stikstofverbindingen
- 242: Vervaardiging van landbouwchemicaliën
- 293: Vervaardiging van landbouwmachines en –werktuigen
- 5111: Handelsbemiddeling in landbouwproducten, levende dieren, textielgrondstoffen en –halfabrikaten en grondstoffen voor de voedings- en genotmiddelenindustrie
- 7131: Verhuur van landbouw- en bosbouwmachines en -werktuigen
- 73101: Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij
- 74301: Keuring en controle van agrarische producten en voedingsmiddelen
- 74873: Veilingen van landbouw-, tuinbouw- en visserijproducten
- 852: Veterinaire diensten

Gerelateerde activiteiten - Verwerkende industrie

- 2953: Vervaardiging van machines en apparaten voor de productie van voedings- en genotmiddelen
- 5117: Handelsbemiddeling in voedings- en genotmiddelen

Bedrijvigheid in de profit sector met meer dan 100 werknemers.

Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling.

Materialen

- 26: Vervaardiging van glas, aardewerk, cement-, kalk- en gipsproducten
- 27: Vervaardiging van metalen in primaire vorm

Systemen

- 28: Vervaardiging van producten van metaal (geen machines en transportmiddelen)
- 29: Vervaardiging van machines en apparaten
- 30: Vervaardiging van kantoormachines en computers
- 31: Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden
- 32: Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatieapparaten en -benodigdheden
- 33: Vervaardiging van medische apparaten en instrumenten, orthopedische artikelen e.d., precisie- en optische instrumenten en uurwerken
- 34: Vervaardiging van auto's, aanhangwagens en opleggers
- 352: Vervaardiging van rollend spoor- en tramwagematerieel
- 353: Vervaardiging van vlieg- en ruimtevaartuigen
- 355: Vervaardiging van overige transportmiddelen n.e.g.

Gerelateerde activiteiten

- 5112: Handelsbemiddeling in brandstoffen, ertsen, metalen en chemische producten
- 5114: Handelsbemiddeling in machines, technische benodigdheden, schepen en vliegtuigen
- 721: Hardware consultancy
- 73102: Technisch speur- en ontwikkelingswerk
- 73104: Overig natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk
- 74115: Octrooibureaus

	74204: Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
	74205: Technisch ontwerp en advies voor werktuig-, machine- en apparatenbouw
	74206: Technisch ontwerp en advies voor de procestechniek
	74207: Technisch ontwerp en advies niet gespecialiseerd
	74208: Overig technisch ontwerp en advies
	74302: Keuring en controle van machines, apparaten en materialen
Hightech industrie	Alle bedrijven met de Sbi'08 codes: 26: Vervaardiging van computers, elektronische en optische machinaties 27: Vervaardiging van elektrische apparatuur 325: Vervaardiging van medische instrumenten en hulpmiddelen
Hoog opgeleiden	Opleidingen op niveau 5, 6 en 7 van de standaard onderwijsindeling: hbo- en universitaire opleidingen en oudere en beroepsopleidingen die daarmee vergelijkbaar zijn.
Industrie	Alle bedrijven die behoren tot Sbi'08 sectie C.
Informatie en communicatie	Alle bedrijven die behoren tot Sbi-08 sectie J: 58: Uitgeverijen 59: Productie en distributie van films en televisieprogramma's 60: Verzorgen en uitzenden van radio- en televisieprogramma's 61: Telecommunicatie 62: Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie-technologie 63: Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie
Kennisdiensten	Alle bedrijven met de Sbi'08 codes: 18: Drukkerijen, reproductie van opgenomen media 58: Uitgeverijen 62: Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie-technologie 63: Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie 64: Financiële instellingen (geen verzekeringen, pensioenfondsen) 65: Verzekeringen en pensioenfondsen (geen verplichte sociale verzekeringen) 69: Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvies 70: Holdings (geen financiële), interne concerndiensten 71: Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies 72: Speur- en ontwikkelingswerk 73: Reclame en marktonderzoek 74: Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling 7740: Lease van niet-financiële immateriële activa 78: Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer 8030: Opsporing 82: Overige zakelijke dienstverlening
Kleinbedrijf	Bedrijvigheid in de profit sector met minder dan 10 werknemers.
Laag opgeleiden	Opleidingen op niveau 1, 2 en 3 van de standaard onderwijsindeling. Dit omvat het gehele basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs: lbo/ vbo/ vmbo, mulo/ mavo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo (en hun voorgangers) en het laagste niveau van het beroepsonderwijs, vergelijkbaar met de huidige assistentenopleiding (mbo kwalificatieniveau 1).
Life sciences	Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling. <i>Farmaceutische industrie</i> 1588: Vervaardiging van gehomogeniseerde preparaten en diëetvoeding 244: Vervaardiging van farmaceutische producten 51461: Groothandel in farmaceutische producten 73103: Medisch en farmacologisch speur- en ontwikkelingswerk

Medische systemen en apparaten

- 331: Vervaardiging van medische apparaten en instrumenten en orthopedische en protheseartikelen
51462: Groothandel in medische en tandheelkundige instrumenten, verpleeg- en orthopedische artikelen en laboratoriumbenodigdheden

Gezondheidszorg

- 85111: Academische ziekenhuizen
85152: Oncologische en radiotherapeutische instituten
85171: Medische laboratoria, bloedbanken en overige instellingen voor behandelingondersteunend onderzoek

Logistiek

Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling.

Transport en logistiek

- 6010: vervoer van personen en goederen per spoor
60242: goederenvervoer over de weg (excl. verhuisvervoer)
6030: goederenvervoer via pijpleidingen
611: zeevaart
61201: goederenvervoer met de binnenvaart: vrachtavaart
61202: goederenvervoer met de binnenvaart: tankvaart
61203: goederenvervoer met de binnenvaart: duwen en slepen
6200: Vervoer van personen en goederen door de lucht
6311: Laad- los- en overslagactiviteiten (zeeschepen en andere vervoermiddelen)
6312: Opslag (in tanks, koelhuizen en andere voorzieningen)
632: Overige dienstverlening voor het vervoer n.e.g.
634: Expediteurs, cargadoors en bevrachters; weging & meting

Lowtech industrie

Alle bedrijven met de Sbi'08 codes:

- 10: Vervaardiging van voedingsmiddelen
11: Vervaardiging van dranken
12: Vervaardiging van tabaksproducten
13: Vervaardiging van textiel
14: Vervaardiging van kleding
15: Vervaardiging van leer, lederwaren en schoenen
16: Primaire houtbewerking en vervaardiging van artikelen van hout
17: Vervaardiging van papier, karton en papier- en kartonwaren
18: Drukkerijen, reproductie van opgenomen media
191: Vervaardiging van cokesovenproducten
23: Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten
24: Vervaardiging van metalen in primaire vorm
25: Vervaardiging van producten van metaal (geen machines en apparaten)
31: Vervaardiging van meubels
321: Slaan van munten; bewerken van edelstenen
322: Vervaardiging van muziekinstrumenten
323: Vervaardiging van sportartikelen
324: Vervaardiging van speelgoed en spellen

Maakindustrie

Alle bedrijven behorend tot Sbi08 sectie C met uitzondering van die bedrijven die tot de procesindustrie behoren. De maakindustrie bestaat uit vervaardiging van:

- voedingsmiddelen
- dranken
- tabaksproducten
- textiel
- kleding
- leer, lederwaren en schoenen
- metalen in primaire vorm
- producten van metaal
- computers, elektronische en optische machines.
- elektrische apparatuur
- overige machines en apparaten
- auto's, aanhangwagens en opleggers

	<ul style="list-style-type: none"> - overige transportmiddelen - meubels - overige goederen
	en <ul style="list-style-type: none"> - Primaire houtbewerking en vervaardiging van artikelen van hout - Drukkerijen, reproductie van opgenomen media - Reparatie en installatie van machines en apparaten
Mediumtech industrie	Alle bedrijven met de Sbi'08 codes: <ul style="list-style-type: none"> 192: Aardolieverwerking Vervaardiging van chemische producten Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten Vervaardiging van producten van rubber en kunststof Vervaardiging van overige machines en apparaten 29: Vervaardiging van auto's, aanhangwagens en opleggers 30: Vervaardiging van overige transportmiddelen 33: Reparatie en installatie van machines en apparaten
Middelbaar opgeleiden	Opleidingen op niveau 4 van de standaard onderwijsindeling, dat wil zeggen de tweede fase van het voortgezet onderwijs: bovenbouw havo/vwo en opleidingen vergelijkbaar met mbo 2, 3 en 4.
Middenbedrijf	Bedrijvigheid in de profit sector met 10-99 werknemers.
MKB	Alle bedrijven in de profit sector met minder dan 100 werknemers vallen onder het midden- en kleinbedrijf (MKB).
Netto arbeidsparticipatie	Aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking
Potentiële beroepsbevolking	Alle personen in de leeftijdscategorie 20 tot 65 jaar.
Procesindustrie	Alle bedrijven met Sbi'08 code 17 19 t/m 22 en 231. <ul style="list-style-type: none"> 17: Vervaardiging van papier, karton en papier- en kartonwaren 19: Vervaardiging van cokesovenproducten en aardolieverwerking 20: Vervaardiging van chemische producten 21: Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten 22: Vervaardiging van producten van rubber en kunststof 231: Vervaardiging van glas en glaswerk De procesindustrie kenmerkt zich door haar kenmerkende productiewijze, namelijk de industriële vervaardiging van chemische producten, grondstoffen en halffabricaten, met name met behulp van chemische, biochemische en/of fysische processen.
Profit sector	Alle bedrijvigheid in de Sbi'93-secties A, D, E, F, G, H, I, J, K, en O (ofwel exclusief de sectoren 'openbaar bestuur/overheid', 'onderwijs' en 'gezondheids- en welzijnzorg').
Speur- en ontwikkelingswerk	Alle bedrijven met de Sbi'08 code 72.
Startkwalificatie	Minimaal een havo- of vwo-diploma, dan wel mbo-niveau-2 afgerond.
Toegevoegde waarde	Het verschil tussen de marktwaarde van productie en de daarvoor ingekochte grondstoffen. De toegevoegde waarde drukt de essentie van produceren uit, namelijk het toevoegen van waarde aan een goed.
Vrijtijdseconomie	Alle bedrijven met Sbi'08 codes: <ul style="list-style-type: none"> 91: Culturele uitleencentra, archieven, musea, dierentuinen 92: Loterijen en kansspelen 93: Sport en recreatie.
Water	Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling. <p><i>Watertechnologie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 41: Winning en distributie van water 9001: Afvalwaterinzameling en -behandeling <p><i>Deltatechnologie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 3511: Nieuwbouw en reparatie van schepen (geen sport- en recreatie-

Werkzame beroepsbevolking

Zakelijke en financiële diensten

vaartuigen), baggermaterieel, booreilanden e.d.
4524: Natte waterbouw
74203: Technisch ontwerp en advies voor grond-, water- en wegenbouw

Alle personen in de leeftijdscategorie van 15 tot 65 jaar die betaald werk hebben van 12 uur of meer per week.

Economisch cluster. Codes hebben betrekking op Sbi'93-indeling.

Financiële diensten

65: Financiële instellingen (uitgezonderd verzekeringswezen en pensioenfondsen)
66: Verzekeringswezen en pensioenfondsen (geen verplichte sociale verzekeringen)
67: Financiële beurzen, effectenmakelaars, assurantietussenpersonen, administratiekantoren voor aandelen, waarborgfondsen e.d.

Overige zakelijke diensten

72: Computerservice en informatietechnologie
73: Speur- en ontwikkelingswerk
741: Rechtskundige dienstverlening, accountants, boekhoudbureaus, belastingconsulenten, markt- en opinieonderzoekbureaus, economische adviesbureaus en holdings
744: Reclamebureaus e.d.
74871: Kredietinformatie- en incassobureaus
74872: Organiseren van beurzen, tentoonstellingen, braderieën e.d.

Zorgeconomie

Onder de zorgeconomie vallen de volgende Sbi'08 codes:

86 t/m 88: Gezondheids- en welzijnzorg
266: Vervaardiging van bestralingsapparatuur e.d.
267: Vervaardiging van optische instrumenten en apparatuur
46436: Groothandel in optische artikelen
46461: Groothandel in farmaceutische producten
46462: Groothandel in medische en tandheelkundige instrumenten
46695: Groothandel in meet- en regelapparaten
47292: Winkels in natuurvoeding en reformartikelen
4773: Apotheken
47741: Winkels in drogisterijartikelen
47742: Winkels in medische en orthopedische artikelen
47782: Winkels in optische artikelen
325: Vervaardiging van medische instrumenten en hulpmiddelen
72112: Operational lease v. personenauto's en lichte bedrijfsauto's
72193: Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid
7220: Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied v. de maatschappij
96022: Schoonheidsverzorging, pedicures en manicures
9604: Sauna's, solaría, baden e.d.
9313: Fitnesscentra

Bibliografie

- Belt, Van de en Struijs (2010). *Nederland: wennen aan een lager groeipad, Rabobank Visie op 2011*.
- Bruinshoofd, A., et al (2010). *Teleurstellend mager economisch herstel in 2011 komt niet geheel onverwacht, Rabobank Visie op 2011*.
- Bureau Louter (2011). *Economische toplocaties 2011*
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2010). *De Nederlandse economie 2009*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Den Haag/ Heerlen. <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/4ADD0E71-5345-46FE-989E-EE6C93F6705F/0/2009p19pub.pdf>. Geraadpleegd op 21-12-2010.
- Centraal Plan Bureau (2010). *Macro Economische verkenning 2011. Speciaal onderwerp. Economische en Monetaire Unie in zwaar weer*. CPB: Den Haag. <http://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-mev-2011>. Geraadpleegd op 04-01-2011.
- Dialogic (2010). *Toelichting & methodologische disclaimers bij de Clusterkaarten*. In opdracht van Ministerie van Economische Zaken. Dialogic: z.p. <http://www.dialogic.nl/documents/2010.076-1132-02.pdf>. Geraadpleegd op 19-04-2011.
- Dynamis (2010). *Sprekende Cijfers Kantorenmarkten 2010*. www.rodenburg.nl. Geraadpleegd op 09-05-2011.
- Dynamis (2011). *Sprekende Cijfers Kantorenmarkten 2011*. www.rodenburg.nl. Geraadpleegd op 09-05-2011.
- EIM (2010). K.L. Bangma, D. Snel en K. Bakker. *Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid. Periode 1987-2009*. EIM bv.: Zoetermeer.
- Ecorys Nederland BV (2010). *Benchmark Gemeentelijk Ondernemingsklimaat 2010. Thematische rapportage eindmeting*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken. Directoraat-Generaal Ondernemen en Innovatie.
- Kamer van Koophandel Nederland (2010/2009!). *COEN 4^e kwartaal 2009*. http://www.kvk.nl/download/COEN%20rapport%202009%20Q4_tcm73-205192.pdf. Geraadpleegd op 21-12-2010.
- Kamer van Koophandel (2010). *Conjunctuurenquête Nederland. Vierde kwartaal 2010*. http://www.kvk.nl/download/Coen_rapport_Q4_tcm73-221724.pdf. Geraadpleegd op 11-01-2011.
- Kamer van Koophandel Oost-Nederland (2010). *Q4: Economie in Oost-Nederland gaat langzaam de goede kant op*. http://www.kvk.nl/ondernemen_in_uw_regio/oostnederland/cijfers_en_economie/coen_conjunctuurenquete/q4_economie_in_oost-nederland_gaat_langzaam_de_goede_kant_op/. Geraadpleegd op 11-01-2011.
- Marlet, G. en C. van Woerkens (2010). *Atlas voor gemeenten 2010*. Nijmegen: VOC Uitgevers.
- Provincie Gelderland (2006). *Gelderland in vier bedrijven. Vier toekomstscenario's over de uitbreidingsvraag naar bedrijventerreinen en kantoren*. www.gelderland.nl. Geraadpleegd op 09-05-2011.
- Stec Groep (2010). *Concept-bedrijventerreinvisie*.
- Twynstra Gudde (2009). *EPO Regio Stedendriehoek. De Stedendriehoek is klaar voor uitvoering!* www.regiostedendriehoek.nl. Geraadpleegd op 09-05-2011.

